

Міністерство внутрішніх справ України
ДНІПРОПЕТРОВСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ВНУТРІШНІХ СПРАВ

А.В. Іваниця, М.М. Єфімов

**РОЗСЛІДУВАННЯ ВБИВСТВ
ЧЕРЕЗ НЕОБЕРЕЖНІСТЬ**

Навчальний посібник

Дніпро
2018

УДК 343.95

I-19

*Рекомендовано Науково-методичною радою
Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ
(протокол № 3 від 15 листопада 2018 р.)*

РЕЦЕНЗЕНТИ:

доктор юридичних наук, доцент **О.Ф. Кобзар** –
професор кафедри забезпечення державної безпеки Київського факультету
Національної академії Національної гвардії України;

доктор юридичних наук, професор **К.О. Чаплинський** –
завідувач кафедри криміналістики, судової медицини та психіатрії
Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ

О.В. Брандис –
заступник начальника СУ ГУНП в Дніпропетровській області

Іваниця А. В., Єфімов М. М.

I-19 Розслідування вбивств через необережність: навч. посіб-
ник / А.В. Іваниця, М.М. Єфімов. Дніпро: Дніпроп. держ.
ун-т внутр. справ, 2018. 152 с.

ISBN 978-617-7665-64-8

У навчальному посібнику проаналізовано складне та багатоаспектне явище – розслідування вбивств через необережність. В роботі, з урахуванням сучасного стану розвитку наук криміналістики та кримінального процесу, розглянуто особливості розслідування досліджуваної категорії кримінальних правопорушень.

Розглянуто структуру криміналістичної характеристики вбивств через необережність, а також надано докладний аналіз її системних елементів та кореляційних зв'язків між ними. Значну увагу зосереджено на висвітленні організаційно-тактичних особливостей проведення слідчих (розшукових) дій при розслідуванні визначеного кримінально караного діяння.

Для фахівців криміналістики, кримінального процесу, оперативно-розшукової діяльності, науковців інших юридичних спеціальностей, науково-педагогічного складу вищих навчальних закладів, здобувачів, курсантів, слухачів та практичних працівників правоохоронних органів.

ISBN 978-617-7665-64-8

© Іваниця А. В., 2018
© Єфімов М. М., 2018
© ДДУВС, 2019

З М І С Т

Перелік умовних скорочень	4
ПЕРЕДМОВА	5
Розділ 1. КРИМІНАЛІСТИЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА ВБИВСТВ ЧЕРЕЗ НЕОБЕРЕЖНІСТЬ	7
1.1. Структура криміналістичної характеристики вбивств через необережність.....	7
1.2. Способи вчинення та приховування вбивств через необережність.....	12
1.3. Слідова картина та обстановка вчинення злочину.....	21
1.4. Особа злочинця.....	28
Контрольні питання.....	36
Теми рефератів.....	36
Розділ 2. ОРГАНІЗАЦІЯ РОЗСЛІДУВАННЯ ВБИВСТВ ЧЕРЕЗ НЕОБЕРЕЖНІСТЬ	37
2.1. Особливості виявлення ознак кримінального правопорушення та початку досудового розслідування	37
2.2. Характеристика типових слідчих ситуацій, які складаються на початковому та подальшому етапах розслідування	49
Контрольні питання.....	73
Теми рефератів.....	73
Розділ 3. ТАКТИКА ПРОВЕДЕННЯ ОКРЕМИХ СЛІДЧИХ (РОЗШУКОВИХ) ДІЙ ПРИ РОЗСЛІДУВАННІ ВБИВСТВ ЧЕРЕЗ НЕОБЕРЕЖНІСТЬ	74
3.1. Тактика огляду місця події та огляду трупа.....	74
3.2. Тактичні особливості проведення допиту та слідчого експерименту.....	93
3.3. Особливості призначення експертиз	110
Контрольні питання	118
Теми рефератів	118
БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК	119
ДОДАТКИ	137

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ

ЄРДР	– Єдиний реєстр досудових розслідувань
КК	– Кримінальний кодекс України
КПК	– Кримінальний процесуальний кодекс України
МВС	– Міністерство внутрішніх справ України
НСРД	– негласна слідча (розшукова) дія
ОМП	– огляд місця події
ОРЗ	– оперативно-розшукові заходи
СОГ	– слідчо-оперативна група
СРД	– слідча (розшукова) дія

*Людину, подібно до багаття,
запалюють та гасять.*

Геракліт

*Саме по собі життя нічого не
варте; його ціна залежить від
його наповнення.*

Жан-Жак Руссо

*Діяти, створювати, боротися
з обставинами, перемагати
та бути переможеними – ось
в чому вся радість, все жит-
тя здорової людини.*

Еміль Золя

ПЕРЕДМОВА

Сучасний період формування правової держави в Україні характеризується загостренням загальної криміногенної ситуації. У зв'язку з цим особливої актуальності набуває діяльність правоохоронних органів у боротьбі із злочинністю. Успіх у цьому в багатьох випадках пов'язаний з наявністю сучасних методик розслідування окремих видів злочинів.

Посягання на життя в усі часи визнавалось одним з найбільш тяжких кримінально караних діянь. Будь-яке вбивство має винятково високий ступінь суспільної небезпеки. Повідомлення про ці кримінальні правопорушення завжди спричиняють особливий резонанс. Більшість вбивств через необережність є результатом порушення правових норм та вироблених людським досвідом правил, що встановлюють правила обережності, безпечного здійснення діяльності тощо.

За даними Міністерства внутрішніх справ України, в 2011 р. було зареєстровано 212 вбивств через необережність, з яких не розкрито 23,5 %; в 2012 р. – 197, не розкрито – 23,6 %. За даними Генеральної прокуратури України, у 2013 р. учинено 219 вбивств через необережність, з яких у 160 кримінальних провадженнях був складений обвинувальний акт, у 2014 р. – зі 186 проваджень у 129 складено обвинувальний акт, у 2015 р. – зі 169 проваджень лише у 117 складено обви-

нувальний акт, у 2016 р. – зі 180 проваджень лише у 120 складено обвинувальний акт, у 2017 р. – зі 134 проваджень лише у 80 складено обвинувальний акт, а за 9 місяців 2018 р. – відповідно 101 та 64. З огляду на наведені статистичні дані можна сказати, що досліджуваний злочин є досить поширеним, а кількість його проявів з року в рік залишається значною. Разом з тим слід констатувати недостатню результативність розслідування даної категорії кримінальних правопорушень, що вимагає розробки дієвої окремої криміналістичної методики.

Крім того, зміни у кримінальному та кримінально-процесуальному законодавстві, нормативно-правовому забезпеченні діяльності правоохоронних органів також викликали необхідність підготувати відповідне навчальне видання.

Запропонований матеріал викладено у трьох розділах. У першому розділі «Криміналістична характеристика вбивств через необережність» висвітлено найбільш загальні питання цієї наукової категорії: сутність, поняття, структура, наповнення відповідними елементами. Другий розділ «Організація розслідування вбивств через необережність» розкриває особливості виявлення ознак кримінального правопорушення, початку досудового розслідування, а також характеристики типових слідчих ситуацій, які складаються на початковому та подальшому етапах розслідування. В третьому розділі «Тактика проведення окремих слідчих (розшукових) дій при розслідуванні вбивств через необережність» висвітлено криміналістичне забезпечення проведення окремих слідчих (розшукових) дій.

Кожен розділ складається з тексту лекцій, в яких відображено останні дослідження з відповідних тематик. Також запропоновано перелік контрольних питань для закріплення пройденого матеріалу і перевірки його засвоєння курсантами (студентами). Кожна лекція супроводжується переліком тем рефератів.

Прикладний характер цього видання робить його корисним і доступним не лише для курсантів, студентів, магістрів, аспірантів та науково-педагогічного складу юридичних навчальних закладів і факультетів, а й практичних працівників.

РОЗДІЛ 1. КРИМІНАЛІСТИЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА ВБИВСТВ ЧЕРЕЗ НЕОБЕРЕЖНІСТЬ

1.1. Структура криміналістичної характеристики вбивств через необережність

Зміни кримінально-процесуального, кримінального законодавства, а також загалом реформування правоохоронної системи України, зумовило відповідні зміни в методиці розслідування окремих видів злочинів. Структура досліджуваної наукової категорії має такий вигляд:

- криміналістична характеристика злочинів;
- аналіз первинної інформації та початок кримінального провадження;
- обставини, що підлягають доведенню по кримінальному провадженню;
- типові слідчі ситуації розслідування;
- особливості проведення початкових слідчих (розшукових) дій, негласних слідчих (розшукових) дій та інших заходів;
- особливості проведення подальших слідчих (розшукових) дій, негласних слідчих (розшукових) дій та інших заходів;
- особливості використання спеціальних знань під час розслідування кримінального правопорушення;
- профілактична діяльність слідчого стосовно причин та умов, що сприяли вчиненню кримінального правопорушення;
- особливості діяльності слідчого на завершальному етапі розслідування¹.

Розглянемо їх у відповідній послідовності. Так, особливості розслідування вбивств через необережність зумовлюють необхідність дослідження та визначення криміналістичної характеристики цих злочинів, яка має базуватися на використанні відповідного наукового апарату пізнання та практики його застосування. Проте перед дослідженням безпосередньо структури криміналістичної характеристики вбивств через необережність, спочатку треба зосередитися на узагальненому з'ясуванні правової природи самої категорії «криміналіс-

¹ Єфімов М. М. Розслідування злочинів проти громадського порядку та моральності: навч. посібник. Дніпро: Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2018. 185 с.

тична характеристика злочинів» із визначенням її структури з подальшим дослідженням особливостей структури криміналістичної характеристики вбивств через необережність.

У криміналістичній науці, найбільш поширеною є точка зору на криміналістичну характеристику злочинів як на систему узагальнених даних про найбільш типові криміналістично значимі ознаки певного виду злочинів.

Наведене поняття криміналістичної характеристики, на наш погляд, дозволяє встановити її ключову роль у методиці розслідування будь-якого злочину. Як показує дослідження наукових джерел, сьогодні більшість вчених-криміналістів визнають існування вказаної наукової категорії, доводять, що її елементи виходять за межі предмета доказування, мають прикладне значення не тільки для слідчого, але і оперативного працівника. Одним із завдань сучасної криміналістики є забезпечення повної реалізації усіх можливостей, закладених у названу категорію.

Слід мати на увазі, що значення криміналістичної характеристики злочинів можна розділити на практичне й теоретичне. Для працівників поліції, які безпосередньо займаються розслідуванням вбивств через необережність, найбільш важливим є практичне застосування того чи іншого заходу, що допоможе у процесі розслідування. Найбільш важливим у плані практичної складової є виявлення та використання кореляційних зв'язків між окремими елементами криміналістичної характеристики відповідного правопорушення.

Слід наголосити на тому, що встановлення кореляційних зв'язків між елементами криміналістичної характеристики вбивств через необережність, розробка проблем криміналістичної характеристики є досить важливою. Завдяки виділенню відповідних прикладів певних кореляційних зв'язків між різними елементами криміналістичної характеристики слід зробити однозначний висновок: виявлення подібних зв'язків слід здійснювати і стосовно криміналістичних характеристик інших злочинів. Об'єктивні показники закономірних зв'язків покликані ознаменувати якісно вищий рівень у розвитку окремих методик розслідування.¹

Погляди науковців на склад типової структури криміналістичної характеристики злочинів дещо різняться.

Вчені-криміналісти включають до неї такі елементи: предмет злочинного посягання, спосіб вчинення і приховування злочину, дані

¹ Видонов Л.Г. Система типовых версий о лицах, совершивших убийство. Горький, 1977.

про місце, час та обстановку вчиненого злочину, «слідову картину», особу злочинця й особу потерпілого.¹

Враховуючи, що необережні вбивства належать до злочинів проти життя особи, їх криміналістична характеристика, на наш погляд, є більш наближеною до відповідної характеристики інших різновидів вбивств. При цьому слід зауважити, що, якщо криміналістична характеристика необережних вбивств у наукових джерелах майже не досліджена, то інші убивства, у тому числі й умисні, розглянуто у досить ґрунтовних наукових роботах.

Тобто дійсна цінність криміналістичної характеристики того чи іншого виду злочину – це можливість її практичного застосування, можливість вирішити певні питання з огляду на неї і, звичайно, можливість, спираючись на неї, зробити розслідування певної категорії злочинів більш швидким та ефективним.

Ми підтримуємо позицію щодо доцільності включення до криміналістичної характеристики злочинів вказаного виду таких п'яти елементів: способів вчинення та приховування слідів, обстановки, осіб потерпілого та злочинця².

Ця позиція, на наше переконання, є найбільш ґрунтовною та може бути покладена в основу побудови криміналістичної характеристики вбивств через необережність. Проте одночасно слід зауважити, що у структурі криміналістичної характеристики необережних вбивств, враховуючи саме неумисний характер діяння, недоцільним є присутність елемента «особа потерпілого». Суб'єкт злочину не має ні мети, ні мотивації учинення правопорушення проти спеціально обраної людини, яка стає його жертвою; в ряді випадків він навіть не передбачає, що конкретна, а не будь-яка взагалі особа може з'явитись у межах досяжності його певної небезпечної діяльності. Між винним та потерпілим, як між членами суспільства, не виключена наявність соціальних зв'язків, тобто декого з них зближують спільні робота чи навчання, місце проживання, пріоритетні інтереси, розваги тощо, але між категоріями «особа потерпілого» та «особа злочинця», як елементами криміналістичної характеристики досліджуваного виду злочину, не можуть бути побудовані сталі кореляційні зв'язки.

Відштовхуючись від загального поняття «злочину» як суспільно небезпечного діяння, передбаченого кримінальним законом під загро-

¹ Белкин Р.С. Тенденция и перспективы развития криминалистики. *Социалистическая законность*. 1983. № 1. С. 25–26;

² Коновалова В.Е. Убийство: искусство расследования. Харьков: Факт, 2001. С. 6–47.

зою покарання, слід зазначити, що криміналістична характеристика виступає вторинною від кримінально-правової характеристики, яка має пізнавально-пошукове значення. Семантична ж сутність поняття «криміналістична характеристика вбивств через необережність», на наш погляд, свідчить про смислове навантаження понять «характеристика» та «вбивство з необережності».

Сама характеристика, як опис, висвітлення, аналіз об'єкта, означає, що цим об'єктом виступає певний злочин, зокрема, вбивство з необережності. При цьому такий опис, аналіз, висвітлення означають виявлення відмінних особливостей, недоліків та позитивних ознак.¹ Тлумачення терміна «вбивство через необережність», закріпленого у ст.119 КК України, законодавець безпосередньо у цій нормі не дає. Тож специфіка досліджуваного різновиду вбивств у диспозиції даної статті відображається лише через форму вини – необережність. Відповідно, перед криміналістикою постає завдання виявити та дослідити вагомості для розслідування ознаки зазначеного кримінального діяння.

Розглянемо доцільність включення до складу криміналістичної характеристики вбивств з необережності окремих із вже названих вище елементів.

У складі способу злочину в цілому розрізняють його готування, вчинення та приховування. До способів учинення злочину включають не тільки дії з його учинення, а ще й з підготовки та маскуванню². Ця складова в цілому для розслідування кримінальних правопорушень набуває важливого значення та нерідко є ключовою у побудові версій з метою виявлення та викриття винного. При цьому слід наголосити, що криміналістична характеристика вбивств, вчинених з необережності, може характеризуватись лише інформативними відомостями щодо способів учинення та приховування даного кримінально караного діяння, оскільки особливість форми вини апріорі передбачає відсутність приготування до злочину.

Окремо треба зупинитися на такому дискусійному серед науковців елементі криміналістичної характеристики, як сліди вчинення злочину, або «слідова картина». Джерелом походження інформації про матеріальні сліди є передусім протокол огляду місця події, тобто саме з нього черпається інформація, яка і становить основу категорії

¹ Кустов А.М. Теоретические основы криминалистического учения о механизме преступления / под ред. Р.С. Белкина. М.: Академия МВД России, 1997. С. 78.

² Кобзар О.Ф. Знання способу вчинення злочину – необхідна передумова ефективної боротьби з кишеньковими крадіжками. *Південноукраїнський правничий часопис*. № 3. 2007. С. 195–197.

«слідова картина» (принаймні, один з її аспектів). У тих випадках, коли протокол зазначеної слідчої дії складено неповно або необхідні сліди не виявлено чи вони відсутні на місці події взагалі, то й це єдине джерело інформації втрачає свою значущість, тобто з нього не можна отримати необхідну інформацію і здійснити первісне накопичення емпіричного матеріалу.¹

Також для розслідування вбивств через необережність велике значення має обстановка вчинення вказаного злочину, оскільки ці злочини відрізняються досить великою різноманітністю характеристик місць (від домівки до відкритої місцевості), часу (як у денний, так й у нічний час) та окремих умов (як у людних місцях, наприклад, громадського відпочинку, так і безлюдних – у лісі під час полювання тощо) їх скоєння.

Щодо суб'єкта злочину, то, відповідно до статей 119 і 22 КК України, для вбивств через необережність встановлено загальний суб'єкт злочину. Проте, як свідчать результати аналізу слідчої практики, більше половини з них учиняються чоловіками, які не схильні до скоєння такого роду діянь та не були раніше судимими. У зв'язку із зазначеним, особа злочинця та його форма вини має першочергове значення для криміналістичної характеристики вказаного злочину із наголошенням на відповідному психіко-емоційному стані злочинця.

З урахуванням вищенаведеного, на наш погляд, доцільно до структури криміналістичної характеристики відносити такі елементи:

- способи вчинення та приховування злочину;
- слідова картина;
- обстановка злочину (час, місце, умови вчинення кримінального правопорушення);
- особа злочинця.

¹ Синчук В.Л. Кореляційні залежності між елементами криміналістичної характеристики та їх використання у методиці розслідування вбивств: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09. Харків, 2004. С. 54–55.

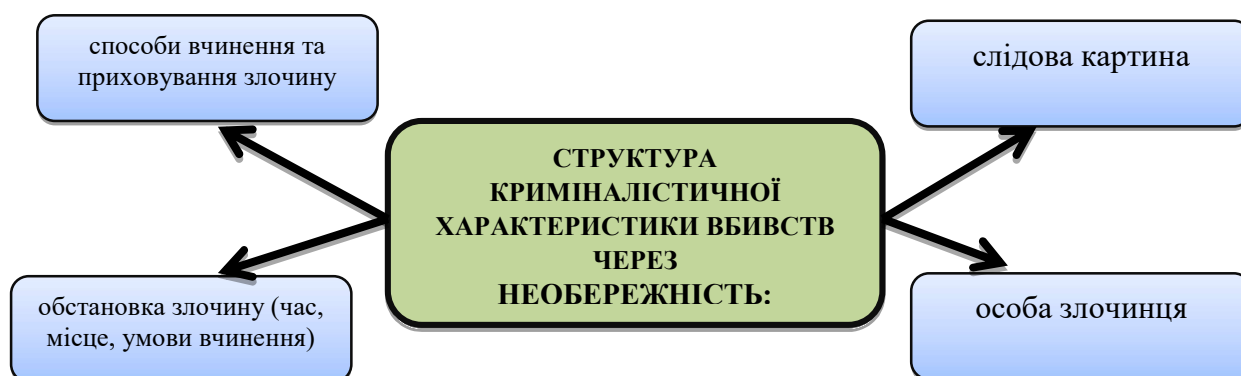

Схема № 1. Структура криміналістичної характеристики вбивств через необережність

Саме в такому системному вигляді криміналістична характеристика вбивств з необережності відповідає інформаційному підходу до її формування, а також дозволяє криміналістичній методиці виконати свою службову функцію – допомогти слідчому рекомендаціями щодо розслідування таких кримінальних правопорушень. Наявність взаємозв'язку, взаємозалежності та взаємообумовленості між вказаними елементами, у свою чергу, сприяють висуненню слідчим типових версій щодо події в цілому та її окремих обставин.

1.2. Способи вчинення та приховування вбивств через необережність

Для формування змісту криміналістичної характеристики вбивств через необережність та розробки методики їх розслідування важливу роль відіграє спосіб учинення таких діянь.

Загалом спосіб злочину являє собою характер дії особи, що виявляється у певній взаємозалежній системі операцій і прийомів підготування, вчинення і приховування злочину¹. Слід зазначити, що питання аналізу способу вчинення злочину як складової криміналістичної характеристики розглядалося у достатній кількості наукових праць. Функціональний аспект поведінки злочинця обрано для характеристики способу вчинення злочину як системи дій, прийомів, операцій, що спрямовані на досягнення певного злочинного результату.

¹ Колесниченко А.Н., Коновалова В.Е. Криминалистическая характеристика преступлений: учеб. пособие. Харьков: Юрид. ин-т, 1985. С. 22.

Знання типових способів вчинення необережних вбивств дозволяє ефективно застосовувати одну з найбільш ефективних та практичних схем розслідування їх, яка представляється науковцями у послідовності: від слідів злочину – до способу вчинення злочину; від способу вчинення злочину – до особи злочинця¹.

На наш погляд, розслідування злочинів досліджуваної категорії розпочинається, як правило, з мінімального обсягу відомостей про особу злочинця. Проте слідчий має у розпорядженні інформацію про сліди злочину, як матеріально фіксовані зміни у навколишньому середовищі внаслідок злочинного посягання. Такі сліди він виявляє вже на місці події, а нерідко і в результаті виявлення свідків події, що дає змогу отримати й ідеальні сліди. Ключовим елементом у логічній побудові є сліди вчинення злочину, оскільки вони виступають підґрунтям для висунення версії про знаряддя вчинення вбивства, його способ. У подальшому відомості про ці елементи дозволяють будувати припущення стосовно особи злочинця.

Слід зазначити, що злочинці не проводять ґрунтовної підготовчої роботи. В контексті розуміння поняття «готування до злочину», в яке законодавець вкладає дії з вибору або пристосування засобів чи знарядь, підбір співучасників або змову на вчинення злочину, усунення перешкод, інше умисне створення умов для здійснення злочину (ст. 14 КК України), злочинці при скоєнні необережних вбивств такі дії не виконують. Вони не вивчають досвід інших злочинців, не підшуковують місце та обстановку вчинення злочину, не продумують заздалегідь способи приховування слідів.

В будь-якому випадку спонтанність способу все одно свідчить про його наявність у криміналістичній структурі необережних вбивств. Якщо йдеться про злочин, відповідно, слід апріорі визнавати наявність способу його вчинення, як обов'язкового елемента криміналістичної характеристики. А як форма реалізації злочинного діяння, він пов'язаний із наслідками, що настали.²

На нашу думку, для відокремлення способу вчинення навмисного від необережного слід використовувати ст. 25 КК України, яка визначає два види необережної поведінки: злочинна самовпевненість та злочинна недбалість. У першому випадку, тобто за наявності злочинної самовпевненості, при виборі способу поведінки особа переоцінює

¹ Журавель В.А. Розслідування легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом: науково-практ. посібник. Харків: ТОВ «Одісей», 2005. С. 28.

² Брайнин Я.М. Уголовная ответственность и ее основание в советском уголовном праве. Москва: Юрид. лит., 1963. С. 182.

свої сили чи певні обставини, на які вона розраховує, внаслідок чого і настає смерть іншої особи. Вона припускає неправильну оцінку обставин, неналежну оцінку їх як у сукупності, так і кожної з них.

Та й взагалі вивчення способів учинення злочинів обумовлено проблемою дослідження впливу особливостей характеристик осіб злочинців на способи протиправних дій¹. Тобто криміналістичне значення способів учинення злочинів і використання даних щодо них на досудовому слідстві ґрунтуються на властивості їх повторюваності у злочинній діяльності тих самих і різних осіб. Саме виходячи з цього можна створювати певну модель кореляційних зв'язків, що допомагають у розслідуванні злочинів.

Вчиняючи вбивство в результаті злочинної самовпевненості, особа не передбачає нездатності цих обставин запобігти результату (інакше вона не могла, розраховуючи на них, бути впевненою у запобіганні шкоди), але була зобов'язана і могла їх передбачити, якби виявила належну уважність і обачність. Самовпевненість, завищена оцінка винним своїх можливостей у запобіганні суспільно небезпечним наслідкам свого діяння лежать в основі психологічного розуміння вини².

Говорячи про злочинну недбалість як спосіб учинення необережного вбивства, треба зазначити, що такі випадки відбуваються значно частіше, а винний не передбачає можливості настання суспільно небезпечних наслідків свого діяння у вигляді смерті іншої особи, хоча повинен був і міг їх передбачити. Об'єктивний критерій злочинної недбалості виражений у законі словами «повинен був передбачити», а суб'єктивний – «міг передбачити».

Об'єктивний критерій виходить з вимог, що ставляться до кожної людини. Так, правові і моральні вимоги приписують обов'язок і необхідність дотримання відомого ступеня обережності і передбачливості, щоб уникнути заподіяння шкоди особі або групі осіб. Відповідальність за вбивство зі злочинної недбалості настає лише за умови, що особа зазначеного обов'язку не виконала. Цей критерій має нормативний характер, тобто закріплений у тих чи інших правилах, яких повинні дотримуватись люди у своїй діяльності³.

¹ Сахарова О.Б. Елементи криміналістичної характеристики злочинів. *Вісник НАВСУ*. 2003. № 5. С. 37–42.

² Гороховська О. В. Кримінальна відповідальність за вбивство через необережність: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Київ, 2002.

³ Гороховська О. В. Кримінальна відповідальність за вбивство через необережність: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Київ, 2002.

Приклад: Так, гр. С. 01.07.2013 року близько півночі перебував на полі, що розташоване поблизу с. Комсомольське Скадовського району, в адміністративних межах Новокиївської сільської ради Каланчацького району Херсонської області, де в нього відбулася сварка з гр. Б., в ході якої останній у приміщенні, яке гр. С. використовував для проживання, почав погрожувати гр. С. фізичною розправою, після чого увійшов до приміщення, в якому він тимчасово проживав. Гр. С., знаючи те, що у гр. Б. є ніж, котрий той постійно зберігає при собі, взяв належну йому рушницю «FLASH SP – 86» з метою самозахисту від протиправних дій гр. Б., та зайшов до приміщення, де перебував останній. При цьому, проявляючи злочинну недбалість та самовпевненість, не перевіривши рушниці (чи заряджена вона, чи не перебуває на бойовому взводі), штовхнув стволом рушниці гр. Б. у груди. Останній під час падіння вдарив рукою по стволу рушниці, яку тримав гр. С., внаслідок чого відбувся постріл у голову гр. Б., від якого останній помер на місці події¹.

Аналогічним прикладом недбалості є такий випадок.

Приклад: Відповідно до обвинувального акта, 30.12.2013 року у вечірній час гр. В. перебував за місцем свого проживання. Близько 23 години 30 хвилин він вирішив відвідати своїх батьків. Приїхавши до них близько 00 годин 30 хвилин 31.12.2013 року, в одній із кімнат він помітив раніше не відомого йому гр. Ц., з яким його батьки розпивали спиртні напої. На ґрунті цього між гр. В. та гр. Ц. виник словесний конфлікт, в ході якого гр. В. почав виганяти з квартири гр. Ц. В цей же день, час та місці у гр. В. виник злочинний умисел, направлений на спричинення гр. Ц. тілесних ушкоджень та з цією метою він наніс кулаком правої руки близько п'яти ударів в обличчя потерпілого гр. Ц. Не припиняючи своїх злочинних дій, направлених на спричинення гр. Ц. тілесних ушкоджень, гр. В. своєю правою рукою зі столу схопив кухонний ніж та наніс гр. Ц. два удари у стегнову частину правої ноги, чим спричинив дві колото-різані рани правого стегна без пошкодження великих магістральних судин, що мають ознаки легких тілесних ушкоджень, але які ускладнились масивною крововтратою і знаходяться у прямому причинному зв'язку

¹ Справа № 657/1184/13-к, Каланчацький районний суд Херсонської обл., 2013 рік.

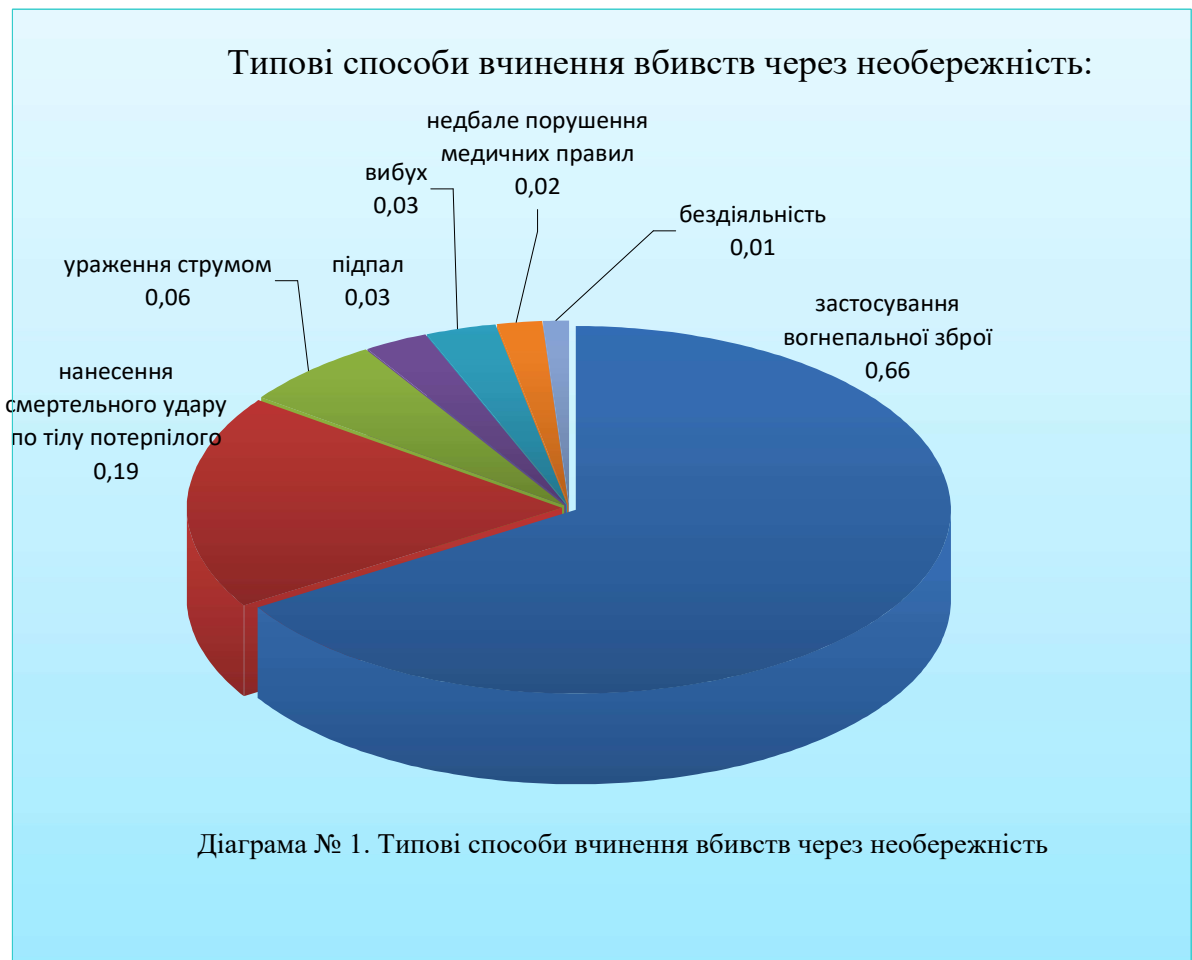
з настанням смерті. Проявивши злочинну недбалість, не передбачивши можливості настання суспільно небезпечних наслідків від вчинених ним дій, хоча повинен був та міг їх передбачити, гр. В. після нанесення тілесних ушкоджень гр. Ц., залишив останнього сидіти у кріслі, в результаті чого після масивної крововтрати потерпілий помер, таким чином гр. В. через необережність вчинив вбивство гр. Ц.¹

Проведене дослідження матеріалів кримінальних проваджень доводить, що переважна кількість вбивств через необережність (99 %) учиняється шляхом саме дій, а не бездіяльності винного. Встановлення способу скоєння таких діянь за конкретною справою полягає у виявленні системи рухів та операцій, внаслідок застосування яких було досягнуто злочинного результату.

Результати вивчення матеріалів кримінальних проваджень за ст.119 КК України свідчать, що вбивства через необережність характеризуються такими типовими способами вчинення:

- застосування вогнепальної зброї (68 % випадків);
- нанесення смертельного удару по тілу потерпілого (21 % випадків, з яких руками було нанесено смертельних ударів у 63 %, а різними предметами – у 37 % випадків);
- ураження струмом (6 % випадків);
- підпал (3 %);
- вибух (3 %);
- недбале порушення медичних правил (2 %);
- бездіяльність (1 %). (Діаграма № 1).

¹ Справа № 296/2679/14-к, Корольовський районний суд м. Житомира, 2014 рік.

Як бачимо, окрім діяльності, вбивство через необережність може бути вчинено і шляхом пасивної поведінки злочинця (бездіяльності), проте такі випадки поодинокі. Вони пов'язані зазвичай з порушенням або ігноруванням правил техніки безпеки чи з обов'язком виконання певних правил поведінки. Злочинна бездіяльність – це пасивна форма поведінки особи, що полягає у невчиненні нею конкретної дії (дій), яку вона повинна була і могла вчинити за певних умов¹. Пасивне ігнорування особою своїх обов'язків може впливати із невиконання розпоряджень закону чи іншого нормативно-правового акта, які вимагають від особи вчинення або утримання від вчинення певних дій.

Приклад: Так, Заводським районним судом м. Запоріжжя В. визнана винною у вбивстві через необережність. Вона недостатньо годувала свого малолітнього сина, в результаті чого дитина померла від дистрофії.²

¹ Головка І. А. Кримінальна відповідальність за жорстоке поводження з тваринами: автореф. дис. ... к.ю.н.: 12.00.08 – кримінальне право і кримінологія; кримінально-виконавче право. Київ, 2010.

² Кримінальна справа № 1–96/97, Архів Заводського районного суду м. Запоріжжя.

Способи вчинення вбивств через необережність шляхом недбалого (а тому – злочинного) порушення медичних правил виключають правильну постановку діагнозу потерпілого, розшифрування симптомів хвороби, вірний вибір методу лікування, дотримання приписів медичних правил. Також підпал, як спосіб завдання смерті потерпілому через необережність або спосіб приховування вбивства через необережність, характеризується низкою специфічних ознак. По-перше, злочинець використовує особливі засоби розведення вогню (займисті речовини, сірники, папір, паливно-мастильні матеріали, аерозольні балони тощо). По-друге, використання таких засобів вчинення підпалу веде до появи залишків речовин та слідів їх застосування, які, у свою чергу, виступають слідами застосування засобів розведення вогню. Саме це вказує на послідовність процесу встановлення способу вчинення вбивства через необережність шляхом підпалу: від способу вчинення (підпал), до засобів вчинення злочину і, врешті-решт, до слідів застосування таких засобів.

З приводу застосування вогнепальної зброї потрібно зазначити, що наразі питання нагляду та контролю за суб'єктами, які мають дозвіл на виробництво, ремонт, торгівлю, передачу, облік, зберігання, утилізацію вогнепальної зброї, є досить дискусійним. Слід також наголосити, що при розслідуванні вбивств через необережність є випадки приховування зазначених кримінально караних діянь. Під приховуванням розуміється така діяльність, яка спрямована на перешкоджання виявленню та подальшому розслідуванню інформації про злочин шляхом її утаювання, маскування, знищення, фальсифікації.

Слід зупинитися на співвідношенні способів вчинення та приховування вбивств через необережність. При цьому треба пам'ятати, що, по-перше, вони не завжди взаємопов'язані, по-друге, спосіб приховування не завжди детермінований способом учинення, на відміну від способу вчинення та приховування навмисних видів вбивств, які також залежать від обстановки їх вчинення, предметів та знарядь, фізичних, психічних й розумових ознак винної особи. Способи приховування та вчинення вбивств через необережність не охоплюються єдиним задумом та плануванням у ході підготовки з подальшою реалізацією у механізмі злочину. Тому при одному і тому самому способі вчинення вбивств через необережність механізми здійснення таких діянь можуть бути різними.

Важливим у проблемі приховування вбивства через необережність є психологічна сторона цієї діяльності. Адже чинниками, що зумовлюють приховування в даному випадку, виступають страх перед

покаранням, прагнення захистити від покарання близьку особу (при приховуванні, здійснюваному сторонніми особами) та ін.

Тому вчинення вбивства через необережність не виключає існування для винного різноманіття способів приховування факту такого вбивства, які спрямовані на невиявлення факту злочину, ускладнення ідентифікації потерпілого, інсценування нещасного випадку чи самогубства потерпілого, знищення слідів своєї причетності до злочинної події.

У таких випадках винні нерідко закопують труп, знищують одяг, документи, інші особисті речі потерпілого, ховають чи знищують знаряддя вчинення злочину.

Приклад: Так, у жовтні 1998 р. в Київському районі Автономної Республіки Крим пропав без вісти гр. К. 1976 р.н. Виконаними ОРЗ встановити місце перебування К. або його трупа не вдалося. У листопаді 1999 р. в поле зору правоохоронних органів Білогірського РВ МВС України в АРК потрапив гр. Л., підозрюваний у вчиненні хуліганства. Під час допиту за фактом ДТП Л. повідомив про те, що у жовтні 1998 р. він під час полювання у лісосіці Київського району вбив з мисливської рушниць невідомого, помилково прийнявши його за дикого звіра. Злякавшись вчиненого та побоюючись притягнення до кримінальної відповідальності, Л. поховав труп невідомого чоловіка в полі КСГП «Світанок». Допомогу Л. у похованні трупа надала його рідна сестра. Проведеними ОРЗ та оглядом місця події було встановлено особу пропалого без вісти К. та виявлено ознаки вбивства через необережність.¹

Як бачимо з наведеного прикладу, винний удався до залучення родича у процес приховування слідів злочину, усвідомлюючи при цьому, що тим самим він протидіє розкриттю злочину та притягненню його до відповідальності.

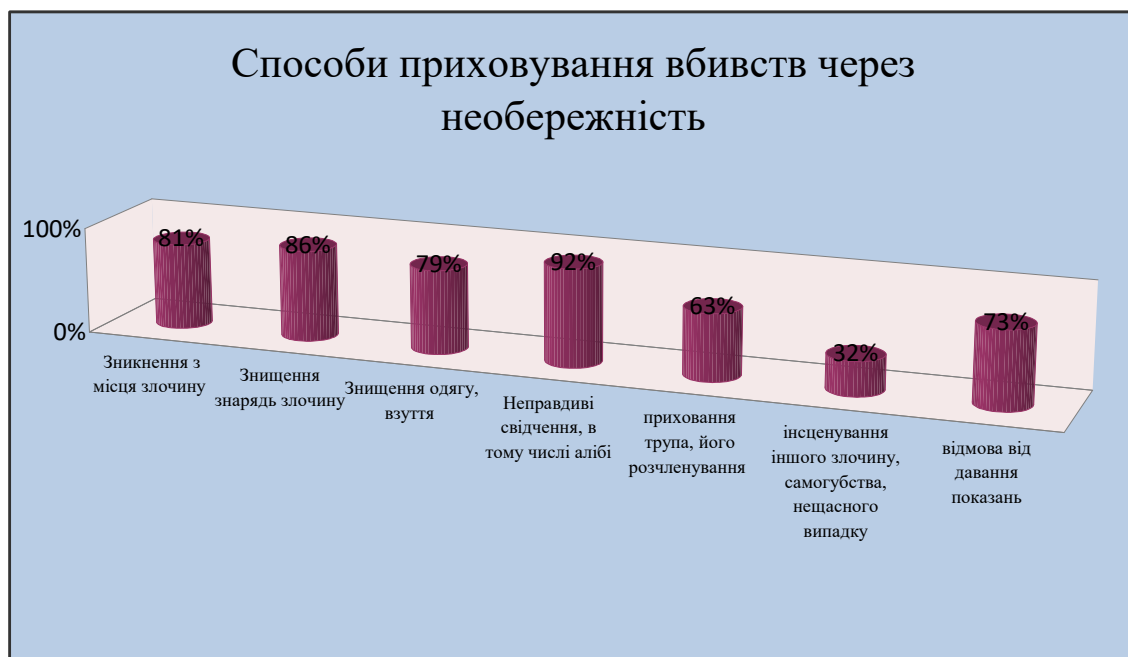
Вивчені кримінальні провадження доводять, що ознаки способу приховування вбивств через необережність проявляються після вчинення вбивства і обумовлені прагненням особи приховати, знищити сліди вбивства, уникнувши тим самим кримінальної відповідальності.

Загалом аналіз кримінальних проваджень за ст. 119 КК України дозволив нам встановити, що серед способів приховування досліджуваного кримінального правопорушення мало місце:

- зникнення з місця злочину у 81 % випадків;

¹ Кримінальна справа № 209-7/01, Архів Сімферопольського міського суду.

- знищення знарядь злочину – у 86 %;
- знищення одягу, взуття – у 79 %;
- неправдиві свідчення, в тому числі алібі – у 92 %;
- приховання трупа, його розчленування – у 63 %;
- інсценування іншого злочину, самогубства, нещасного випадку – у 32 %;
- відмова від давання показань – у 73 %. (Діаграма № 2).

Діаграма № 2. Способи приховування вбивств через необережність

Відомості про спосіб вчинення вбивств через необережність встановлюються у процесі виявлення, дослідження та оцінювання інформації про низку вагомих обставин злочину, серед яких передусім слід назвати особу винного, обстановку. Логічно, що інформація про спосіб вчинення таких вбивств залежить від тих конкретних умов, в яких злочинець діяв. У свою чергу, така інформація стає відомою слідчому завдяки процесам утворення слідів. Тому між наведеними елементами криміналістичної характеристики існують кореляційні залежності, що пов'язують їх між собою та взаємно обумовлюють їх.

Таким чином, знання різновидів способів вчинення вбивств через необережність, а також слідів від їх скоєння є необхідним у висуненні версій, визначенні напрямку розслідування, кола осіб, що скоїли злочин.

1.3. Слідова картина та обстановка вчинення злочину

Загальновідомо, що сліди залишаються у будь-якому випадку вчинення злочину, незалежно від його виду, і основним завданням правоохоронців є їх своєчасне виявлення та вилучення.

З метою визначення різновидів слідів, що залишаються внаслідок учинення вбивств через необережність, розглянемо низку думок вчених щодо вказаної категорії в цілому, а також як складової криміналістичної характеристики.

Відомості про особу підозрюваного, час, місце здійснення діяння, мотиви та цілі, якими винний керувався, можуть бути отримані шляхом вивчення слідів учинення та приховування злочину. При виявленні злочинної події, її суб'єкта й інших фактичних обставин повинна бути досліджена вся діяльність винного, у тому числі й та, що передувала правопорушенню, супроводжувала його та здійснювалась останнім після його закінчення. Усе це викликає необхідність сукупного розгляду дій по готуванню і приховуванню злочинів і власне злочинних дій. Щоб вилучити зі слідів криміналістично значиму інформацію, треба знати їх характеристику, механізм утворення, встановити локалізацію, форму існування у часі та просторі.

Загалом у криміналістичній літературі існує поняття «сліди в широкому значенні», під яким розуміються будь-які наслідки злочину, у тому числі й настання злочинного результату, та поняття «сліди у вузькому значенні», до яких відносять сліди як відображення зовнішньої будови об'єкта¹. Якщо розглядати поняття «слідів» у традиційному в криміналістиці широкому розумінні, то вони можуть бути представлені у двох групах: матеріальні та ідеальні сліди². Обидві вказані групи є об'єктами дослідження з боку слідчого, судового експерта. В будь-якому випадку всі сліди вчинення вбивств через необережність треба розглядати як будь-які відомості про вчинений злочин, що можуть слугувати цілям та задачам їх розслідування. У вузькому розумінні під слідами розуміють так звані залишкові явища, які представляють собою матеріально фіксовані відображення зовнішніх ознак одного об'єкта на іншому.

Та одразу слід вказати, що при такому підході поза увагою пра-

¹ Криміналістика: учебник / под ред. И.Ф. Крылова. Ленинград: Изд-во Ленингр. ун-та, 1976. 592 с.

² Криміналістика: учебное пособие / И.С. Андреев, Г.И. Грамович, Н.И. Порубов. Минск: Вышэйшая школа, 1997. С. 45.

цівників Національної поліції залишається значна кількість слідів іншої природи. Так, «сліди-відбитки» мають особливе значення для розслідування необережних вбивств, оскільки вони несуть різне функціональне значення, а саме: по-перше, вони можуть вказувати на ознаки інсценування самогубства потерпілого чи нещасного випадку з ним; по-друге, такі сліди можуть проявлятися у вигляді речей та предметів, які залишені злочинцем на місці події випадково (загублені); по-третє, сліди можуть характеризувати спосіб вчинення вбивства та ставлення винного до факту завдання смерті потерпілому; по-четверте, такі сліди водночас можуть як вказувати на знаряддя вчинення злочину, так і допомагати у його розшуку.

З криміналістичної точки зору труп потерпілого розглядається як ефективний слідосприймаючий матеріал, який має колосальне значення як джерело доказів при розслідуванні вбивств через необережність.

Безперечно, що важливою задачею при встановленні способу вчинення вбивства через необережність є визначення знарядь вчинення злочину, а у більшості випадків це питання вирішується за сукупністю властивостей пошкоджень одягу та тіла людини. При цьому сліди знаряддя відображаються в пошкодженнях окремими ознаками, які індивідуалізують саме знаряддя.

За матеріалами вивчених кримінальних проваджень, слідами застосування знаряддя можна назвати такі:

- пошкодження одягу та тіла потерпілого;
- нашарування, що залишилися на самому знарядді при контактній взаємодії його з потерпілим у момент спричинення смертельного пошкодження (кров, волосся, мікрочастинки, клітини органів та тканин, частинки матеріалів одягу).

Особливістю вбивств через необережність є те, що їх здійснення не передбачає попереднього готування до злочину, тому відповідний комплекс слідів відображається за результатами вчинення та приховування злочинів досліджуваної категорії.

Вважаємо, що як підставу класифікації слідів вбивств через необережність доцільно обрати процес взаємодії трьох об'єктів: особи злочинця, особи потерпілого та предметів, що використовувалися як знаряддя вчинення злочину. У результаті контакту цих об'єктів на кожному залишаються сліди від двох інших. Так, на тілі злочинця можуть залишитися сліди від взаємодії зі знаряддям чи потерпілим; на тілі потерпілого можуть залишитися сліди знаряддя, наслідки контакту зі злочинцем, елементи обстановки місця події, де він загинув,

та навпаки.

Вивчення кримінальних проваджень досліджуваної категорії дозволило нам встановити, що серед об'єктів, на яких залишаються сліди вбивств з необережності, були виявлені такі:

– особа злочинця, який може мати на своєму тілі, одязі сліди вчиненого злочину, а також володіти ідеальними слідами, тобто пам'ятати обставини події, що їй передували, які необережні дії були учинені, механізм спричинення тілесних ушкоджень та настання смерті – 100 % випадків;

– труп потерпілого або його частини, що зберігають у собі інформацію про спосіб, зброя, час вчинення злочину, можливі ознаки злочинця тощо – 100 %;

– будь-які предмети матеріального світу: документи, зброя, автотранспортні засоби, медичні препарати, медичне обладнання, засоби підпалу, інструменти, механізми, інші знаряддя вчинення злочину – 78 %;

– елементи обстановки в різного роду приміщеннях (житлових, виробничих тощо, у підвалах, на дахах і т. ін.) та деталі рельєфу місцевості, на яких залишилися сліди, – 64 %.

Відповідно, види слідів варто розподілити за об'єктами, на яких вони залишаються.

Аналіз матеріалів кримінальних проваджень також дав змогу виділити групи слідів, що залежно від використаного знаряддя виявлялись після вчинення досліджуваного кримінального правопорушення:

– сліди тілесних ушкоджень (побоїв, опіків, утоплення, удушення, боротьби між потерпілим та злочинцем) – 75 %;

– сліди застосування зброї (холодної чи вогнепальної) – 29 %;

– сліди автотранспортних засобів, електричних, електромагнітних механізмів – 14 %;

– сліди біологічного походження – 26 %.

Також зазначені сліди залежно від способу вчинення необережних вбивств можна класифікувати на такі:

– сліди від безпосереднього фізичного впливу іншої людини на потерпілого (залишаються внаслідок застосування мускульної сили) – 75 %;

– сліди, які є результатом впливу на потерпілого з боку технічних пристроїв, – 34 %.

У свою чергу, запропонована група слідів, що є результатом впливу на потерпілого з боку технічних пристроїв, поділяється на різ-

новиди залежно від характеру технічного пристрою, який використовувався як засіб вчинення злочину, а саме:

- сліди автотранспортних засобів – 7 %;
- сліди, які утворюються внаслідок дії електричного струму в певних ділянках тіла потерпілого, – 6 %;
- сліди застосування холодної та вогнепальної зброї – 18 %;
- сліди від застосування приладів, принцип дії яких побудований на електромагнітних коливаннях, – 2 %.

Таким чином, узагальнюючи запропоновану вище класифікацію слідів вбивств через необережність, можна констатувати, що її здійснено за такими критеріями: за застосованими знаряддями вбивства; за об'єктами, на яких залишаються сліди вбивств з необережності; за засобами вчинення злочину; за способами вчинення вбивств; за видом технічного пристрою, який використовувався як засіб вчинення злочину.

Поняття «слідова картина» також включає ідеальні відображення і матеріальні сліди, як джерела видимих і невидимих, прогнозованих слідів, що утворилися в момент вчинення злочину¹. Ми погоджуємося з цією думкою, і тому при розгляді слідів, що утворилися внаслідок вчинення вбивства через необережність, розглядатимемо їх у цих групах.

Велике значення мають ідеальні сліди, що залишаються у свідомості людей. Вбивство через необережність зберігається у вигляді ідеальних слідів у пам'яті свідків, потерпілих. Матеріальними джерелами можуть бути фонограми звукозапису або відеограми. Це також буде складовою частиною доказової інформації, якою є сліди, залишені на місці злочину².

Окрім визначення типових різновидів слідів, які часто виявляють при розслідуванні злочинів досліджуваної категорії, криміналістична характеристика необережних вбивств повинна включати відомості про ознаки обстановки їх учинення. Зміст останнього із зазначених понять криміналісти переважно розглядають як сукупність даних про низку складових (час, місце, умови вчинення кримінального правопорушення), що мають значення для повного дослідження події злочину.

¹ Салтевський М.В. Криміналістика (у сучасному вигляді): підручник. Київ: Кондор, 2005. 588 с.

² Скригонюк М.І. Філософсько-правовий контекст криміналістичної характеристики злочинів та її значення для методики розслідування. *Бюлетень Міністерства юстиції України*. № 6(56). 2006. С. 26–34.

Оскільки більшість слідів залишаються на місці їх учинення, зрозумілим є їх взаємозв'язок з обстановкою вчинення злочину. Проведене анкетування слідчих довело, що аналіз обстановки завжди пов'язаний із матеріальними слідами, оскільки без вилучення інформації, що міститься у них, майже неможливо правильно орієнтуватися у матеріальній обстановці події, а саме з цього й починається початкове пізнання кримінального правопорушення, від якого надалі суттєво залежить успіх діяльності слідчого.

Встановлення часу в методиках розслідування окремих видів злочинів відіграє важливу роль для з'ясування тривалості злочинних дій, що набувають постійного характеру. Адже, як зазначається у криміналістичній літературі, воно важливе не тільки для виявлення безлічі обставин, що сприяють розслідуванню злочинів, а й розглядається як необхідна умова вивчення причинно-наслідкових зв'язків і взаємовідносин між елементами криміналістичної характеристики¹. Крім того, час у криміналістичному аспекті сприяє з'ясуванню можливості вчинення кримінально караного діяння в певний період, причетності особи до тієї чи іншої злочинної події.

Результати дослідження слідчої практики свідчать, що необережні убивства найчастіше здійснюються у період з 12 до 18 годин – 52 % випадків, дещо менше у вечірній час (18–24 год.) – 34 % та досить рідко вночі (24–06 год.) – 6 % або вранці (06–12 год.) – 8 %. Певним чином названі показники відповідають узагальненим даним опитування практичних працівників, зокрема, відповіді респондентів розподілились таким чином: удень – 34 %, ввечері – 28 %, вранці – 21 %, вночі – 17 %.

Як доводять результати вивчення архівних кримінальних проваджень, відсутня суттєва різниця між учиненням необережних убивств у ту чи іншу пору року: восени – 29 %, влітку – 26 %, навесні – 24 % і взимку – 21 %. Тобто цей злочин є всесезонним. Переважно такі убивства скоюють у будні дні (63 %), ніж у вихідні (37 %).

При цьому слід зауважити, що обстановка вбивств, вчинених через необережність, має вагоме значення для їх розкриття та подальшого розслідування, адже вона тісно взаємопов'язана з іншими елементами криміналістичної характеристики, певним чином об'єднує їх. Зокрема, вона може вказати на ознаки особи злочинця, причини, що спонукали його на учинення необережних дій і призвели до злочину. При характеристиці таких діянь доводиться констатувати,

¹ Колесниченко А.Н., Коновалова В.Е. Криминалистическая характеристика преступлений: учебное пособие. Харьков: Юрид. ин-т, 1985. С. 42.

що на поведінку винних, які нерідко не передбачають взагалі жодних кримінальних наслідків своєї поведінки, суттєво впливає саме обстановка вчинення кримінального правопорушення.

Розкриваючи ознаки обстановки вчинення вбивств з необережності у складі криміналістичної характеристики цих злочинів, важливе значення відводиться тому, чи було вбивство таємним або вчинене у відкритий спосіб. Відкритість чи таємність скоєння необережного вбивства характеризує саме обстановку злочину, оскільки враховуючи, що при необережних вбивствах відсутня така стадія учинення злочину, як готування, то відкрите та таємне здійснення необережного вбивства, як правило, не залежить від волі вбивці та не планується ним заздалегідь. Традиційно відкритим визнається вбивство, яке вчинене у присутності інших осіб або відомою особою. На відміну від очевидного вбивства, таємне передбачає відсутність даних про прямих свідків вчиненого, особу злочинця. Останній може передбачати певні наслідки своїх вчинків і саме за цих причин діяти приховано від інших осіб, але він не припускає, що його дії здатні призвести до смерті потерпілого з необережності.

Аналізом вивчених кримінальних проваджень встановлено, що вбивства через необережність учиняються частіше очевидно для інших осіб під час бійок, сварок, необережності та впевненості у безпеці власних дій з боку винного (63 %). Проте зустрічаються випадки скоєння таких вбивств у малолюдних місцях (37 %). Зокрема, таємним вбивством через необережність є попадання зі зброї у потерпілого під час полювання, в ситуації, коли винний повинен був передбачати можливість потрапляння на лінію вогню сторонньої особи.

Окрім цього, поняття «обстановка злочину» тісно пов'язане із місцем його вчинення. Як елемент криміналістичної характеристики вбивств через необережність, місце характеризується різними деталізуючими ознаками. Місце скоєння злочину, у тому числі і вбивства через необережність, є фрагментом події та містить значний обсяг інформації про спосіб вчинення злочину, характеристики слідів у широкому й вузькому розумінні, деяких даних про особу злочинця. Іноді воно може орієнтувати слідчого на виявлення відомостей про осіб, які чули або спостерігали подію і можуть повідомити певні відомості про неї.

Відкритою місцевістю, за фактами вчинення вбивств через необережність, найчастіше виступають такі:

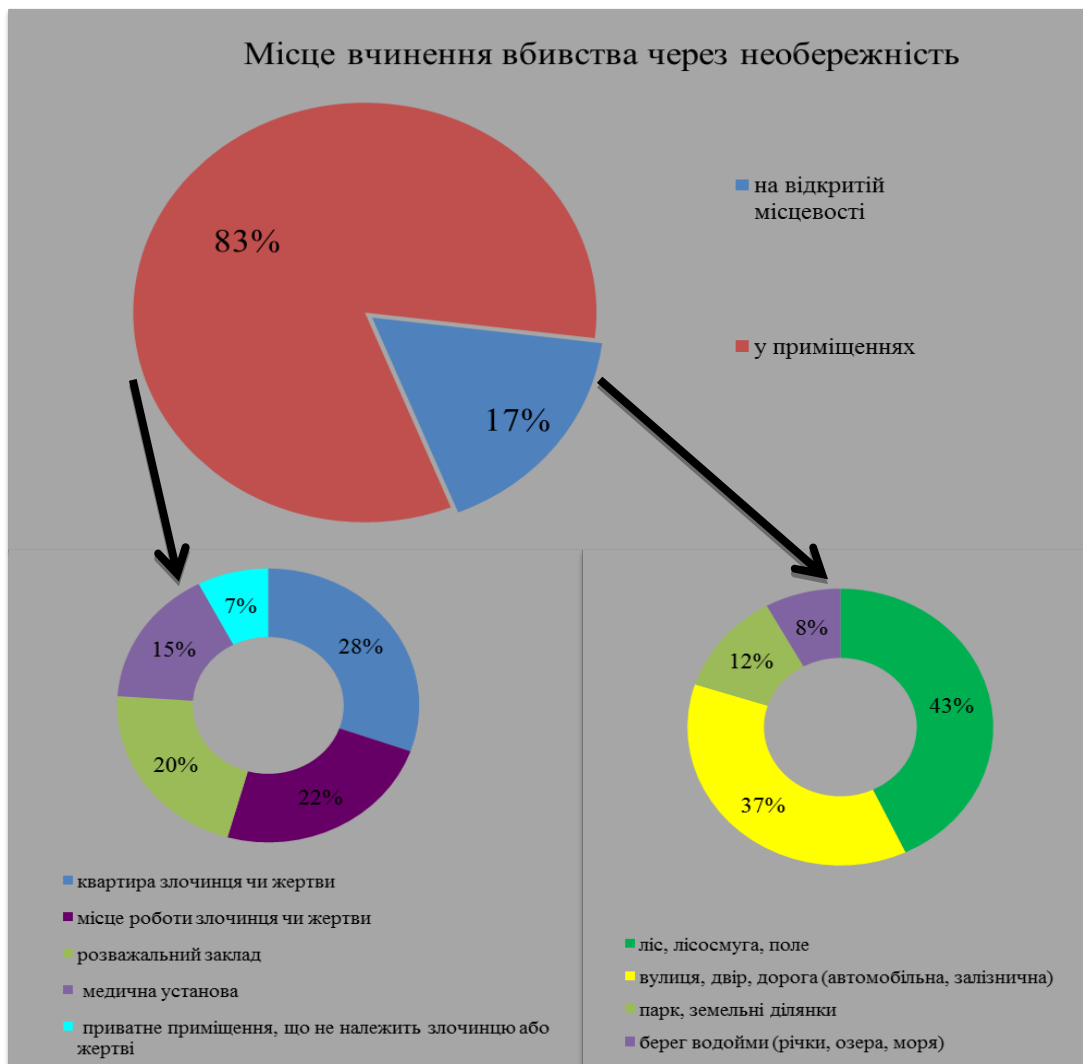
- ліс, лісосмуга, поле – 43 %;
- вулиця, двір, дорога (автомобільна, залізнична) – 37 %;
- парк, земельні ділянки – 12 %;

РОЗСЛІДУВАННЯ ВБИВСТВ ЧЕРЕЗ НЕОБЕРЕЖНІСТЬ

– берег водойми (річки, озера, моря) – 8 %.

Приміщення є місцем вчинення вбивств через необережність у таких варіантах:

- квартира злочинця чи жертви – 28 %;
 - місце роботи злочинця чи жертви – 22 %;
 - розважальний заклад – 20 %;
 - медична установа – 15 %;
 - приватне приміщення, що не належить злочинцю або жертві – 7 %.
- (Діаграма № 3).

Діаграма № 3. Місця вчинення вбивств через необережність

Результати аналізу матеріалів кримінальних проваджень свідчать, що вбивства через необережність учиняються на відкритій місцевості (17 % випадків) та у приміщеннях (83 %). Обидва варіанти включають у себе місця фактичного знаходження трупа; нанесення потерпілому тілесних ушкоджень, завдяки яким настала його смерть; знаходження слідів вчинення злочину та його приховування.

Приклад: 23 квітня 2014 року приблизно о 23 годині 10 хвилин гр. С., володіючи на законних підставах джерелом підвищеної небезпеки – мисливським карабіном марки ТОЗ-1704(Л) калібру 5.6 мм. та перебуваючи під час полювання в темну пору доби на території гідрологічного заказника місцевого значення "Полянський", що неподалік с. Поляни Березнівського району Рівненської області, маючи достатній мисливський досвід, почувши шелест сухої рослинності у правій частині ставу "Центральний", котрий розміщувався на відстані 50 метрів від нього, сприйняв це за наявність водного гризуна – бобра та за допомогою оптичного пристрою нічного бачення навів приціл на відблиск світла у траві, сприйнявши його за очі бобра; не передбачаючи можливості спричинення тілесних ушкоджень чи смерті іншій людині, здійснив один постріл, внаслідок якого гр. Ф. отримав тяжкі тілесні ушкодження у вигляді вогнепальної травми голови з послідувачим руйнуванням кісток склепіння черепа та правої півкулі головного мозку, із руйнуванням та з послідувачим набряком-набуханням речовини головного мозку, в результаті яких під час лікування потерпілий помер¹.

Таким чином, характеризуючи типові ознаки обстановки учинення убивств з необережності, слід констатувати, що їх здійснюють незалежно від пори року, переважно у денний та вечірній час робочого дня, у приміщеннях за місцем роботи чи проживання злочинця або жертви, а якщо на відкритій місцевості, то у лісі (лісосмузі), полі чи на вулиці, дорозі; як правило, очевидно для інших осіб під час бійок, сварок за впевненості у безпечності власних дій з боку винного.

1.4. Особа злочинця

Особа злочинця, як об'єкт наукового пізнання, особливо рельєфно позначилася під час дослідження проблем криміналістичної характеристики злочинів.

Термін «злочинець» можна розглядати з двох сторін – кримінальної та кримінально-процесуальної. У кримінально-правовому аспекті злочинцем є фізична особа, винна у вчиненні злочину, передбаче-

¹ Справа № 555/1629/14-к, Березнівський районний суд Рівненської області, 2014 рік.

ного кримінальним законом. Фактично кримінальна відповідальність може наступити і за готування до злочину, замах на нього, приховування злочину. У кримінально-процесуальному аспекті злочинець – особа, винність якої у вчиненні злочину встановлена вироком суду та відповідно до закону.

Як вказують вчені, розробка проблеми особи злочинця має важливе значення не тільки для розвитку науки, а й для практичної діяльності правоохоронних органів¹. У практичній діяльності з розкриття і розслідування злочинів, призначення і виконання покарання, профілактики злочинності урахування особистісного фактора відіграє майже вирішальну роль, що виявляється в таких основних напрямках: у статистичному аналізі злочинності за особою злочинця; при вивченні особи підозрюваного і встановленні причин та умов, що сприяли вчиненню злочину; в діяльності судів при призначенні покарання; у діяльності працівників кримінально-виконавчої системи під час відбування засудженими покарання (особливо у вигляді позбавлення волі); в оперативно-розшуковій діяльності.

Криміналістична характеристика будь-якого злочину, в тому числі й необережного вбивства, пов'язана з вирішенням проблеми моделювання особи злочинця. Специфічні риси, які її характеризують, про що наголошують деякі автори, знаходять свій прояв насамперед у поведінці, яка передуює вчиненню злочину².

Так, особа злочинця – це сукупність істотних і стійких соціальних ознак і соціально зумовлених біопсихологічних особливостей індивіда, які, об'єктивно реалізуючись у вчиненому конкретному злочині (злочинах) під вирішальним впливом негативних обставин зовнішнього середовища, додають учиненому діянню характер суспільної небезпеки, а винній особі (даному індивіду) – властивості суспільної небезпеки, у зв'язку з чим вона й залучається до відповідальності, передбаченої кримінальним законом³.

Слід зазначити, що у структурі криміналістичної характеристики злочинів, яка спрямована на систематизацію вагомої для розслідування інформації щодо певної групи злочинів, отриманої на підставі аналізу матеріалів кримінальних справ, дані про особу злочинця мають не лише криміналістичний характер. Правознавці використовую-

¹ Александров Ю.В., Гель А.П., Семаков Г.С. Криминология: курс лекций. Київ: МАУП, 2002. 296 с. URL: <http://studrada.com.ua/content/криминология-александров-2002p>

² Кондрашков Н.Н., Кудрявцев В.Н. Личность преступника. М. : Юр. лит., 1971. С. 12.

³ Даньшин И.Н. К вопросу о понятии личности преступника. *Проблемы социалистической законности: Респ. межвед. науч. сб.* 1980. Вып. 6. С. 117–126.

ють ці знання для вирішення питань кваліфікації злочинів, кримінологі – для вирішення проблем їх профілактики, а криміналісти – для організації процесу розкриття та розслідування злочинів.

Безумовно, що відомості стосовно типових ознак особи злочинця, котрі складають зміст відповідного елемента криміналістичної характеристики, формуються на базі вивчення й узагальнення матеріалів слідчо-судової практики.

Також слід зазначити, що під час опису вказаної складової криміналістичної характеристики більшість авторів виходить переважно з вікових, соціально-демографічних, морально-психологічних і других подібних особливостей, що характеризують ту чи іншу особу¹. На підставі вищевикладеного вважаємо, що дані про особу, яка вчинила суспільно небезпечне діяння, передбачене ст. 119 КК України, складаються з таких властивостей: 1) фізичні; 2) соціально-демографічні; 3) моральні; 4) психологічні.

Тож зосередимося більш детально на особливостях ознак суб'єкта досліджуваного нами злочину. Враховуючи, що певна кількість необережних вбивств вчиняється у побуті, то для особи злочинця типовою є характеристика побутового вбивці. Так, найбільш типовий портрет вказаного виду злочинця – чоловік у віці від 18 до 50 років, який зловживає алкогольними напоями чи наркотиками, відрізняється антигромадською поведінкою, грубістю, жорстокістю, нерідко підвищеною статевою збудливістю і неповажним ставленням до жінок, раніше, як правило, притягувався до кримінальної відповідальності. Серед таких вбивць нерідкі випадки психічних захворювань, часто в ході слідства з'ясовується, що вони потребують лікування від алкоголізму або полінаркоманії. Ця характеристика справедлива для більшості випадків побутових очевидних вбивств, а також деяких випадків вуличних корисливих вбивств².

Слід зауважити, що в цілому необережні злочини, хоча і мають глибокі соціальні корені, але за конкретною дією найчастіше носять ситуативний характер, коли настання тяжких наслідків залежить від чисто випадкових обставин, а особі винного хоча і притаманні анти-суспільні погляди, зв'язок їх з наслідками, що настали, є віддаленим. Суспільна небезпека як властивість особи злочинця, як вважають вче-

¹ Мишин А. В. Расследование поджогов личного имущества граждан. Казань: Изд-во Казан. ун-та, 1991. 128 с.

² Иванов П. И. Криминалистические проблемы расследования и предупреждения убийств в современных условиях [Электронный ресурс]: Дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09 .-М.: РГБ, 2005 (Из фондов Российской Государственной библиотеки)

ні, полягає в реальній загрозі вчинення нею нового злочину¹. Безумовно, такі характеристики неоднаково виражені у різних необережних злочинців, що і дає підставу типізувати необережних злочинців. Так, П.С. Дагель, запропонував розбити їх на такі групи:

1) випадкові необережні злочинці, які вперше вчинили необережні злочини, порушили правила обережності несвідомо під впливом сприяючої або навіть провокуючої ситуації або ж особливого психофізіологічного стану (афект, втома, хворобливий стан); вони позитивно характеризуються і раніше правопорушень не вчиняли (приблизно це близько 50% необережних злочинців);

2) нестійкі необережні злочинці, які вперше вчинили необережні злочини в нормальній або навіть перешкоджаючій ситуації, порушили правила обережності свідомо, а не вимушено, які не характеризуються позитивно, які раніше не допускали правопорушень, у тому числі й порушень правил обережності (близько 30-40% необережних злочинців);

3) злісні необережні злочинці, які раніше засуджувались за вчинення злочинів, а також які допустили особливо злісні порушення правил обережності при загальній негативній спрямованості особи (близько 10-15% з числа засуджених за необережні злочини)².

У криміналістичній характеристиці такий елемент, як особа злочинця, тісно пов'язаний із кримінально-правовим елементом складу злочину, тобто суб'єктом. За загальним правилом суб'єктом вбивства через необережність виступає фізична особа, яка досягла 14 років і є осудною. Але, незважаючи те, що суб'єкт необережного вбивства є загальним, з точки зору його криміналістичної характеристики він має індивідуальні ознаки та особливості, які обумовлені специфікою його злочинної поведінки, а саме певний освітній, професійний, віковий, культурний рівень, психоемоційний стан, рівень маргінальності тощо.

Дослідження свідчать, що психічний стан осіб, які вчинили необережні злочини в цілому, можна визначити такими характеристиками: напруженість – 15%, розпач – 35%, стрес – 18%, сильна перевтома

¹ Угрехелидзе М.Г. К методологии психологического изучения личности неосторожного преступника // Теоретические проблемы учения о личности преступника. - М., 1979. – С.136

² Дагель П.С. Особенности личности неосторожного преступника // Теоретические проблемы учения о личности преступника. - М., 1979. – С.131

– 4%, недосвідченість – 2%¹.

При цьому слід зазначити, що досить велика кількість (близько 50% випадків) вбивств з необережності здійснюється у стані алкогольного сп'яніння.

Певний пізнавальний потенціал має така класифікація:

– глобальний кримінальний тип злочинця – формується у стійких негативних умовах життя, родині із проблемними відносинами, що зумовлює в особи озлобленість і безсердечність. Останнє може бути обтяжено алкогольною спадковістю;

– парціальний тип – формується у двох різних колективах: у суспільстві, у тому числі несприятливому, й у родині, де діти бачать приклади негативних учинків;

– передкримінальний тип – формується внаслідок недоліків у вихованні стійких моральних нахилів і волі, а також деякої природної неврівноваженості².

Аналіз судово-слідчої практики свідчить, що переважна більшість фактів вчинення вбивств через необережність учиняється чоловіками (за матеріалами вивчених нами справ, питома частка жінок склала лише 12 %, респонденти ж зазначили 16 %, практичні працівники – також 16 %).

Не можна оминати увагою і вид суспільно корисної діяльності особи, яка стає вбивцею, учиняючи діяння з необережності. Інформація такого характеру може бути вагомою, оскільки графік роботи злочинця, зайнятість, професійна надійність можуть впливати на вчинення даної категорії кримінальних правопорушень. За результатами проведеного дослідження, розподіл кількості вчинених посягань залежно від роду діяльності має такий вигляд: особи без постійного місця роботи складають 18 % від загальної кількості злочинців; працюючі – 63 %; учні (студенти) – 19 %.

В цілому за результатами вивчення кримінальних проваджень частіше за інші вікові категорії вбивство з необережності учиняють особи старше 40 років (33 %); не досить суттєво від них відстають молодші особи, зокрема віком 30-40 років – 28 %, 18-30 років – 27 % (Діаграма 4).

¹ Корчагин А.Г. Специальная вменяемость (невменяемость) и ее установление в уголовном процессе / А.Г. Корчагин, И.М. Резниченко // Совершенствование правовых мер борьбы с преступностью. - Владивосток, 1986. - С. 156.

² Ковалев А.Г. Психологические основы исправления правонарушителей. – М.: Юр. лит., 1968. – С. 49-51.

Необережні убивства переважно учиняють дорослі особи. Разом з тим зустрічаються випадки скоєння даних злочинів суб'єктами віком до 18 років. За результатами вивчення матеріалів кримінальних проваджень, вони становлять 11 % випадків (респонденти надали 10 % відповідей). Мінімальна вікова межа, на нашу думку, пояснюється тим, що молоді люди в такому віці дуже часто є самовпевненими, зухвалими, мають почуття своєї неперевершеності та вдалості, які не дозволяють їм уникнути небезпечних наслідків своєї поведінки.

***Приклад:** 10.02.2013, приблизно о 14-00 годині, неповнолітній гр. С., перебуваючи у стані алкогольного сп'яніння, біля приміщення магазину «Галант», що розташований по вул. Першотравневій у м. Нова Каховка Херсонської області, на ґрунті особистих неприязних стосунків з гр. Т., який висловлювався на адресу гр. С. нецензурною лайкою та намагався завдати останньому удар кулаком правої руки в обличчя, не передбачаючи можливості настання смерті гр. Т., хоча повинен був і міг її передбачити за даних обставин, наніс йому удар кулаком правої руки в ліву частину обличчя, від чого гр. Т. втратив рівновагу та з висоти власного зросту впав на асфальтне покриття, отримавши тілесні ушкодження у вигляді «забоїв лобних кісток головного мозку, субдуральних та субарахноїдальних крововиливів у м'які тканини волосяної частини голови потили-*

чної області справа, крововилив, забитої рани верхньої губи зліва», від яких 11.02.2013 в період часу з 01:30 до 05:30 годин помер за місцем свого мешкання¹.

Освітній рівень осіб вказаної категорії демонструє наявність у них переважно середньої спеціальної та вищої освіти. Так, за матеріалами кримінальних справ, 27 % підозрюваних за ст. 119 КК України мали середню спеціальну, 37 % – вищу або дві вищі освіти, 24 % – неповну вищу, 11 % – загальну середню освіту, 2 % – неповну середню освіту.

Матеріали справ засвідчують, що у більшості винних осіб відсутній подружній статус (58 %), але також і судимості (79 %); вони переважно не перебувають на обліку в нарколога (87 %) чи психіатра (89 %), під час учинення злочину не перебували у стані алкогольного (68 %) чи наркотичного (98 %) сп'яніння, тобто в цілому ведуть законслухняний спосіб життя.

Однак слід зазначити, що зустрічаються також нетипові випадки необережних вбивств, у яких ознаки особи злочинця істотно відрізняються від зазначених випадків. Наприклад, огляд судової практики свідчить, що близько 2 % необережних вбивств скоюють під час виконання певних робіт.

Приклад: 19.10.2013 приблизно о 16 годині 30 хвилин гр. Б. зайшла на охоронювану територію бази відпочинку «Сказка», розташованої по вул. Лиманська, 58 у селищі міського типу Затока Білгород-Дністровського району Одеської області, де стала вчиняти протиправні дії, на що гр. Н. та гр. Ш., які здійснювали функції з охорони території, стали видворяти гр. Б. та, не маючи наміру на вбивство, схопили її за обидві руки й поволокли із зазначеної території, після чого кинули на землю. Внаслідок цього гр. Б. при падінні вдарилась потиличною частиною голови й отримала тілесні ушкодження та була доставлена у Білгород-Дністровську центральну міську лікарню, де від отриманих ушкоджень 05.11.2013 померла. Згідно з висновком експерта № 292 від 02.12.2013 в гр. Б. виявлено такі пошкодження: комплекс відкритої черепно-мозкової травми у вигляді забитих ран волосяної частини голови, вдавненого перелому кісток склепіння черепа в лівій тім'яної-скроневої області, крово-

¹ Справа № 661/1577/13-к, Новокаховський міський суд Херсонської області, 2013 рік.

*вилив під павутинну оболонку півкуль головного мозку*¹.

Також мають місце непоодинокі випадки необережного вбивства матір'ю своєї дитини.

***Приклад:** М., будучи матір'ю, на яку покладено обов'язок турбуватись про дитину, після вживання значної кількості алкогольних напоїв, знаходячись в кухонній кімнаті будинку, маючи можливість передбачити суспільно небезпечні наслідки своєї поведінки, проявляючи злочинну недбалість, лягла на ліжко поряд із новонародженим сином і під час сну притиснула своїм тілом малолітнього, в результаті чого з необережності закрила отвір рота та носа, що спричинило механічну асфіксію і з'явилося безпосередньою причиною смерті потерпілого*².

Вивчення особи злочинця має значення для встановлення важливих для розслідування залежностей між окремими елементами криміналістичної характеристики, які дозволяють виявити способи вчинення, приховування, слідову картину та інші обставини вчиненого злочину. Характерно, що такі залежності (зв'язки) мають як пряму, так і зворотну функцію: якщо від особи злочинця, його ознак ми просуваємося до окремих її проявів у події злочину – таких, як спосіб учинення, комплекс слідів та інше, так і від них при їх вивченні й аналізі ми доходимо припущень і висновків щодо особи злочинця. Можна також встановлювати окремі обставини, які належать до предмета доказування при розслідуванні злочинів. Установлення названих зв'язків дозволяє детально планувати розслідування, вказуючи обставини, які потрібно встановити, і перелік слідчих (розшукових) дій та оперативно-розшукових заходів, за допомогою яких необхідні обставини будуть виявлені³. Тому створення типового портрету вбивці через необережність набуває великого значення для процесу розслідування.

Таким чином, на підставі проведеного дослідження можна виділити такі характерні (типові) ознаки особи злочинців, які скоюють убивства з необережності: переважно це дорослі чоловіки віком від 18

¹ Справа № 495/1338/14-к, Білгород-Дністровський міськрайонний суд Одеської області, 2014 рік

² Справа № 619/1260/2012, Попільнянський районний суд Житомирської області, 2012 рік

³ Мишков Я.Є. Методика розслідування хабарництва : Дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09 – кримінальний процес і криміналістика; судова експертиза. Харків, 2005.

років, які мають повну чи неповну вищу освіту, неodrжені, працюють, під час учинення злочину не перебували у стані сп'яніння та взагалі не перебувають на обліку в нарколога чи психіатра.

?

Контрольні питання:

- 1. Поняття криміналістичної характеристики вбивств через необережність.*
- 2. Структура криміналістичної характеристики вбивств через необережність.*
- 3. Елементи способу вчинення злочину.*
- 4. Слідова картина вбивств через необережність.*
- 5. Складові обставинки вчинення злочину.*
- 6. Поняття особи злочинця.*
- 7. Ймовірний криміналістичний портрет особи злочинця.*

Т

Теми рефератів

- 1. Методика розслідування окремих видів злочинів як криміналістична категорія.*
- 2. Сутність та наповнення криміналістичної характеристики вбивств через необережність.*
- 3. Способи вчинення та приховування вбивств через необережність.*
- 4. Особа злочинця в структурі криміналістичної характеристики вбивств через необережність.*

РОЗДІЛ 2. ОРГАНІЗАЦІЯ РОЗСЛІДУВАННЯ ВБИВСТВ ЧЕРЕЗ НЕОБЕРЕЖНІСТЬ

2.1. Особливості виявлення ознак кримінального правопорушення та початку досудового розслідування

Відповідно до ст. 214 КПК України «слідчий, прокурор невідкладно, але не пізніше 24 годин після подання заяви, повідомлення про вчинене кримінальне правопорушення або після самостійного виявлення ним з будь-якого джерела обставин, що можуть свідчити про вчинення кримінального правопорушення, зобов'язаний внести відповідні відомості до Єдиного реєстру досудових розслідувань та розпочати розслідування».

Слід зауважити, що в юридичній науці виділяють чотири основні групи вбивств, скоєних через необережність, залежно від сфери діяльності: 1) у побуті; 2) у сфері взаємодії людини з технікою; 3) у сфері професійної діяльності, не пов'язаної з використанням управлінських функцій або технічних засобів; 4) у сфері здійснення посадових (управлінських) функцій¹.

Зважаючи на відмінність підстав для початку кримінального провадження при вчиненні вбивств через необережність та різноманітність джерел щодо обставин злочину, вважаємо за потрібне розглянути цю стадію, виходячи з її значення для подальшого розслідування.

Для початку досудового розслідування потрібною є наявність приводів. У літературі приводи до початку розслідування визначаються як установлені законом джерела, які дають слідчим, прокурорським та судовим органам відомості про злочин і зобов'язують ці органи прийняти рішення про занесення до ЄРДР та початку розслідування².

Відповідно до п. 1.2 Інструкції про порядок ведення єдиного обліку в органах і підрозділах внутрішніх справ України заяв і повідом-

¹ Кучер В.Г. Кваліфікація неосторожного убийства // Коментарий судової практики за 1987-1988 гг. – М., 1989. – С. 78

² Вовчанська О. А. Розслідування незаконного перевезення наркотичних засобів залізничним транспортом: автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09 – кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність. – Дніпропетровськ, 2014.

лень про вчинені кримінальні правопорушення та інші події та положень про комісії «джерелом інформації про вчинення кримінальних правопорушень та інших подій, що надходить до органу внутрішніх справ, уповноваженого розпочати досудове розслідування, є: повідомлення будь-яких осіб та самостійно виявлені слідчим або іншою службовою особою органів внутрішніх справ з будь-якого джерела обставини кримінальних правопорушень; повідомлення будь-яких осіб, які затримали підозрювану особу на місці вчинення правопорушення»¹.

Аналіз слідчої практики свідчить, що первинні відомості, наявність котрих потребує розпочати кримінальне провадження внаслідок скоєння вбивства через необережність, надходять у правоохоронні органи з різних джерел (діаграма № 5), зокрема:

- заяви близьких родичів жертви (47 %);
- повідомлення свідків-очевидців, що затримали підозрюваних у момент вчинення злочинних дій, та осіб, яким про факти вбивств через необережність стало відомо з інших джерел (31 %);
- безпосереднє виявлення ознак кримінального правопорушення слідчим, прокурором чи судом, у тому числі внаслідок явки особи з повинною (18 %);
- повідомлення з медичних установ, від сусідів тощо (4 %).

¹ Про затвердження Інструкції про порядок ведення єдиного обліку в органах і підрозділах внутрішніх справ України заяв і повідомлень про вчинені кримінальні правопорушення та інші події та положень про комісії : Наказ МВС України №1050 від 19.11.2012 р.

Тобто кримінальні провадження за фактом вбивства через необережність починаються з моменту внесення відомостей до ЄРДР за фактами виявлення трупів, заявами і повідомленнями громадян, представників установ та організацій або за ініціативою правоохоронних органів. Разом з тим із подібних джерел інформація надходить і щодо умисних вбивств, тому вже на час внесення відомостей до ЄРДР існує проблема правильної попередньої кваліфікації злочину та отримання даних щодо саме необережного убивства, а не схожих за наслідками діянь.

Так, слід врахувати можливість настання смерті від нещасного випадку чи з природних причин (хвороби, старості). Навіть у випадку зникнення людини не виключено, що особа загинула внаслідок чийось умисних або необережних дій, а труп було приховано. Хоча подібний випадок не можна виключити повністю, слід констатувати, що в ході дослідження нами не було виявлено таких даних, мабуть тому, що за подібними фактами розпочинається розслідування умисних вбивств.

У цілому слід зазначити, що своєчасне реагування на повідомлення про виявлений труп зі слідами насильницької смерті чи надходження іншої інформації про вбивство, невідкладне проведення огля-

ду місця події, прийняття рішення за цими повідомленнями, активна діяльність із висунення та перевірки версій, виявлення слідів злочину та очевидців події, виконання інших процесуальних дій здатні забезпечити швидке розкриття вбивства і встановлення винних осіб.

При цьому саме при таких вбивствах своєчасне реагування на повідомлення про виявлений труп зі слідами насильницької смерті, інше повідомлення про вбивство, перші дії та прийняті рішення за цими повідомленнями сприяють висуненню і перевірці версій, збереженню слідів злочину, виявленню очевидців та вчиненню інших процесуальних дій, які можуть забезпечити швидке розкриття вбивства і встановлення винних осіб¹.

Вважаємо, що у справах про вбивства, в тому числі й через необережність, де можливі швидка зміна і зникнення слідів злочину і злочинця, запізнений початок розслідування призводить до втрати доказів, а в кінцевому результаті – до неможливості розкрити злочин і притягти до відповідальності особу, яка вчинила вбивство.

Планування розслідування вбивств через необережність забезпечує швидке та ефективно проведення слідчих (розшукових) дій, оперативно-розшукових заходів та встановлення винної особи. *Відповідно до п. 2.4 Інструкції з організації діяльності органів досудового розслідування МВС України «слідчий планує свою роботу таким чином, щоб забезпечити своєчасність виконання необхідних слідчих (розшукових) дій та негласних слідчих (розшукових) дій у всіх кримінальних провадженнях, в яких він проводить досудове розслідування. З цією метою він складає загальний календарний план-графік роботи в усіх кримінальних провадженнях, а також плани розслідування кожного кримінального провадження»².*

У сучасних умовах правильність та своєчасність внесення відомостей до ЄРДР та проведення розслідування вбивства через необережність є запорукою збереження доказів. Зауважимо, що точна фіксація таких повідомлень особами, що їх приймають, є дуже важливою, у зв'язку з чим слід у міру можливості зазначити дані про особу, що зателефонувала або іншим чином повідомила про злочин, місце її проживання тощо. Це перші необхідні відомості у справі.

Однією із найбільш розповсюджених підстав для внесення відомо-

¹ Тарасов М.Ю.. Расследование уголовных дел об убийствах: процессуальные и криминалистические вопросы : Дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. М., 2003. - 247 с. (с. 8)

² Про організацію діяльності органів досудового розслідування МВС України : Наказ МВС України № 686 від 09.08.2012 р.

мостей до ЄРДР є саме повідомлення представників влади, громадськості або окремих громадян, які затримали підозрювану особу на місці вчинення злочину, що, за результатами аналізу матеріалів кримінальних проваджень, складає 31 %.

Досить частими є кримінальні провадження за ст. 119 КК України, що починаються після явки з повинною. Аналіз статистичних даних, отриманих внаслідок дослідження матеріалів кримінальних проваджень, свідчить, що 32 % вбивств через необережність відбувається на так званому побутовому ґрунті. Багато з них відбуваються в умовах очевидності (81 %), тому злочинець, чудово розуміючи, що від відповідальності йому не втекти, прямує до найближчого відділення поліції, де і повідомляє про скоєне. Відповідно до проведеного аналізу матеріалів кримінальних проваджень, у 18 % від загальної кількості випадків учинення вбивств з необережності надходження інформації у вигляді явки з повинною приводить до внесення відомостей до ЄРДР та початку досудового розслідування. Такі дані повинні піддаватися дуже ретельній перевірці, оскільки заявники іноді схильні, з різних причин, брати на себе відповідальність за скоєні іншими злочини, тобто просто обмовляти себе (наприклад, відомий випадок, коли з повинною з'явився син, а вбивство його батька в дійсності вчинила мати)¹.

Внесення відомостей до ЄРДР та початкові дії при розслідуванні вбивств через необережність можна виділити в певні етапи. При цьому першим етапом є встановлення фактичних обставин справи. На цьому етапі правозастосувач повинен вирішити низку питань, що мають істотне значення та в сукупності надають підстави для прийняття відповідного рішення². Стосовно вбивств через необережність до таких питань можна віднести:

– чи містять факти, про які одержано, відомості, ознаки вбивства;

– за якими конкретними даними визнається, що факти, про які надійшли відомості, дійсно мали місце, й, зокрема, чи є це вбивством через необережність та не є раптовим випадком або наслідком смерті з природних причин.

Особливістю збору та реєстрації у ЄРДР відомостей про злочин, передбачений ст. 119 КК, є те, що при отриманні первинної інформа-

¹ Тарасов М.Ю. Зазнач. твір.

² Кримінальний процес України: Підручник для студ. юрид. спец. вищ. Закладів / Ю.М. Грошовий, Т.М. Мірошніченко, Ю.В. Хоматов та ін.; За ред. Ю.М. Грошевого та В.М. Хотинця. – Х.: Право, 2000. – С. 184-185.

ції досить важко іноді буває зрозуміти, чи має убивство необережний характер; особливо це складно при учиненні діяння в умовах неочевидності чи якщо ще не виявлено підозрюваного та не з'ясовано його версію обставин події. Разом із тим саме на початку розслідування первинні показання від осіб з різним процесуальним статусом, як правило, є більш правдивими, бо з плином часу певні факти можуть бути переосмислені, забуті і спотворені, крім того, на свідків може здійснюватись вплив з боку винного (його родичів, знайомих) з метою корегування свідчень на його користь.

Тож при проведенні збору інформації для внесення відомостей до ЄРДР про необережне вбивство необхідним є виявлення ознак зазначеного виду злочину. Наступним, не менш важливим і безпосередньо пов'язаним із попереднім завданням є визначення достатності виявлених ознак для прийняття рішення щодо попередньої кваліфікації правопорушення. Достатні дані для внесення відомостей до ЄРДР охоплюють два обов'язкові елемента: ознаки кримінально караного діяння та достатньо обґрунтовані дані про те, що конкретний злочин справді було вчинено. Тобто основа цього етапу – це перевірка первинної інформації про вчинений злочин, збір додаткової інформації, їхнє накопичення, аналіз і оцінка, необхідні для встановлення достатності даних, що свідчать про наявність ознак складу злочину, передбаченого ст. 119 КК.

Результати вивчення кримінальних проваджень свідчать, що за фактами вчинення вбивства через необережність найчастіше проводять такі заходи збору первинної інформації: огляд місця події та трупа (100 %), встановлення очевидців та свідків з числа родичів і знайомих, сусідів убитого (85 %), встановлення особи винного, місця його перебування, отримання пояснень щодо події (47 %).

При цьому слід зазначити, що під час виконання такого завдання слідчий не збирає вичерпні дані щодо всіх обставин, які підлягають доказуванню, а виявляє лише відомості, що засвідчують ознаки вбивств через необережність, яких має бути достатньо для вирішення питання щодо внесення відомостей до ЄРДР. У зв'язку із цим треба акцентувати на питаннях, за наявності відповідей на які у слідчого під час оцінки первинної інформації він має вирішити, які обставини, що містяться у матеріалах, підлягають перевірці, доповненню, уточненню для прийняття правильного рішення, а також способи їх отримання.

Аналіз матеріалів практики з розслідування досліджуваного виду злочинів підтверджує, що на етапі збору первинної інформації про вбивства з необережності має бути виконано такий приблизний пере-

лік завдань: визначено місце скоєння вбивства, встановлено особистість жертви, причини смерті, з'ясовано механізм дій злочинця. Окрім цього, шляхом проведення опитувань свідків та розшукових заходів із використанням зображень зовнішності потерпілого має бути з'ясовано, як і коли невідомий з'явився в цьому районі, як поводив себе, з ким спілкувався, хто його бачив або міг бачити.

Успішному виконанню вказаних завдань, як і подальшому проведенню досудового розслідування, сприяє планування. Розглядаючи його, неможливо оминати увагою перелік обставин, що підлягають доказуванню. Для цілей розслідування вбивств через необережність, на відміну від умисних вбивств, у цілому вони конкретизуються та деталізуються у вигляді програми – основи плану розслідування. До цієї програми необхідно включати такі обставини:

- особа загиблого – її соціальна і психологічна характеристика;
- причина смерті;
- наявність тілесних ушкоджень, ступінь їхньої тяжкості;
- що мало місце: вбивство, самогубство, нещасний випадок, природна смерть;
- місце вчинення злочину (місце нападу, нанесення ушкоджень, настання смерті тощо) – на місці виявлення трупа або в іншому місці;
- час учинення злочину (рік, місяць, дата, день тижня, свято, будній день, період доби, час);
- спосіб учинення злочину: яким знаряддям спричинені смертельні поранення, який механізм нанесення ударів, в якому положенні були потерпілий, нападник і знаряддя на момент заподіяння ним ушкоджень;
- що зникло (з'явилося) на місці події після злочину;
- чи намагався злочинець приховати злочин або його сліди;
- яким шляхом прийшли на місце події злочинець і жертва, скільки часу там перебували, що робили, яким шляхом злочинець покинув це місце;
- які спостерігаються пом'якшувальні та обтяжливі обставини, зокрема, наявні прояви дійового каяття; чи не вчинено вбивство у стані необхідної оборони, з перевищенням її меж або раптово виниклого сильного душевного хвилювання (афекту) тощо;
- хто вчинив вбивство, особа винного (вік, судимості, сімейний стан тощо), його співучасники, роль кожного із них;
- який розмір шкоди, заподіяної злочином; як винна особа використала результати посягання;
- які обставини сприяли вчиненню і прихованню вбивства;

– хто перебував на місці чи поблизу місця вчинення злочину, які події можуть бути пов'язані з убивством¹.

Вказані обставини з'ясовуються протягом усього розслідування; вони поступово уточнюються, конкретизуються, диференціюються конкретними завданнями, які вирішуються специфічними способами і засобами залежно від етапу розслідування та виду тієї чи іншої слідчої ситуації.

Планування розслідування вбивств через необережність дає надію на успішність розслідування даного кримінального правопорушення. Але слід пам'ятати, що хоча планування не є процесуальною вимогою, воно необхідне при розслідуванні кожного злочину, особливо такого, як вбивство через необережність,

Планування – це обґрунтоване матеріалами справи визначення шляхів і засобів, за допомогою яких при найменшій витраті сил і часу має бути розкрито злочин, викрито винного². Для ефективного розслідування вбивства через необережність планування слід починати відразу ж після внесення відомостей до ЄРДР.

Розслідування повинно бути організованим і цілеспрямованим, слідчі (розшукові) дії потрібно виконувати у визначеній послідовності, погоджувати з оперативними заходами. З цією метою здійснюється планування (в усній чи письмовій формі).

Планування розслідування вбивства через необережність забезпечує швидке та ефективне проведення слідчих (розшукових), пошукових та інших дій. Загальна форма плану може включати такі реквізити, які є загальними для більшості процесуальних дій:

- мету слідчої (розшукової) дії;
- час та місце її проведення;
- коло учасників;
- розподіл обов'язків між ними;
- послідовність її проведення;
- застосування технічних засобів.

Залежно від наявності чи відсутності на певний момент часу трупа жертви виділяються дві ситуації розслідування вбивств:

а) труп жертви цілком або по частинах виявлений. В даному випадку необхідно вказати на важливість встановлення особи вбитого,

¹ Корпєв С. А. Криміналістика. Методика.- СПб., 2000.- С. 625-626.

² Адигамова З. Следственные действия как форма реализации назначения уголовного судопроизводства и защиты прав участников // Современные проблемы публично-правового и частного-правового регулирования. Материалы международной научно-практической конференции. – Уфа: Башкир. гос. ун-т, 2005. – С. 129-137.

його зв'язків, родичів, ворогів тощо. Необхідно провести судово-медичну експертизу, провести роботу щодо виявлення свідків та очевидців скоєння даного злочину, вжити заходів щодо виявлення конкретного правопорушника і його затримання;

б) надійшло повідомлення про зникнення людини, без виявлення трупа. В такому разі потрібно зробити огляд останнього відомого місця проживання або перебування зниклого з метою виявлення всієї інформації, що допоможе знайти місцезнаходження даної особи або її трупа¹.

У першому випадку необхідно вжити заходів з метою виявлення:

- слідів боротьби, плям крові, безпосередньо трупа зниклого;
- відомостей про тривалість часу відсутності зниклого;
- наявність або відсутність предметів, без яких існування особи стає проблематичним (наприклад, одягу);
- стан та кількість столових приладів та їх місцезнаходження;
- наявність і ступінь розкладання сміття;
- наявність і стан домашніх рослин;
- сплаченого або неоплачених рахунків за надані комунальні послуги;
- увімкнене освітлення в квартирі².

Крім ефективного планування, успіх розкриття вбивств через необережність також залежить від правильної побудови версій і подальшої планомірної їх перевірки.

При розслідуванні вбивств через необережність загальними версіями при виявленні трупа є:

- вбивство;
- необережне вбивство;
- самогубство;
- нещасний випадок;
- смерть з природних причин.

При насильницькому позбавленні життя В.І. Шиканов виділяє такі версії:

- смерть від механічних ушкоджень;
- смерть від отруйних речовин;
- смерть у результаті впливу на потерпілого високої або низької

¹; Гринева Д.А. Похищение как одна из версий безвестного исчезновения человека. – Краснодар: КЮИ МВД России, 2005. - 170 с.

² Бауськов Д. Уголовно-правовая и криминологическая характеристика похищения человека. – М.: Юристъ, 2003. – 115 с.

температури;

- смерть від електрики;
- смерть від високого або низького барометричного тиску;
- смерть від радіоактивних речовин;
- смерть від голоду і спраги;
- смерть від фізичного перенапруження;
- смерть від психічної травми¹.

Поряд із загальними висуваються й конкретні версії відповідно до окремих елементів та ознак складу злочину, передбаченого ст. 119 КК України:

- про особу вбивці і можливі місця його перебування;
- про співучасників та невстановлених очевидців вчиненого вбивства через необережність і можливі місця їх перебування;
- про місцезнаходження знарядь вчинення вбивства через необережність;
- про причетність осіб, які вчинили вбивство через необережність, до інших нерозкритих злочинів.

Водночас кількість і характер окремих версій залежать від сукупності певних факторів, обсягу та характеру зібраних доказів тощо. Наприклад, якщо особа злочинця невідома, то з використанням її криміналістичної характеристики можуть бути висунуті окремі версії, що передбачають можливість вчинення особами:

- раніше судимими;
- негативно охарактеризованими за місцем проживання та роботи;
- що зловживають алкогольними напоями та ін.

При перевірці більшості версій при розслідуванні вбивств необхідно вжити таких заходів:

- провести перевірку готелів з метою виявлення осіб, які проживають у них на момент вчинення злочину, перевірити квартири, що здаються в найом, особливо на короткі терміни і різним громадянам; здійснити перевірку осіб, які проживають на відповідній території, раніше судимих за аналогічні злочини;
- зробити вибірку осіб, залучених у відповідний період до адміністративної відповідальності на території місцевості;
- здійснити вибірку осіб, які перебувають на обліку в закладах охорони здоров'я і в силу свого захворювання схильні до скоєння подібного злочину;

¹ Шиканов В.И. Использование специальных познаний при расследовании убийств. – Иркутск, 1996. - 219 с.

– відпрацьовувати осіб без певного місця проживання, виявлених у ході обходу місцевості, а так само безробітних осіб, що зловживають спиртними напоями;

– орієнтувати особовий склад усіх служб правоохоронних органів як свого району, так і прилеглих на встановлення осіб, підозрюваних у скоєнні даного злочину, опублікувати в ЗМІ звернення з проханням повідомити будь-яку відому інформацію про вбивство¹.

Ураховуючи матеріали практики, слід констатувати, що у 8 % вивчених кримінальних проваджень трапляються помилки при побудові версій, але хибну версію можна перевірити та спростувати.

При побудові та перевірці версій важливого значення набуває взаємодія різних підрозділів поліції. Тому для розслідування вбивств через необережність потрібне залучення значного числа працівників правоохоронних органів. Воно необхідне для відпрацювання житлового сектора, на території якого було скоєно вбивство, з метою виявлення зброї та потенційних речових доказів, свідків, встановлення виконавців і співучасників, а так само використовуваного автотранспорту². Від якості отриманих результатів даної роботи залежить успіх подальших заходів та розкриття вбивства через необережність.

Також для того, щоб версія була перевірена, потрібно поставити запитання або групу запитань, які визначатимуть ті обставини справи, які необхідно з'ясувати для перевірки істинності висунутої версії. Адже необхідно чітко уявляти, з якою метою ставиться кожне запитання, як слідство може задовольнити отримана відповідь, якими засобами можна отримати відповідь і чи будуть при цьому вирішені загальні або часткові питання.

У теорії та практиці існують певні вимоги, що висуваються до версій:

- об'єктивне підґрунтя є необхідною умовою висунення реальної версії;
- відсутність у версії логічних протиріч;
- версія повинна реально перевірятися;
- версія повинна викликатися об'єктивною потребою в поясненні фактів і обставин на даному етапі розслідування;

¹ Ивахов П.И. Особенности расследования убийств «по горячим следам» // Актуальные проблемы раскрытия и расследования преступлений по «горячим следам»: вопросы взаимодействия и применения современных технических средств: Материалы Всероссийской научно-практической конференции. – Краснодар.: НИО РИО КЮИ МВД России, 2004. - С. 264-279.

² Авдеев М.И. Руководство по расследованию убийств. – М.: Юристъ, 1999. – 164 с.

– версія служить поясненням конкретної події або окремих її сторін, тому вона повинна бути конкретною.

Існує два досить вагомих недоліки в побудові версій. Зокрема, один полягає в тому, що слідчий обмежується побудовою версій про розслідуване вбивство через необережність в цілому, виключаючи пошук підстав для інших версій, у результаті чого версії виявляються необґрунтованими, а їхнє коло – неповним. Другий недолік полягає в тому, що версії про події будуються абстрактно і мають лише загальний характер, що не розвивається до деталей, зумовлених конкретними обставинами справи¹.

Ці недоліки призводять до зниження практичного значення версій у плануванні. Творча робота в розслідуванні вбивств через необережність і висунення версій вчинення злочину витісняється шаблонними прикладами, які в складних ситуаціях виявляються некорисними.

Для перевірки версій проводяться слідчі (розшукові) дії та ОРЗ. Попри все планування розслідування вбивства через необережність, на нашу думку, повинне базуватися на ситуаційному підході. Саме тому було вирішено досліджувати розслідування вбивства через необережність залежно від слідчих ситуацій.

Таким чином, на підставі проведеного аналізу можна дійти таких висновків. Кримінальні провадження про вбивства через необережність починаються з моменту внесення відомостей до ЄРДР за фактами виявлення трупів, заявами і повідомленнями громадян, представників установ та організацій або за ініціативою правоохоронних органів.

Успіх розслідування вбивств через необережність залежить від правильної побудови версій і подальшої планомірної їх перевірки. Конкретні версії відповідно до окремих елементів та ознак складу злочину, передбаченого ст. 119 КК України, можуть бути такими:

- про особу вбивці і можливі місця його перебування;
- про співучасників та невстановлених очевидців вчиненого вбивства через необережність і можливі місця їх перебування;
- про місцезнаходження знарядь вчинення вбивства через необережність;
- про причетність осіб, які вчинили вбивство через необережність, до інших нерозкритих злочинів.

¹ Ларин А.М. Некоторые вопросы следственных версий по делу об убийствах // Раскрытие тяжких преступлений против личности: Материалы научно-практической конференции. - М., 1973. - С. 131-148.

За фактами вчинення вбивства через необережність найчастіше проводять такі заходи збору первинної інформації: огляд місця події та трупа, встановлення очевидців та свідків з числа родичів і знайомих, сусідів убитого, затримання. Під час проведення збору первинної інформації слідчий не збирає вичерпні дані за всіма обставинами, що підлягають доказуванню, а виявляє лише дані, що засвідчують ознаки вбивства через необережність, яких повинно бути достатньо для вирішення питання щодо внесення відомостей до ЄРДР.

2.2. Характеристика типових слідчих ситуацій, які складаються на початковому етапі розслідування

Безпосередніми завданнями стадії початкового етапу розслідування є швидке встановлення наявності або відсутності достатніх даних, що вказують на ознаки злочину, а також обставин, що виключають кримінальне провадження, у зв'язку з чим вся робота на цій стадії спрямовується на збирання фактичних даних, яких у подальшому має бути визнано достатніми для прийняття рішення у справі¹. На даному етапі слідчий повинен діяти швидко, встигнути виявити і зібрати максимальну кількість доказів, які в іншому випадку можуть зникнути або бути знищеними; спрямувати зусилля на розслідування злочинів «за гарячими слідами», встановлення і затримання винних; забезпечити можливість відшкодування збитків, заподіяних злочином².

Враховуючи, що саме на початковому етапі розслідування вбивств через необережність закладається підґрунтя для подальшого успішного розслідування зазначених злочинів, всі дії слідчого мають бути системними, послідовними та взаємоузгодженими.

Тому діяльність слідчого повинна здійснюватися за планом на підставі певної програми дій. При цьому слід зауважити, що саме на початковому етапі слідчому необхідно спланувати слідчі (розшукові) дії так, щоб: забезпечити можливість отримання об'єктивної інформації про характер події; встановити ролі його учасників; створити сприятливі умови для затримання; сприяти одержанню правдивих показань; прогнозувати хід і результати розслідування.

Загалом початковий етап розслідування характеризується наяв-

¹ Коваленко Є. Г. Кримінальний процес України: підручник / Є. Г. Коваленко, В. Т. Малярєнко. – 2-ге вид., перероб. і доп. – К. : Юрінком Інтер, 2008. – 712 с.

² Криміналістика : учебник / Аверьянова Т. В., Белкин Р. С., Корухов Ю. Г., Росинская Е. Р. ; под ред. Р. С. Белкина. – М. : Норма, 2005. – 992 с.

ністю низки проблемних ситуацій, вирішення яких програма не може детально передбачити. За змістом програми розслідування злочинів являють собою науково обґрунтовані та практично перевірені логічно взаємопов'язані системи слідчих (розшукових) дій, розшукових, профілактичних, інформаційних, організаційно-тактичних та інших заходів, спрямованих на швидке, повне і всебічне встановлення істини за відповідною категорією кримінальних справ¹.

Вибір напрямку і програми розслідування будь-якого злочину, в тому числі й вбивства через необережність, багато в чому залежить від вихідної слідчої ситуації, що складається на момент внесення відомостей до ЄРДР. Слідча ситуація – це сукупність сформованих на певному етапі умов – становища, стану й обстановки – розслідування, що сприймаються, оцінюються і використовуються слідчим для вирішення тактичних задач і досягнення загальних (стратегічних) цілей розслідування². У сучасній криміналістичній науці «слідчу ситуацію» характеризують через обстановку, становище або стан розслідування. Особливо значну роль програмування розслідування відіграє на початковому його етапі.

Щодо типізації слідчих ситуацій, то у всій повноті її змісту вона є неможливою, тому типізувати слідчі ситуації можна лише за одним з їхніх компонентів, а точніше – лише за складовими цих компонентів. Як правило, об'єктом типізації обирається один з елементів компонентів інформаційного характеру, а саме наявність інформації про подію та її учасників. У зв'язку із цим термін «типова слідча ситуація» має умовний характер³.

Їх значення виявляється в такому: виступають підґрунтям для розробки тактики окремих слідчих (розшукових) дій залежно від сформованої обстановки на конкретний період розслідування; виступають базою для напрацювання спеціальних методик розслідування і наукових рекомендацій щодо правил конструювання загальних і окремих версій, їхньої перевірки відповідно до конкретних слідчих ситуацій; створюють передумови для вибору комплексу й черговості слідчих (розшукових) дій, встановлення завдань і характеру взаємодії

¹ Ищенко Е.П. Алгоритмизация первоначального этапа расследования преступлений: Автореф. дис.... д-ра юрид. наук: 12.00.09. – М., 1990. – 46 с.

² Веліканов Сергій Володимирович. Класифікація слідчих ситуацій в криміналістичній методиці: автореф дис... канд. юрид. наук: 12.00.09 / Національна юридична академія України ім. Ярослава Мудрого. - Х., 2002. - с. 7

³ Криминалистика: Учебник для вузов/ А.Ф. Вольнский, Т.В. Аверьянова, И.Л. Александрова и др.; Под ред. проф. А.Ф. Вольнского. — М.: Закон и право, ЮНИТИ-ДАНА, 1999. - 615 с. (С. 162)

членів СОГ, що беруть участь у розслідуванні; визначають вибір конкретних тактичних операцій, необхідних для успішного розслідування злочинів «за гарячими слідами».

Водночас не слід забувати, що у зв'язку з поєднанням об'єктивних та суб'єктивних чинників слідчі ситуації будуть конкретними в кожному окремому випадку. Ці чинники впливають як на реалізацію конкретних завдань, так і на розслідування вбивств через необережність в цілому. Опитуванням працівників слідчих підрозділів щодо факторів, які впливали на те, що розслідувані ними злочини, кваліфіковані за ст. 119 КК України, залишались нерозкритими, було визначено такі:

– *об'єктивного характеру:*

1) злочин учинено за відсутності очевидців в умовах певного місця та часу – 34 % опитаних;

2) знищення окремих слідів та доказів заінтересованими особами – 12 %;

– *суб'єктивного характеру:*

1) несвоєчасний виїзд СОГ на місце події – 13 %;

2) невикористання науково-технічних засобів при проведенні слідчих (розшукових) дій – 67 %;

3) невикористання (недостатнє використання) спеціальних знань в процесі слідства – 64 %;

4) незадовільне проведення оперативно-розшукових заходів при встановленні злочинця “за гарячими слідами” – 72 %;

У свою чергу, працівники оперативних підрозділів щодо цього питання визначили дещо більшу кількість факторів, а саме:

– *об'єктивного характеру:*

1) злочин учинено за відсутності очевидців в умовах певного місця та часу – 21 % опитаних;

2) знищення окремих слідів та доказів заінтересованими особами – 75 %;

– *суб'єктивного характеру:*

1) несвоєчасний виїзд СОГ на місце події – 7 %;

2) поверхневий огляд місця події – 59 %;

3) невикористання науково-технічних засобів при проведенні слідчих (розшукових) дій – 73 %;

4) невикористання (недостатнє використання) спеціальних знань – 46 %;

5) несвоєчасне заведення оперативно-розшукової справи – 12 %;

6) незадовільне проведення оперативно-розшукових заходів при

встановленні злочинця “за гарячими слідами” – 16 %;

7) відсутність планування та системності в організації розслідування на початковому етапі – 46 %;

8) помилки в оцінці наявної інформації та доказів, внаслідок яких були висунуті та перевірялись хибні версії – 43 %.

Незважаючи на зазначені чинники, злочини розслідуються і визначення алгоритму дій працівників в тій чи іншій ситуації є обов'язковим.

Щодо типових слідчих ситуацій при розслідуванні вбивств через необережність, то в наукових колах вони досліджені недостатньо. Тому з метою конструювання системи типових слідчих ситуацій при розслідуванні вбивств через необережність, на наш погляд, доцільно дослідити алгоритм їх розробки в інших злочинах. В цілому особливо корисним є аналіз наукових праць стосовно типових слідчих ситуацій при розслідуванні вбивств взагалі.

Це пов'язано з тим, що всі різновиди вбивств належать до посягань на життя людини, тому деякі прояви цього злочину, незалежно від суб'єктивної сторони, виглядають однаково. Слід наголосити, що в повному обсязі ці ситуації неможливо перевести в площину розслідування вбивств через необережність, оскільки механізм їх скоєння буде істотно відрізнятися від умисних вбивств та має свої особливості порівняно з іншими видами необережних діянь, що має бути враховано при розробці типових слідчих ситуацій досліджуваного нами різновиду злочину.

Аналіз кримінальних проваджень за ст. 119 КК України свідчить, що основою для розробки типових слідчих ситуацій є дослідження обстановки вчинення злочину, що залежить від того, в якому місці та в який час було вчинено злочин, наявності слідової картини на місці події. Наступним фактором, що впливає на розробку слідчих ситуацій, є ступінь обізнаності працівників правоохоронних органів про обставини вчиненого вбивства через необережність.

Серед обставин, що складають основу для побудови типових слідчих ситуацій, у слідчій практиці також називають моделі механізму заподіяння смерті потерпілому, наявність відповідних вихідних даних, на підставі яких вносяться відомості до ЄРДР про вбивства через необережність; особливо це стосується даних щодо виявленого трупа, даних про елементи складу вбивства з необережності, а також даних про особу злочинця.

Усі ці характеристики, на наш погляд, можуть бути закладені в основу побудови системи типових слідчих ситуацій при розслідуванні

вбивств через необережність, яка з урахуванням вказаних вище критеріїв буде виглядати певним чином.

Аналіз матеріалів кримінальних проваджень стосовно вбивств із необережності, а також думок науковців надає можливість класифікувати типові слідчі ситуації за такими критеріями: за обстановкою скоєння злочину; за обізнаністю працівників правоохоронних органів щодо обставин злочину; за механізмом заподіяння смерті потерпілому; за підставами внесення відомостей про вбивства через необережність до ЄРДР; за даними щодо виявленого трупа; за даними про елементи складу вбивства з необережності; за даними про особу злочинця. Тож проаналізуємо слідчі ситуації відповідно до вказаного розподілу більш детально.

Так, до першої групи типових слідчих ситуацій слід віднести ситуації, що характеризують обстановку вчинення злочину, залежать від того, в якому місці та в який час було вчинено злочин, наявності слідчої картини на місці події. Так, аналіз слідчої та судової практики надає можливість виділити дві слідчі ситуації вказаної групи:

1) потерпілому заподіяно тілесні ушкодження, що стали причиною його смерті, за місцем його проживання чи за місцем проживання його друзів, знайомих;

2) заподіяння смерті у громадському місці або на відкритій місцевості.

Як показують результати проведеного анкетування працівників поліції, у першій ситуації особами, винними у спричиненні смерті з необережності, переважно є родичі, друзі чи знайомі потерпілого; особливо часто це бувають члени сім'ї, наприклад чоловік або співмешканець (57 %).

У разі висунення версії щодо учинення злочину особою вказаної категорії на її підтвердження може свідчити обстановка вчинення злочину, слідова картина тощо. Перевірка на причетність до вчинення злочину кола осіб, із якими потерпілий підтримував сімейні або дружні стосунки або, навпаки, мав неприязні стосунки, буде, на нашу думку, при такій слідчій ситуації виступати основним напрямком розслідування. Також важливе значення має дослідження місця злочину, знарядь вбивства, встановлення причинно-наслідкового зв'язку тощо.

У випадку заподіяння смерті у громадському місці або на відкритій місцевості розслідування слід спрямовувати на перевірку таких версій: злочин вчинила малознайома чи незнайома особа в результаті сварки, яка виникла раптово; злочин учинила незнайома особа випадково, внаслідок, наприклад, порушення правил чи техніки безпеки;

злочин учинила особа з хуліганських спонукань; злочин вчинила особа, яка є родичем або знайомим потерпілого, внаслідок раптово виниклих неприязних стосунків або випадково¹.

До другої групи типових слідчих ситуацій слід віднести слідчі ситуації, що характеризують обізнаність працівників правоохоронних органів про обставини вчиненого вбивства через необережність.

На наш погляд, такий підхід є найбільш доцільним, у зв'язку з чим він може бути покладений в основу обрання підстави для класифікації слідчих ситуації за обізнаністю працівників правоохоронних органів про обставини вчиненого вбивства через необережність.

При недостатній прагматичності й послідовності дій з розкриття і розслідування вбивств через необережність слідчі ситуації, що характеризуються середнім або недостатнім рівнем обізнаності про особливості конкретного злочину, можуть виникати й на подальшому етапі розслідування. У зв'язку з цим за недостатньої професійності дій слідчого щодо розкриття вбивства, зокрема і вбивства через необережність, закономірним підсумком його розслідування може стати припинення кримінального провадження після закінчення відповідних процесуальних термінів.

Дослідження слідчої практики з метою розробки типових слідчих ситуацій за ступенем обізнаності правоохоронних органів доводить, що для ситуації максимальної обізнаності про обставини вчиненого вбивства через необережність можна вважати характерною наявністю відомостей про більшість обставин, які підлягають доказуванню в кримінальному провадженні². У цьому випадку, як правило, слідчому відома особа як жертви, так і вбивці, у зв'язку з чим особливих проблем при виявленні, розкритті, розслідуванні подібних злочинів не виникає, оскільки злочинець зазвичай затримується на місці вчинення вбивства або ж здійснює явку з повинною. Дані анкетування свідчать, що особи, які вчинюють такі вбивства, здебільшого повністю або частково визнають свою вину і дають в основному правдиві свідчення про вчинений злочин.

Проте, як вказують вчені, в період розслідування і судового розгляду таких справ іноді виникають спірні питання про те, як саме слід кваліфікувати вчинене необережне вбивство. Зазвичай ці спірні пи-

¹ Логінова В.В. Класифікація слідчих ситуацій про розслідуванні тілесних ушкоджень [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.nbu.gov.ua/portal/soc_gum/pib/2010_3/PB-3/PB-3_37.pdf

² Тертишник В.М. Науково-практичний коментар до Кримінально-процесуального кодексу України. – К.: А.С.К., 2002. – Ст. 68.

тання вирішують із урахуванням змістовних свідчень злочинця та обстановки злочину. Проте слід зазначити, що при вбивствах через необережність досить часто трапляються ситуації інсценування вбивств або самообмови. Тому, на нашу думку, навіть досить ґрунтовні та логічні свідчення треба обов'язково перевіряти.

Щодо слідчих ситуацій середньої обізнаності про обставини вчинення досліджуваного злочину, то тут можна виділити такі закономірності: спочатку встановлюється особа жертви та її вбивці, а вже обставини вчинення вбивства встановлюються зрідка. Поведене анкетування працівників поліції доводить, що для цього правоохоронні органи досить швидко провадять значний обсяг слідчих (розшукових) дій та інших заходів, спрямованих на виявлення і викриття вбивці.

Проте якщо на початковому етапі розслідування особу вбивці встановлено і його затримано, зазвичай своєї вини він не визнає, правдивих свідчень не дає. Свідки ж вчинення злочину найчастіше відсутні або дають суперечливі свідчення, будувати на яких звинувачення проблематично. Окрім цього, слід сказати, що у практичній діяльності, особливо часто при вбивствах через необережність, така ситуація трапляється у разі досить великого ступеня переляку винного та помилкового сподівання на можливість уникнення відповідальності.

Щодо слідчих ситуацій, пов'язаних із недостатньою обізнаністю про обставини вчиненого необережного вбивства, проведене анкетування свідчить, що тут на початковому етапі розслідування про особу вбивці немає жодних відомостей, інформація, здобута з наявних джерел, є вкрай недостатньою та суперечливою.

З урахуванням проведеного аналізу практичних матеріалів до третьої групи типових слідчих ситуацій слід віднести ситуації, що характеризують моделі механізму заподіяння смерті потерпілому через необережність, серед яких можна виділити:

1) заздалегідь не заплановане заподіяння смерті потерпілому через необережність, вчинене або в ході сварки, або з раптово виниклих особистих неприязних відносин (59 %).

Так, у слідчій практиці найбільш розповсюдженими є ситуації завдання удару по життєво важливих органах на ґрунті раптово виниклих особистих неприязних відносин, безпосередньо від якого або внаслідок падіння від якого потерпіла особа помирає.

Приклад: винний, перебуваючи у приміщенні будинку під час сварки зі своїм знайомим (батьком, сином, сусідом тощо) через необережність, рукою, зажатою в кулак, наніс удар

останньому в обличчя, від чого потерпілий впавав на підлогу та отримав тяжкі тілесні ушкодження, від яких помер. Інший типовий приклад: перебуваючи в стані алкогольного сп'яніння, діючи необережно, винний наніс своїй дружині (бабусі, сусідці, знайомій тощо) удар кулаком правої руки в лобну ділянку голови, від чого остання впала, вдарившись головою до твердої поверхні землі, внаслідок чого настала її смерть.

Як правило, такі удари наносяться в область голови або обличчя, що у подальшому виступає безпосередньою причиною смерті, або внаслідок удару або поштовху потерпіла особа падає, вдаряється головою об підлогу, через що спричиняються тілесні ушкодження, які за ступенем тяжкості належать до категорії тяжких, небезпечних в момент заподіяння і таких, що спричиняють смерть потерпілих.

При цьому проведене нами анкетування доводить, що майже половина з таких випадків трапляються між подружжям або співмешканцями;

2) заздалегідь не заплановане заподіяння смерті потерпілому через необережність, вчинене з хуліганських спонукань малознайомими або не знайомими потерпілому особами (6 %).

***Приклад:** особа з хуліганських спонукань, застосувавши заряджену рушницю, вчиняє хаотичну стрілянину, під час якої спричиняє тілесні ушкодження потерпілому, внаслідок яких настає смерть останнього.*

Також типовою ситуацією є вчинення хуліганських дій, як правило, у стані алкогольного сп'яніння, якими умисно грубо порушується громадський порядок з мотивів явної неповаги до суспільства з одночасним нанесенням ударів потерпілому, внаслідок яких настає смерть останнього. Таким чином, хуліганські дії закінчуються смертю потерпілого;

3) заздалегідь не заплановане заподіяння смерті потерпілому через необережність, вчинене у ході сварки з виниклих неприязних відносин випадковими знайомими або незнайомими потерпілому особами (19 %).

***Приклад:** на ґрунті неприязних відносин, які виникли через те, що сп'яніла особа починає чіплятися до оточуючих, ображає нецензурними словами, виникає сварка, потім – бійка, у хо-*

ді якої, не передбачаючи можливість настання суспільно небезпечних наслідків своїх дій, хоча повинен був та міг їх передбачати, діючи із необережності, винний штовхає потерпілого, який падає та вдаряється головою об тверду поверхню та отримує тілесні ушкодження, що належать до категорії тяжких як небезпечних для життя в момент спричинення, у результаті чого настає смерть останнього;

4) заздалегідь не заплановане заподіяння смерті потерпілому через необережність, вчинене знайомими потерпілого з помсти, ревнощів, з інших причин (близько 4 %).

Приклад: завдання на ґрунті ревнощів та внаслідок сварки ударів, як правило, кулаком, при цьому винний діє з непрямым умислом, передбачаючи можливість настання суспільно небезпечних наслідків свого діяння, але легковажно розраховуючи на їх відвернення, від чого потерпіла особа падає, вдаряється головою об твердий предмет та отримує ушкодження, що викликають смерть.

У цьому випадку, враховуючи умисел злочинця, слід відмежовувати умисне вбивство від вбивства з необережності. Так, трапляються ситуації, коли суб'єкт, посягаючи на життя конкретної людини за допомогою вогнепальної зброї, промахується і з необережності заподіює смерть іншій людині, яка була поруч;

5) заздалегідь не заплановане нанесення тяжких тілесних ушкоджень, що призвело до смерті потерпілого, вчинене малознайомими або незнайомими потерпілому особами з причини злочинної недбалості (5 %) ¹. Особливо часто при розслідуванні вбивств через необережність таке трапляється при порушенні техніки безпеки, зокрема в частині поводження із вогнепальною зброєю.

Приклад: в порушення вимог інструкцій про охорону праці газозварювальника винний здійснював різку чорного металу за допомогою автогенного апарату. Під час розрізання відбувся вибух бочки, внаслідок якого її дно, що відлетіло від ударної хвилі, влучило в особу, яка проходила повз майданчик, на якому про-

¹Юровских А.В. Расследование умышленного причинения тяжкого вреда здоровью, повлекшего по неосторожности смерть потерпевшего. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://law.edu.ru/script/cntSource.asp?cntID=100079275>

водилися роботи, й завдало тілесні ушкодження по лівому передпліччю, від отримання яких настала смерть потерпілого.

Також непоодинокими є випадки порушення правил користування вогнепальною зброєю.

Приклад: у порушення правил поводження з вогнепальною зброєю проводиться чищення та змащування рушниці, внаслідок чого випадково відбувається натискання на спусковий гачок та здійснюється постріл, який раптово влучає в інших людей, внаслідок чого настає смерть потерпілого; або через неправильне поводження із вибуховою зброєю відбувається самовільний, неконтрольований постріл у потерпілого, внаслідок отриманого вогнепального поранення останній отримує тілесні пошкодження, які належать до категорії тяжких, небезпечних для життя та знаходяться у прямому причинному зв'язку з настанням смерті.

Частими є випадки вбивства з необережності так званого «гравального характеру», коли особа, яка, наприклад, мітила у птаха або у пляшку, здійснює постріл, проте влучає в іншу особу, внаслідок чого настає смерть останньої;

б) заздалегідь не заплановане заподіяння смерті потерпілому через необережність, вчинене через злочинну недбалість родичами або близькими знайомими потерпілого (близько 10 % від загального числа вчинених злочинів цієї категорії).

Як свідчить слідча практика, жахливо типовими є випадки заподіяння смерті дитині її матір'ю, батьком або іншим родичем внаслідок злочинної недбалості.

Приклад: перебуваючи у стані алкогольного сп'яніння, виявляючи злочинну недбалість, не передбачаючи настання суспільно небезпечних наслідків, хоча повинна була й могла їх передбачити, навалившись під час сну на дитину і здавивши груди та живіт, внаслідок механічної асфіксії винна особа необережно заподіює смерть дитині.

Приклад: перебуваючи у стані алкогольного сп'яніння, доглядаючи малолітнього онука, винний налив у стакан ємністю 30 грамів етилового алкоголю для власного вживання, не передбачаючи можливості настання суспільно небезпечних наслідків

свого діяння, хоча повинен був і міг їх передбачити, через необережність, переплутавши даний стакан з водою, дав випити алкоголь дитині, від чого остання померла на місці.

Зауважимо, що майже усі такі випадки трапляються у стані алкогольного сп'яніння винного.

Приклад: *через необережність внаслідок злочинної недбалості, перебуваючи у стані алкогольного сп'яніння, усвідомлюючи при цьому свій стан та розуміючи, що внаслідок вживання алкоголю у нього порушені опорно-рухові функції організму, винний взяв на руки свою малолітню дитину та, колихаючи її на руках, не втримав її, внаслідок чого вона випала з його рук на дерев'яну підлогу, в результаті чого отримала тілесні ушкодження у вигляді черепно-мозкової травми, від чого, згідно з висновком експерта, настала смерть.*

Проте іноді трапляються випадки схожого вбивства з необережності без алкогольного сп'яніння.

Приклад: *колишучи дитину на руках, сидячи при цьому на стільці біля дверей на вході до веранди будинку, під час коливання та гойдання дитини на руках, не передбачаючи наслідків від своїх дій та спричинення тяжких тілесних ушкоджень дитині, винна особа в результаті своєї недбалості необережно один раз ударила малолітнього головою об кут дверної коробки веранди будинку, спричинивши при цьому йому тілесні ушкодження, що належать до категорії тяжких, небезпечних для життя, а в даному випадку спричинили смерть;*

7) заздалегідь не заплановане заподіяння смерті потерпілому через необережність, вчинене в ході спільного відпочинку чи розваг знайомими потерпілого (близько 5 % від загального числа вчинених злочинів цієї категорії). Так, навіть за умови багаторічного мисливського досвіду часто трапляються випадки, коли особа-мисливець, неправильно оцінивши ситуацію, усвідомлюючи, що на лінії її вогню може з'явитися людина, здійснює постріл із рушниці і влучає з неї у потерпілого, який раптово з'явився в зоні пострілу, внаслідок чого останньому спричиняються тілесні ушкодження, що мають ознаки тяжких, таких, що є небезпечними для життя в момент спричинення,

від яких настає смерть.

До четвертої групи типових слідчих ситуацій можна віднести ті, що складаються залежно від вихідних даних, на підставі яких відомості про вбивства з необережності вносяться до ЄРДР, серед яких можна виділити такі: виявлено труп з ознаками насильницької смерті; встановлено факт зникнення людини за наявності обставин, що вказують на можливість її вбивства; має місце з'явлення із зізнанням; одержано заяву від очевидців вбивства.

Беручи за основу класифікацію В.Л. Синчука¹ та з огляду на аналіз матеріалів слідчої практики, зазначимо, що на початковому етапі розслідування вбивств через необережність за наявності трупа найтипівішими типовими слідчими ситуаціями є такі:

1) ситуація, за якої одержано повну інформацію щодо всіх обставин події, тобто відомості про місце, час, знаряддя, обстановку, спосіб вчинення злочину, особу жертви та злочинця (така ситуація трапляється майже у 90 % випадків розслідування очевидних вбивств через необережність);

2) ситуація, за якої одержано інформацію щодо всіх обставин події, за винятком відомостей про мотив вчинення злочину (така ситуація можлива при розслідуванні очевидних вбивств через необережність, коли характер і спрямованість дій злочинця суперечать його показанням). Через те, що необережні вбивства характеризуються необережною формою вини, саме відсутність мотиву характеризує цей вид злочину, у зв'язку з чим відсутність мотиву та умисної форми вини у цих злочинах складає 100 % випадків;

3) ситуація, за якої одержано інформацію щодо місця, часу, знаряддя, обстановки, способу вчинення вбивства, особи жертви, але невідома особа злочинця (відсутність даних щодо таких елементів криміналістичної характеристики, як мотив, місце, час дещо ускладнює названу ситуацію, але не настільки, щоб істотно вплинути на тактичні завдання, які постають перед слідчим, та алгоритм його дій, і тому не можуть слугувати підставами для виділення їх у самостійні різновиди слідчих ситуацій). Враховуючи, що у більшості випадків ці злочини очевидні та злочинці, як правило, не переховуються, то ситуація, коли невідома особа злочинця, трапляється досить рідко – не більше ніж у 10 % випадків;

4) ситуація, за якої одержано інформацію щодо місця, часу, зна-

¹ Синчук В.Л. Кореляційні залежності між елементами криміналістичної характеристики та їх використання у методиці розслідування вбивств: Дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09. – Харків, 2004.

ряддя, обстановки, способу вчинення вбивства через необережність, але особу потерпілого не встановлено, бракує даних про особу злочинця. Такий вид ситуації є скоріше випадковим, ніж розповсюдженим, тому трапляється не більш ніж у 1 % випадків вбивств через необережність;

5) це слідча ситуація, що характеризується залежно від даних щодо виявленого трупа¹, а саме: виявлення трупа з явними ознаками насильницької смерті, завданої сторонньою рукою; виявлення трупа з ознаками насильницької смерті при неясності її конкретної причини; виявлення трупа без явних тілесних ушкоджень і за відсутності видимих травмуючих факторів, але за обставин, що можуть свідчити про насильницький характер смерті; зникнення людини за наявності даних, що дозволяють припустити її вбивство; виявлення частин розчленованого трупа.

При цьому висуваються і підлягають перевірці версії про настання смерті в результаті:

- вбивства;
- самогубства;
- нещасного випадку;
- якого-небудь захворювання;
- раптової смерті.

Елементи первісної слідчої ситуації є відправними моментами для висування ряду приватних слідчих версій про механізм вбивства через необережність, його знаряддя; про становище, в якому перебував потерпілий у момент заподіяння ушкоджень; про скоєння вбивства за місцем проживання або роботи злочинця тощо².

До шостої групи типових слідчих ситуацій належать ситуації, що характеризуються залежно від даних про особу злочинця, а саме:

1) винного затримано на місці події, відомий потерпілий, встановлені очевидці й інші інформовані особи, виявлені матеріальні сліди злочинних дій винного (46 %).

У даній ситуації при затриманні підозрюваного на місці скоєння вбивства через необережність, здавалося б, немає труднощів у його викритті. Проте на практиці у подібних ситуаціях при розслідуванні вбивств через необережність не вироблено стійкої і жорсткої чергової проведення первинних слідчих (розшукових) дій. Без сумніву,

¹ Криміналістика / Под ред. Яблокова Н.П. 3-е изд., перераб. и доп. - М.: Юристъ, 2005. - 781 с. – с. 287

² Лоер В. Теория доказательств [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://lib.ru/PRAWO/BESTJUR/loer.txt>

спочатку проводиться огляд трупа. Проте черговість інших слідчих (розшукових) дій не прописана. Так, в одних випадках відразу ж після затримання підозрюваного провадиться його допит, потім – допит свідків, огляд місця події; в інших – огляд місця події, допит свідків і підозрюваного, в третіх – огляд місця події, допит підозрюваного, а вже потім – допит свідків. Проте в жодному з трьох випадків не дотримується найбільш доцільна, на наш погляд, послідовність провадження невідкладних слідчих (розшукових) дій;

2) винний зник з місця події, проте відомі дані про його особу (28 %), або винний зник з місця події і інформація про нього майже відсутня (29 %).

Як доводить слідча практика, з метою швидкого виявлення злочинців, що сховалися, при ситуаціях, коли злочинець відомий свідкам, працівники правоохоронних органів невідкладно проводять обшуки, причому, як правило, не один, а серію одночасних обшуків як за місцем проживання зниклого, так і в інших місцях, зумовлених ситуацією;

3. Смерть заподіяна задовго до того, як про злочин дізналися правоохоронні органи; винний не відомий (3 %).

Такі ситуації найчастіше виникають тоді, коли єдиними свідками-очевидцями нападу є самі потерпілі, які вже мертві. Подібні ситуації потребують більш ґрунтовного розгляду, оскільки викликають певну складність при їх вирішенні. Як показують наукові дослідження, 17,5 % кримінальних справ характеризувалися на початковому етапі подібною ситуацією й після проведення невідкладних слідчих (розшукових) дій залишилися нерозкритими.

Одночасно слідчим залежно від виду типової слідчої ситуації при розслідування вбивства через необережність висувуються такі загальні версії:

- заподіяння смерті – це результат цілеспрямованих протиправних дій стосовно потерпілого;
- заподіяна смерть є результатом іншого злочину (напад, хуліганство тощо);
- заподіяння смерті стало результатом нещасного випадку;
- заподіяна смерть – результат необережних дій самого потерпілого;
- версія про інсценування заподіяння шкоди життю.

Таким чином, під типовими ситуаціями, які складаються на початковому етапі розслідування, слід розуміти найбільш розповсюджені на практиці слідчі обставини, що визначають особливості ме-

тодики розслідування (типові слідчі версії, типові задачі, а також методи і засоби їх вирішення), виступають базою побудови окремих методик розслідування злочинів, правильне застосування яких є запорукою успішного та ефективного розслідування злочинів зазначеної категорії.

Узагальнення слідчої практики та наукових опрацювань дозволяє дійти висновку, що для типових слідчих ситуацій, що складаються при розслідуванні вбивств через необережність на первинному етапі, характерними, як правило, є наявність трупа, визнання вини та давання правдивих показань винним, наявність свідків.

Проте часто трапляються випадки інсценування або самообмови, особливо якщо вбивство через необережність скоюється членом родини. У зв'язку з цим, незважаючи на досить високий ступінь обізнаності правоохоронних органів на початковому етапі розслідування вбивств через необережність, усі зібрані докази підлягають ґрунтовному дослідженню та перевірці.

Зазначимо, що у наукових джерелах поняття «програма слідчих (розшукових) дій» трактується крізь призму певного алгоритму, спрямованого на розв'язання завдань розслідування. Тобто програма дій слідчого на початковому етапі розслідування – це основана на визначеній меті та системі засобів її досягнення логічна послідовність певних етапів розслідування злочину, пов'язаних із здійсненням невідкладних слідчих (розшукових) дій, спрямована на ефективне розслідування кримінальних проваджень.

У побудові алгоритмів виділяються¹² такі етапи:

- 1) аналіз інформації про злочини одного виду, на підставі яких будуватимуться алгоритми їхнього розслідування;
- 2) виділення типових слідчих ситуацій, що виникають на різних етапах розслідування (початковому, наступному, заключному);
- 3) визначення завдань розслідування, що характерні для кожної типової слідчої ситуації;
- 4) визначення засобів вирішення типових завдань розслідування відповідно до виду алгоритму;
- 5) визначення методу побудови алгоритму;
- 6) побудова алгоритму;

¹ Асташкина Е. Н. Криминалистические алгоритмы в расследовании квартирных краж : учеб. пособ. / Е. Н. Асташкина, Н. А. Марочкин. - М. : Юрлитинформ, 2003. - С. 14–19.

² Асташкина Е. Н. Проблема оптимизации первоначального этапа расследования квартирных краж: Дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. – М.: РГБ, 2003.

7) експериментальна перевірка та оперативна корекція побудови типових алгоритмів до умов типової слідчої ситуації;

8) впровадження створених криміналістичних алгоритмів і програм у практику розслідування злочинів як на паперовому носії, так і в електронному варіанті з використанням ЕОМ.

Отже, на підставі зазначеного можна запропонувати такий підхід до побудови програми початкового етапу розслідування вбивств через необережність:

1) здійснення аналізу вихідної інформації та типізації слідчих ситуацій, де виділяють такі: відсутність інформації щодо особи жертви вбивства та про особу вбивці; встановлено особу загиблого, але відсутні відомості про особу вбивці; встановлено особу жертви та наявні досить повні дані про особу вбивці;

2) проведення типізації версій скоєння вбивства через необережність, які стосуються: а) обставин події злочину: має місце побутове вбивство, убивство на хуліганському підґрунті, убивство на відпочинку, охоті тощо; б) жертви вбивства: дитина, жінка, чоловік тощо; в) особи вбивці: необережне убивство вчинено особою, яка була знайома із жертвою або є членом родини потерпілого; убивця не знайомий із жертвою; убивцею є місцевий житель; убивство вчинено приїжджим, який контактував з місцевим населенням або нікому невідомий у цій місцевості; г) місця вчинення необережного вбивства: убивство в закритому приміщенні; убивство на відкритій місцевості; труп переміщено (вивезено) з місця вбивства із застосуванням транспортних засобів;

3) визначення мети й завдань розслідування, що включає встановлення особи загиблого, визначення місця скоєння вбивства та способу приховування трупу. Вирішення зазначених завдань є можливим за рахунок проведення таких слідчих (розшукових) дій і ОРЗ: 1) огляд місця події та трупу; 2) допит свідків; 3) призначення та проведення судово-медичної й інших судових експертиз; 4) пред'явлення трупа для впізнання; 5) звернення до громадськості через засоби масової інформації з проханням сприяти у встановленні особи загиблого.

У ситуації, коли встановлено особу жертви, метою є відшукання даних про вбивцю та причин злочину, а отже і завдання, що відбиваються в програмі розслідування, мають бути спрямовані на встановлення: а) соціально-психологічного портрету (профілю) загиблого – індивідуально-типологічні властивості, фізичні можливості, стан здоров'я, характер поведінки (у тому числі віктимної) у службовій, побутовій та іншій обстановці, спосіб життя, наміри, плани, інтереси, за-

хоплення, шляхи й засоби їхнього досягнення, реалізації; б) кола зв'язків, знайомств і осіб, з якими загиблий підтримував або встановлював тимчасові контакти, характеристик цих осіб; в) осіб, які востаннє бачили загиблого живим; г) місця вчинення необережного вбивства.

Зазначені завдання розв'язуються за рахунок проведення (після огляду місця події, трупа та призначення судово-медичної експертизи) таких слідчих (розшукових) дій і ОРЗ: 1) огляд місця події або місця проживання загиблого; 2) допит свідків (родичів, знайомих, колег, сусідів, товаришів, приятелів); 3) установлення й допит осіб, які бачили загиблого востаннє; 4) призначення та проведення різноманітних судових експертиз для встановлення ймовірного місця, знарядь, виду, способу вбивства, ознак, що вказують на особу вбивці.

У ситуації, де особу жертви встановлено та в розпорядженні слідчого є досить повні дані про особу вбивці, метою є доведення вини певної особи і з'ясування всіх обставин події злочину. Завданнями розслідування є: а) затримання злочинця, а якщо він переховується, то його розшук; б) пошук доказів причетності затриманої особи до вчинення вбивства через необережність.

Зазначені завдання вирішуються проведенням таких СРД, НСРД та ОРЗ: 1) розшук, затримання й обшук особи підозрюваного; 2) обшук за місцем проживання підозрюваного; 3) слідчий огляд вилучених одягу, взуття, предметів, речей, знарядь, побутових інструментів та інших речових доказів; 4) допит свідків (сусідів, знайомих, приятелів, осіб, які бачили підозрюваного біля місця виявлення трупа); 5) пред'явлення підозрюваного для впізнання особам, які бачили його в місці скоєння злочину; 6) допит підозрюваного; 7) призначення та проведення судово-медичної, судово-психіатричної й інших видів судових експертиз¹.

У типовій ситуації, коли потерпілому заподіяно тілесні ушкодження, що стали причиною його смерті, за місцем його проживання чи за місцем проживання його друзів, знайомих, основним напрямом розслідування має стати перевірка кола осіб, з якими мешкав, підтримував зв'язки або працював потерпілий. Також значення має дослідження місця злочину, знарядь вбивства, встановлення причинно-наслідкового зв'язку тощо.

У випадку заподіяння смерті у громадському місці або на відкритій місцевості основними слідчими діями є огляд місця події, допит потерпілого і свідків, призначення судово-медичної експертизи, різ-

¹ Синчук О. В. Зазнач. твір.

них криміналістичних експертиз, ОРЗ, спрямовані на встановлення особи, що вчинила злочин, та суб'єктивної сторони злочину. При встановленні підозрюваної особи слід провести її допит, огляд речей, освідування, пред'явлення для впізнання та низку інших необхідних слідчих (розшукових) дій.

При такій ситуації слід ретельно проводити огляд місця події, який є вихідною точкою в розкритті злочину. Це пояснюється інформаційною значущістю даної СРД для визначення характеру події, отримання великої доказової інформації при вивченні слідової картини події, визначення способу вчинення злочину та кількості присутніх осіб. Дана інформація є підставою для того, щоб висунути версії щодо злочинної події, організувати та провести ОРЗ, поквартирний обхід будинків, магазинів біля місця події з метою встановлення очевидців даного злочину¹.

У ситуації, коли винного затримано на місці події, відомий потерпілий, встановлено очевидців й інших інформованих осіб, виявлено матеріальні сліди злочинних дій винного, при розслідуванні вбивства через необережність найбільш доцільним є такий алгоритм невідкладних слідчих (розшукових) дій: огляд трупа, призначення судово-медичної експертизи, огляд місця скоєння злочину, затримання підозрюваного, його особистий обшук, огляд одягу підозрюваного, а також допит підозрюваного, свідків.

Невідкладність допиту підозрюваного зумовлена тим, що особи в такому стані дають цінні свідчення, які не стали б давати після того, як заспокоїлися². Даючи правдиві свідчення, підозрюваний повідомляє слідчому фактичні обставини справи, допомагає йому знайти докази в ході огляду місця події, який у таких випадках, як свідчить практика, буває ефективнішим. Тому тільки у виняткових випадках (несприятлива для допиту обстановка на місці події, відмова підозрюваного від давання показань та ін.) можна перенести допит затриманого на більш пізній час. Після допиту підозрюваного, а іноді й до його допиту, слід провести огляд місця події, огляд трупа, призначити судово-медичну експертизу, що дозволить отримати важливу доказову інформацію про ступінь тяжкості завданих потерпілому тілесних ушкоджень, час і характер їх утворення та настання смерті потерпілого.

¹ Логінова В.В. Класифікація слідчих ситуацій про розслідуванні тілесних ушкоджень / В.В. Логінова [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.nbu.gov.ua/portal/soc_gum/pib/2010_3/PB-3/PB-3_37.pdf

² Белозерова И.И. Криминалистика: учеб. курс. / И.И. Белозерова - М.: Волтерс Клувер, 2005. – 172 с.

Після виконання зазначених слідчих (розшукових) дій допитуються свідки-очевидці та інші інформовані особи, чії свідчення мають невідкладний характер.

У ситуації, коли винний зник з місця події, але свідкам відомі дані про його особу, з метою швидкого виявлення злочинця необхідно починати з проведення обшуків, причому, як правило, не одного, а серії одночасних обшуків як за місцем проживання зниклого, так і в інших місцях, зумовлених ситуацією.

У разі встановлення підозрюваного слід невідкладно провести його затримання, особистий обшук, огляд, обшук за місцем проживання або роботи, а потім допитати. Якщо ж у результаті обшуків підозрювану особу не було встановлено, то надалі провадяться огляд місця події і допит свідків, чії свідчення мають важливе значення. Допитувати їх доцільно відразу ж на місці події.

Отримана при цьому доказова інформація всебічно оцінюється і використовується для коригування комплексу подальших СРД, НСРД і ОРЗ, невідкладність яких зумовлена результатами досудового слідства.

У ситуації, коли смерть заподіяно задовго до того, як про злочин дізналися правоохоронні органи, і винний не відомий, основні напрями розслідування мають бути націлені на виявлення максимальної кількості даних, що характеризують вбивцю з будь-якого боку: стать, вік, зріст, професійні навички, ставлення до потерпілого тощо.

При цьому, за нашим переконанням, щойно до підрозділу поліції надійшла інформація про вбивство через необережність, черговість первинних слідчих (розшукових) дій має бути такою: огляд та судово-медична експертиза потерпілого (для вирішення питання про ступінь тяжкості тілесних ушкоджень, визначення небезпеки їх для життя і здоров'я потерпілого, встановлення часу їх утворення), огляд місця скоєння злочину, пошук знарядь вбивства, допит свідків.

У контексті вбивств з необережності можна, залежно від найбільш типових слідчих ситуацій, окреслити таку програму дій слідчого на початковому етапі:

– у ситуації, коли кримінальне провадження розпочато за фактом якоїсь події (аварія, яка спричинила людські жертви, вибух, пожежа, інша подія або випадок), мають бути поставлені такі завдання: з'ясування безпосередньої (технічної) причини події; виявлення причинного зв'язку події з діями конкретних осіб; встановлення цих осіб та вирішення питання про наявність в їх діях ознак складу злочину.

Програма дій слідчого на початковому етапі у вказаній ситуації повинна включати: проведення огляду місця події, окремих ділянок

місцевості, приміщень, трупів і предметів; допит свідків (у першу чергу очевидців); призначення судово-медичних та інших експертиз;

– у ситуації, коли затримується особа за обставин, що дають підстави підозрювати її у скоєнні вбивства через необережність, першочерговим завданням слідчого є встановлення особи затриманого та виявлення істинних причин появи на місці затримання, цілей і характеру вчинених дій.

Програма дій слідчого на початковому етапі у вказаній ситуації повинна включати: особистий обшук, а при необхідності – й огляд затриманого; допит затриманого; слідчий огляд місця затримання, маршруту руху та місця, де переховувався затриманий, також виявлених і вилучених у нього предметів (документів); обшук за місцем проживання затриманого; допит свідків, очевидців та осіб, які здійснили затримання; пред'явлення затриманого для впізнання; експертиза (попереднє дослідження) вилучених предметів;

– у ситуації, коли труп знайдено за обставин, що дають підстави підозрювати насильницьку смерть потерпілого, першочерговим завданням слідчого є встановлення особи померлого та виявлення причин його смерті, розшук вбивці. Програма дій слідчого на початковому етапі у вказаній ситуації повинна включати: вилучення документів та особистих речей потерпілого, що вказують на його особистість та можливу причину смерті; призначення судово-медичної та інших експертиз; допит свідків; огляд місця злочину; розшук, затримання, обшук та допит злочинця, пред'явлення затриманого для впізнання; експертиза (попереднє дослідження) вилучених предметів.

План тактичної операції «Розшук і затримання підозрюваного» передбачає: огляд місця події, допит свідків, потерпілих, обшук, впізнання, а також проведення оперативно-розшукових заходів (переслідування «за гарячими слідами», організація спостереження за місцями ймовірної появи злочинця, блокування парків відпочинку та інших місць, де ймовірніше за все він може переховуватися; використання для розшуку криміналістичних обліків та інформаційно-довідникових систем підрозділів внутрішніх справ; залучення до розшуку громадськості)¹. Крім того, можливим є проведення негласних слідчих (розшукових) дій.

Відповідно до п. 1.10 Інструкції про організацію проведення негласних слідчих(розшукових) дій та використанні їх результатів у кримінальному провадженні «негласні слідчі (розшукові) дії, залежно

¹ Волженкин Б.В., Питерцев С.К., Шиманский В.В. Расследование дел о хулиганстве. – Л., 1980.

від їх виду і конкретної мети, проводяться щодо підозрюваної особи, якщо лише в результаті їх проведення є можливість отримати відомості про злочин і особу, яка його вчинила, які обставини, що мають значення для досудового розслідування»¹.

Схема 2. Типові слідчі ситуації подальшого етапу розслідування вбивств через необережність

Досліджуючи кримінальні провадження зазначеної категорії, ми дійшли висновку, що типові слідчі ситуації на подальшому етапі розслідування (схема № 2) виглядають таким чином:

– ситуації, для яких характерною є наявність повних даних про злочинне діяння, виявлено конкретну особу (осіб), що вчинила вбивство через необережність і вона визнає свою вину;

– ситуації, для яких характерною є наявність повних даних про злочинне діяння, виявлено конкретну особу (осіб), що вчинили вбивство через необережність, але вона відмовляється від учиненого діяння;

¹ Про затвердження Інструкції «Про організацію проведення негласних слідчих(розшукових) дій та використанні їх результатів у кримінальному провадженні : Спільний наказ Генеральної прокуратури України, МВС України, Служби безпеки України, Міністерства фінансів України, Адміністративної державної прикордонної служби України, Міністерства Юстиції України №114/1042/516/1199/936/1687/5 від 16.11.2012 р.

– ситуація, коли одна особа визнає вину, а інші відмовляються у вчиненні цього діяння, за наявності повних даних про нього;

– ситуація, коли особа зізналася у вчиненні даного діяння, але наявних даних недостатньо для доведення її причетності до вчинення кримінального правопорушення.

Зміст наведених слідчих ситуацій визначається головним чином характером інформації про обставини кримінального правопорушення, особу підозрюваного чи групи осіб, про можливу їх поведінку в процесі розслідування, що надає можливість попередити виникнення конфліктних ситуацій та проблемних питань, що потребують вирішення.

Отже, типові ситуації, версії, завдання, системи слідчих (розшукових) дій і ОРЗ становлять основу програм розслідування. Водночас обов'язково треба враховувати, що не можна «без залишку» типізувати всі можливі версії та слідчі ситуації, а до них запропонувати відповідні програми розслідування та алгоритмічні схеми дій слідчого. Саме внаслідок цього програми й алгоритми не можуть претендувати на повну «технологічність», за якою стовідсотково формалізуються розв'язання завдань розслідування, а тому вагомим залишається творчий (евристичний) підхід.

Перша слідча ситуація мала місце в 67 % вивчених кримінальних проваджень. У ній слід проводити лише такі обов'язкові для подальшого етапу розслідування слідчі (розшукові) дії:

- допит підозрюваного;
- обшук;
- проведення експертиз.

Друга слідча ситуація виникала в 18 % випадків, вона має інший характер і для її реалізації необхідно проводити такі слідчі (розшукові) дії:

- допит підозрюваного;
- слідчий експеримент;
- пред'явлення для впізнання;
- обшуки;
- проведення експертиз.

Третя слідча ситуація мала місце у 8 % вивчених кримінальних проваджень, її особливістю є проведення слідчих (розшукових) дій для усунення суперечностей у показаннях винних. Перелік слідчих (розшукових) дій під час неї є таким:

- допит підозрюваного;
- одночасний допит декількох раніше допитаних осіб;

- пред'явлення для впізнання;
- обшуки;
- слідчий експеримент;
- проведення експертиз.

Четверта ситуація характеризується недостатністю даних для доказування вини підозрюваного у вчиненні вбивства через необережність. Тому слідчі (розшукові) дії в даному випадку мають бути спрямовані на виявлення доказів, необхідних для більш чіткого судового розгляду. Серед вивчених кримінальних проваджень така слідча ситуація мала місце у 7 % випадків. Перелік слідчих (розшукових) дій в даному випадку може мати такий вигляд:

- допит підозрюваного;
- допит свідків;
- одночасний допит декількох раніше допитаних осіб;
- пред'явлення для впізнання;
- слідчий експеримент;
- проведення експертиз.

Однак зазначені слідчі ситуації та алгоритми дій під час них не є беззаперечними. Як вже зазначалося, у ході розслідування можуть виникати найрізноманітніші випадки, що вимагатимуть від слідчого прийняття потрібних рішень. Тому даний перелік не є остаточним і може варіюватися залежно від ситуації, що склалася під час розслідування вбивства через необережність.

Також у певній слідчій ситуації повинні використовуватись відповідні тактичні операції; важливість цієї складової розслідування вимагає більш детального розгляду. Взагалі, питання про поняття тактичної операції є дискусійним у теорії криміналістики. Тактична операція є сукупністю слідчих, оперативних, ревізійних та інших дій, які розробляються і виконуються у процесі розслідування за єдиним планом під керівництвом слідчого з метою реалізації такого тактичного завдання, яке не може бути вирішено провадженням у справі окремих слідчих (розшукових) дій¹.

У ході анкетування працівників слідчих підрозділів МВС України встановлено, що існують певні чинники, що визначають необхідність обрання тактичної операції. Зокрема, до таких були віднесені: кримінальна ситуація (18 %); знання типових тактичних операцій (26 %); необхідність вирішення певного завдання розслідування (92 %); інше (3 %). Деякі з цих чинників прямо відбиваються у визначеннях

¹ Дулов А.В. Тактические операции при расследовании преступлений. –Минск, 1979. –С.44.

поняття тактичної операції¹.

У деяких випадках тактичні операції аналізуються стосовно відповідної категорії злочину. Стосовно розслідування насильницьких злочинів можна виділити такі тактичні операції: «Виявлення підозрюваного», «Розшук і затримання», «Перевірка алібі», «Встановлення особи загиблого» та деякі інші².

Серед інших тактичних операцій також можна виділити такі: «Встановлення поширеності злочинної групи», «Виявлення зв'язків організованої групи», «Затримання злочинної групи на місці злочину», «Нейтралізація протидії розслідуванню злочину», «Виявлення найслабкішої ланки в групі», «Стратегічна розвідка», «Створення і використання юридичних осіб», «Підтримання в злочинному співтоваристві режиму напруженості», «Використання суперечностей між учасниками злочинної групи» тощо³.

Вважаємо, під час розслідування вбивств через необережність тактична операція за своєю структурою повинна складатися з однотипних дій: декількох допитів, спрямованих на виконання тактичного завдання; низки обшуків у різних місцях або в різних осіб, що сприяють вирішенню пошукових завдань розслідування, тощо.

Таким чином, на підставі проведеного дослідження можна стверджувати, що програма дій слідчого на початковому етапі розслідування вбивств через необережність являє собою систему невідкладних слідчих (розшукових) дій, до якої безпосередньо належать: огляд місця події і трупа, призначення проведення судово-медичної експертизи, призначення інших досліджень, пред'явлення трупа для впізнання, допит свідків, обшук. Програма дій слідчого на початковому етапі розслідування зазначених злочинів має досить коротку тривалість, стосується безпосередньо першочергових заходів, що мають бути здійснені на початковому етапі, та може варіюватися залежно від конкретної слідчої ситуації.

¹ Здоровко С. Ф. Тактичні операції при розслідуванні вбивств, що вчиняються організованими групами і злочинними організаціями : Дис ... канд. юрид. наук : 12.00.09 – кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза. – Харків, 2002.

² Баев О.Я. Методические основы расследования преступлений против личности //Расследование преступлений против личности: Учеб. пособие / Под ред. О.Я.Баева. – Воронеж: Изд-во Воронеж. гос. ун-та, 1998. – С.18.

³ Шепитько В.Ю. Тактика расследования преступлений, совершаемых организованными группами и преступными организациями. – Харьков, 2000. – С. 63.

?

Контрольні питання:

1. Підстави внесення відомостей в ЄРДР за фактом вчинення вбивств через необережність.

2. Типові версії у досліджуваній категорії справ.

3. Поняття типової слідчої ситуації.

4. Класифікація типових слідчих ситуацій.

5. Типові слідчі ситуації початого етапу розслідування вбивств через необережність.

6. Типові слідчі ситуації подальшого етапу розслідування вбивств через необережність.

7. Комплекси дій працівників правоохоронних органів в окремих типових слідчих ситуаціях.

T

Теми рефератів

1. Організація розслідування вбивств через необережність.

2. Планування розслідування вбивств через необережність.

3. Характеристика типових слідчих ситуацій, які складаються на початковому етапі розслідування вбивств через необережність.

4. Особливості типових слідчих ситуацій, що складаються на подальшому етапі розслідування вбивств через необережність.

РОЗДІЛ 3. ТАКТИКА ПРОВЕДЕННЯ ОКРЕМИХ СЛІДЧИХ (РОЗШУКОВИХ) ДІЙ ПРИ РОЗСЛІДУВАННІ ВБИВСТВ ЧЕРЕЗ НЕОБЕРЕЖНІСТЬ

3.1. Тактика огляду місця події та огляду трупа

Огляд є поширеною слідчою (розшуковою) дією під час проведення досудового розслідування, що підтверджується вивченням кримінальних проваджень.

Відповідно до ч. 1 ст. 237 КПК України «з метою виявлення та фіксації відомостей щодо обставин вчинення кримінального правопорушення слідчий, прокурор проводять огляд місцевості, приміщення, речей та документів».

У свою чергу, анкетовані працівники різних підрозділів поліції визначили огляд як найбільш ефективну слідчу (розшукову) дію при розслідуванні злочинів, кваліфікованих відповідно до ст. 119 КК України, у 63 % випадків. Одним з основних видів оглядів, що посідають особливе місце серед усіх слідчих (розшукових) дій, спрямованих на збирання інформації зі слідів-відображень, є огляд місця події.

Огляд місця події є невідкладною слідчою дією, спрямованою на дослідження території (помешкання або споруди), де сталася подія, що містить ознаки злочину¹. Тобто індивідуальність матеріальної обстановки кожної розслідуваної події зумовлює особливості проведення конкретного ОМП. Адже взаємозв'язок дій учасників злочину в будь-якому випадку буде різним залежно від безлічі умов. Саме тому слідчий, досліджуючи обстановку, в якій вчинилося вбивство через необережність, може відновити їхній механізм, з'ясувати ймовірних учасників, їхню психологію тощо.

Досліджуючи таку СРД, як «огляд місця події», на нашу думку, перш за все слід зосередитися на аналізі самої категорії «місце події». Місце події при розслідуванні вбивств – це ділянка території (акваторії) чи приміщення, де вчинено вбивство і виявлено труп, а також простір, що примикає до цієї ділянки чи приміщення, де можуть бути

¹Макаренко Є.І., Негодченко О.В., Тертишник В.М. Огляд місця події. Навч. посібник. – Дніпропетровськ: Дніпроп юрид. ін-т МВС України, 2001. – 156 с.

виявлені сліди і предмети, що стосуються злочину¹.

На наш погляд, місце події є одним з найважливіших джерел отримання інформації про злочин й осіб, що його вчинили. Адже отримана у ході його огляду інформація, як правило, дозволяє вирішити основоположне питання: чи вчинено злочин або подія має інший, некримінальний, характер. Тому від своєчасності і якості поведеного огляду місця події багато в чому залежить успіх всього розслідування.

Стосовно необережних вбивств слід зауважити, що особливістю місця події при їх вчиненні є різноманітність, адже місцем вчинення вбивств через необережність, відповідно до вивчення матеріалів кримінальних проваджень, можуть бути як квартира (27 %) або інше приміщення (21 %), так і відкрита місцевість (11 %) або лісова зона (9 %); це можуть бути як нелюдимі місця (11 %), так і місця скупчення людей (13 %).

У зв'язку із цим тактика дослідження зазначених місць може відрізнятися залежно від конкретного місця вчинення вбивства з необережності. При цьому, незалежно від огляду конкретного місця події, при його проведенні мають бути дотримані певні принципи, до яких слід віднести такі: своєчасність, повнота, планомірність тощо.

Огляд місця події у ході розслідування вбивств через необережність набуває визначального значення у зв'язку з тим, що слідчий безпосередньо сприймає результати злочинної події, сліди злочину, обстановку. Як показує слідча практика, огляд місця події починається через 20-50 хвилин після надходження повідомлення (як правило, до чергової частини райвідділу внутрішніх справ) і триває протягом значного часу.

Терміновість проведення огляду місця події суттєво впливає на розкриття злочинів. Зокрема, лише у 56 % кримінальних справ щодо нерозкритих злочинів минулих років огляд місця події було проведено своєчасно; у 21 % виїзд було здійснено запізно, а у 23 % випадків слідча дія взагалі не проводилась². Практика також свідчить, що невчасний виїзд слідчо-оперативної групи на місце події найчастіше спричиняє непоправну втрату речових доказів, що пов'язано зі спе-

¹ Руководство по расследованию убийств / Отв. ред. С.И. Гусев. – М.: Юр. лит., 1977. – С. 48.

² Лускатов О.В. Теорія та практика розслідування нерозкритих злочинів минулих років: Монографія. – Дніпропетровськ: Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2008. – 192 с., С. 74.

цифікою вчинення вбивств даної категорії¹.

Завдяки дотриманню зазначених принципів, за нашим переконанням, можливим буде успішне досягнення завдань проведення вказаної СРД.

Зокрема, можна знайти знаряддя вбивства, сліди ніг злочинця та жертви, сліди падіння або переміщення жертви, з яких можна дійти висновку про спосіб скоєння злочину. Зазначені завдання можна вирішити завдяки правильно обраній тактиці проведення огляду при розслідуванні вбивств через необережність. Слід констатувати, що її окремі аспекти потребують додаткового розроблення.

Вже прибувши на місце події, слідчий повинен здійснити таку послідовність дій:

- переконатися, що заходів щодо охорони місця події, надання допомоги потерпілим, ліквідації наслідків вжито, та скласти план огляду;

- перевірити зміни, які відбулися на місці події до його прибуття;

- визначитися з колом учасників огляду і провести інструктивну нараду;

- встановити особу потерпілого (свідків) і за необхідності опитати їх, дати завдання оперативним працівникам щодо встановлення зазначених осіб;

- отримати оперативну інформацію для висунення слідчих та розшукових версій;

- видалити з місця події сторонніх осіб, які не пов'язані з проведенням огляду;

- забезпечити збереження речових доказів та охорону обстановки місця події;

- організувати переслідування і затримання злочинців за гарячими слідами;

- оповістити територіальні органи про характер злочину та прикмети злочинців;

- організувати спостереження у місцях можливої появи злочинців;

- використовувати (за необхідності) засоби масової інформації².

¹ Бояров В.И. Убийства, совершаемые в процессе противостояния организованных преступных группировок (особенности расследования). – Харьков: КримАрт, 1997. – С. 32.

² Криминалистика: Учебник для вузов. Под ред. Р.С. Белкина. – М.: Изд. Группа НОРМА-ИНФРА М, 1999. – 990 с.

Відповідно до п. 2.6 Інструкції з організації взаємодії органів досудового розслідування з іншими органами та підрозділами внутрішніх справ у попередженні, виявленні та розслідуванні кримінальних правопорушень «після прибуття на місце події члени СОГ з'ясовують обставини кримінального правопорушення, встановлюють свідків, прикмети осіб, які вчинили кримінальне правопорушення, та ймовірні шляхи їх відходу. У разі необхідності вживають заходів для переслідування транспортних засобів, якими заволоділи особи, що вчинили кримінальне правопорушення, або тих, що використовувалися при його вчиненні. Беруть участь у розшуку та затриманні осіб, які підозрюються у вчиненні цих кримінальних правопорушень»¹.

Одразу після підготовчих дій розпочинається безпосередній огляд місця події, під час якого діяльність слідчого набуває дослідницького характеру. На даному етапі головною особливістю аналізованої слідчої (розшукової) дії є визначення її меж. Помилки у їх визначенні слідчі припускаються у випадках механічного фіксування слідів і обстановки на місці події, хоча саме характер події та обстановка визначають у кожному конкретному випадку межі території, яку потрібно ретельно оглянути. У зв'язку зі звуженням меж залишаються без огляду ділянки, на яких можуть виявлятися об'єкти, безпосередньо пов'язані з кримінальним правопорушенням².

При вивченні кримінальних проваджень за злочинами, кваліфікованими за ст. 119 КК України, було встановлено, що під час проведення огляду місця події, дійсно, припускаються таких помилок. Вони мають місце здебільшого внаслідок фіксування слідів та обстановки на місці події без їх осмислення, тоді як характер подій і обстановка визначають у кожному конкретному випадку межі території, яка повинна ретельно оглядатися. Адже специфіка розслідування вбивства через необережність полягає у тому, що злочинці досить рідко переміщуються досить значною територією протягом певного проміжку часу, а навпаки – в більшості випадків перебувають у конкретному місці.

Робочий загальний огляд починається з огляду місця події. Прибувши на місце і зорієнтувавшись в обстановці, слідчий повинен ви-

¹ Про організацію взаємодії органів досудового розслідування з іншими органами та підрозділами внутрішніх справ у попередженні, виявленні та розслідуванні кримінальних правопорушень : наказ МВС України від 14.08.2012 р. №700 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://document.ua/pro-organizaciyu-vzaemodiyi-organiv-dosudovogo-rozsliduvannj-doc119907.html>.

² Чаплинський К.О. Організаційно-тактичні основи проведення слідчого огляду // К.О. Чаплинський / Криміналістичний вісник. – №1(15). – 2011. – С. 22-29.

значати обсяг огляду, встановити його порядок, намітити заходи збереження слідів, після чого з урахуванням можливостей учасників огляду дати їм конкретні завдання, домовитися про систему взаємної інформації у ході огляду¹. Але в будь-якому випадку при проведенні огляду місця події під час розслідування вбивств через необережність має бути дотримана певна послідовність дій.

Найбільш часто при проведенні огляду місця події застосовуються такі методи: концентричний; ексцентричний; фронтальний; секторний; за квадратами. Методи огляду можна класифікувати за послідовністю залежно від використовуваних засобів дослідження. Зокрема, існують такі рекомендації щодо способів пересування під час огляду: ексцентричний спосіб – рух за спіраллю від центра до периферії; концентричний – рух від периферії до центра; фронтальний – дослідження об'єктів, розташованих на одній лінії; секторний – вивчення території за секторами; вузловий – об'єкт поділяється на ділянки, вузли, квадрати².

При розслідуванні вбивств через необережність можна застосувати кожен з них або декілька в певній сукупності. Оглядати обстановку місця події варто від периферії до центра, стверджуючи, що ніколи не слід розпочинати огляд із трупа, а передусім треба оглянути і вивчити оточення (місцевість, приміщення), шляхи до нього, входи й виходи, а вже потім переходити до головного предмета огляду³.

Секторний спосіб полягає у дослідженні території за секторами, при цьому слідчий, перебуваючи у центрі досліджуваної території, за компасом встановлює напрям магнітного меридіану (північ – південь) і за рухом годинникової стрілки визначає сектор, наприклад, з кутом 30 градусів. Оглянувши територію одного сектора, він визначає другий, після його дослідження – третій тощо, доки не дослідить усю територію.

А фронтальний спосіб являє собою лінійний огляд площ від однієї з меж, прийнятої за вихідну, до іншої, з дослідженням послідовно кожного сектора (квадрата, ділянки). Іноді цей метод називають

¹ Кобзар О.Ф. Особливості проведення огляду місця події при розслідуванні кишенькових крадіжок / О.Ф. Кобзар // Південноукраїнський правничий часопис. – 2007. – №1. – С.159-163.

² Салтевский М.В. Тактические основы организации и производства следственных действий и получение информации от вещей: Специализированный курс криминалистики: Учебник / Отв. ред. М.В.Салтевский. – К.: НИиРИО КВШ МВД СССР, 1987. – С. 236-237.

³ Якимов И.Н. Криминалистика. Уголовная тактика: Практическое пособие. – 2-е изд., перераб. и доп. – М.: НКВД РСФСР, 1929. – С. 79.

«прочісуванням» території, коли група шикуються у розгорнутий стрій і, рухаючись, обстежує відразу велику територію.

Крім того, спочатку всі об'єкти на місці події оглядаються без зміни їх положення, в нерухомому стані (статична стадія), а потім зі зміною їх положення, всебічним дослідженням частин (динамічна стадія). На цій стадії здійснюється детальна фотозйомка й проводиться фіксація слідів¹.

Питання вибору способу огляду вирішується виходячи з конкретних обставин вбивства через необережність, так як постійного правила застосування способу не існує. При дослідженні перелічені методи чергуються, що створює найбільш оптимальний режим дослідження.

Досліджуючи зазначені послідовності проведення огляду місця події, слід зауважити, що при можливості визначити вузловий пункт місця події (знаходження трупу) і відсутності небезпеки пошкодження периферійних слідів огляд має починатися з детального дослідження цього вузла, що дозволяє відразу ж отримати основний масив інформації, а за наявності декількох «вузлів» огляд повинен здійснюватися в послідовності «від вузла до вузла». При цьому огляд починається з периферії при неможливості чіткого визначення «вузла», а також за наявності небезпеки ушкодження, швидкого зникнення наявних там слідів і предметів, що мають значення для справи.

Також не менш важливим є визначення об'єктів огляду, адже перед слідчим постає завдання встановити, які предмети, речі, сліди належать до даного злочину і можуть мати доказове значення. До таких об'єктів відносять:

- встановлення того, що мало місце – вбивство, самогубство чи нещасний випадок;
- встановлення часу вчинення передбачуваного злочину, часу, протягом якого злочинець перебував на місці події;
- визначення місця вчинення злочину (чи трапилося вбивство там, де виявлено труп);
- встановлення потерпілого, даних, що характеризують його особу;
- встановлення того, хто вчинив убивство (один чи декілька людей);
- встановлення способу і знарядь убивства; ж) визначення мотивів і цілей злочину;

¹ Справочник следователя. Практическая криминалистика: следственные действия: Практическое пособие. Вып. 1 / Беджашев В.И., Викторова Е.Н., Викторова Л.Н., Леви А.А., и др. - М.: Юр. лит., 1990. - 288 с. (с. 68)

- виявлення шляху підходу й відходу злочинця (-ців) з місця події;
- виявлення шляхів підходу потерпілого;
- встановлення предметів, що зникли (які віднесли злочинці);
- встановлення можливих слідів, що могли залишитися на злочинці¹.

Межі визначаються в ході огляду, а в подальшому підлягають уточненню і, як правило, розширенню.

Приклад: 6 листопада 2011 р., приблизно о 19 годині, гр. Ю., перебуваючи в стані алкогольного сп'яніння, спільно з гр. В. та гр. Й. на автомобині Міцубісі, маючи при собі незареєстровану двоствольну рушницю ТОЗ-Б 20 калібру, 1955 року випуску, що належить гр. Ю., з метою проведення неліцензованого полювання приїхали на територію виноградної бригади № 10 Агрофірми «Крим», розташованої між с. Вилино і с. Табачне Бахчисарайського району. Далі під час проведення полювання підсудний гр. Ю. здійснив одиночний постріл з рушниці у зграю куріпок, убивши при цьому одну і поранивши іншу, яка відлетіла убік. Після зробленого пострілу гр. Ю. в порушення вимог техніки безпеки при поводженні зі зброєю при проведенні полювання допустив злочинну недбалість, що виразилася в порушенні порядку носіння та поводження із зарядженою зброєю під час полювання, а саме після проведення одного пострілу залишив рушницю в зарядженому стані, не поставивши на запобіжник. Потім, бажаючи добити підранену птицю, підсудний підійшов до підранка і завдав удар прикладом по птиці, однак промахнувся і вдарив прикладом по землі, в результаті чого стався мимовільний спуск другого курка стовбура і постріл. У результаті мимовільного пострілу потерпілому гр. В., що підійшов у цей час зі спину гр. Ю., було заподіяно вогнепальне дробове непроникаюче поранення, від якого потерпілий гр. В. помер дорогою до медичного закладу².

Окресливши територіальні межі, слідчий планомірно піддає дослідженню всі без винятку ділянки місцевості та приміщення з метою виявлення предметів і слідів, що мають значення для дослідження.

¹ Осмотр места происшествия: Справочник следователя / Рук. авт. кол. А.А. Леви. – М.: Юрид. лит., 1979. – С. 165.

² Справа №1/103/59/2012, Архів Бахчисарайського районного суду АРК, 2012 р.

Межі огляду місця події включають в себе як місце, де відбулася досліджувана подія або виявлені пов'язані з нею сліди або предмети, що мають ознаки речових доказів, так і приміщення або ділянки місцевості, де злочинець перебував безпосередньо перед вчиненням злочину.

Під час огляду місця події при розслідуванні кримінальних правопорушень повинні вживатися заходи для встановлення можливих свідків. Для цього потрібно застосовувати поквартирні обходи. У ході пошуку свідків можуть бути виявлені особи, які періодично в той же самий час доби перебувають у певному місці (прямують на роботу або повертаються додому, вигулюють собак, роблять пробіжки і т. ін.).

Огляд місця події дозволяє одержати дані про кількість осіб, що діяли при вчиненні злочину. Перспективу установа того, одним або декількома особами був вчинений злочин, науковець визначає такими основними обставинами:

- 1) вчинення деяких злочинів передбачає участь декількох осіб;
- 2) застосування цілого ряду прийомів, способів вчинення злочину передбачає своєрідний розподіл функцій між його учасниками;
- 3) вчинення деяких злочинів із використанням певних способів вимагає фізичних зусиль або фахових прийомів, неможливих для однієї людини;
- 4) вчинення деяких злочинів пов'язано з необхідністю для злочинців подолання опору з боку потерпілих і осіб, що охороняють об'єкт посягання;
- 5) про участь одного або декількох осіб у вчиненні злочину можна судити і за кількістю і характером залишених слідів¹.

Серед тактичних прийомів огляду одразу слід відзначити можливість слідчого керувати всіма особами, що перебувають на місці його проведення. Адже, згідно з **ч. 6 ст. 237 КПК України** «слідчий, прокурор має право заборонити будь-якій особі залишити місце огляду до його закінчення та вчинювати будь-які дії, що заважають проведенню огляду. Невиконання цих вимог тягне за собою передбачену законом відповідальність».

Важливим тактичним прийомом проведення огляду місця події є зіставлення виявлених при огляді слідів з довідковими даними (наприклад, встановлення моменту смерті за станом трупних плям), що допомагає ефективному розслідуванню вбивств через необережність. До типових слідів, залишених на місці події, необхідно віднести такі:

¹ Глазырин Ф.В. Изучение личности обвиняемого и тактика следственных действий: Учеб. пособие. – Свердловск, 1973. – С. 53.

наявність трупних плям, що суперечать цій позі трупа (трупні плями на спині трупа, який висить у петлі); наявність замкнутої странгуляційної борозни; наявність слідів боротьби, ушкоджень на трупі при природній смерті¹.

У ході здійснення огляду місця події при розслідуванні вбивств через необережність, як свідчить практика, допускається проведення найпростіших дослідних дій (наприклад, чи включається світло при користуванні вимикачем, чи йде вода з крана при повороті ручки тощо). При цьому одним з найважливіших способів дослідження місця події є вимірювання, при проведенні якого необхідно прагнути максимальної точності, використовувати одні й ті самі одиниці вимірювання, проводити заміри від основних, базових орієнтирів.

Водночас для підвищення рівня цієї слідчої (розшукової) дії повинні використовуватись спеціальні знання певних осіб. Загалом, спеціальні знання – це професійні знання, якими володіють відповідні спеціалісти, але не повною мірою – особи, котрі проводять дізнання, слідчі, судді². У свою чергу, відповідні спеціалісти, викликані слідчим, зобов'язані брати участь у провадженні огляду, використовуючи свої спеціальні пізнання та навички, сприяти слідчому у виявленні, закріпленні (фіксації) та вилученні доказів, звертати його увагу на обставини, пов'язані з виявленням, закріпленням та вилученням доказів, давати пояснення з приводу здійснюваних ними дій³. Але в будь-якому разі характер дій зазначених осіб під час огляду місця події залежить від різновиду злочину, а також сукупності інших умов та факторів.

Незважаючи на важливість зазначеного аспекту, проанкетовані працівники поліції вказують на недостатнє використання спеціальних знань у ході проведення огляду місця події при розслідуванні вбивств через необережність – лише у 27 % випадків.

Після вимірювання й фіксування положення кожного з об'єктів вузла стосовно один одного слідчий переходить до детального вивчення. Під час детального огляду ретельно й детально оглядаються всі об'єкти (перевертаються, зсуваються з місць); вживаються всі дос-

¹ Осмотр места происшествия: Справочник следователя / Рук. авт. кол. А.А. Леви. – 2-е изд. – М.: Юр. лит., 1982. – С. 216-224.

² Федоров Ю.Д. Использование специальных знаний при осмотре места происшествия // Пути совершенствования деятельности следственных аппаратов органов внутренних дел: Сборник научных трудов Ташкентской высшей школы МВД СССР. Ташкент, 1987. – 118 с.

³ Криминалистика: Учебник/ Под ред. И.Ф. Пантелеева, Н.А. Селиванова. – М.: Юр. лит., 1988. – 672 с.

тупні заходи до розшуку і виявлення на самому місці події і на окремих об'єктах слідів злочину і злочинця; відбираються об'єкти зі слідами на них, піддаються виїмці сліди з тих об'єктів, які не можна вилучити, а якщо це неможливо, з них знімаються копії; фіксуються негативні ознаки стану предметів, перевіряються дані загального огляду, проводяться вузлова і детальна фотозйомки.

При цьому слідчий може використовувати допомогу інших учасників, у тому числі і спеціалістів. Пересуваючись місцем події та переходячи від одного вузла чи елемента обстановки до іншого, слідчий самостійно чи за допомогою фахівця виявляє на них сліди й інші об'єкти, котрі вважає потрібним вилучити. Остання дія відразу проводиться ним або, за його дорученням, іншим учасником огляду; цей процес включає: вилучення (відокремлення, копіювання, відбір) об'єкта; його упакування; оздоблення написом для індивідуалізації пакунку та «прив'язування» його до певної події; опечатування тощо¹.

При загальному (оглядовому) способі огляду слідчий, не змінюючи обстановки, обходить територію місця події, складає уявлення про характер злочинної події, встановлює місцезнаходження предметів і явищ, аналізуючи їх взаємозв'язок, а після цього визначає межі огляду, розстановку сил та засобів, порядок руху учасників огляду, методи дослідження обстановки в цілому та окремих її елементів. Детальний же огляд місця події необережного вбивства полягає у ретельному дослідженні слідів злочину, речових об'єктів, які стосуються справи. Детальний огляд можна розпочинати лише тоді, коли обстановку місця події зафіксовано у протоколі або за допомогою фотозйомки чи відеозапису. Застосовуючи тактичні і науково-технічні засоби, слідчий виявляє і фіксує сліди злочину та інші речові докази, перевіряє дані загального огляду.

Крім того, при огляді місця події вбивства через необережність суб'єктивним методом слідчий немов би йде шляхом руху злочинця, суб'єкта злочину. При цьому слідчий орієнтується на ознаки, які вказують на шляхи його проникнення на місце події, сліди перебування там і дій, а також шляхи відходу. Фактично цей метод означає вибірковий огляд окремих елементів місця події.

Об'єктивний метод визнається кращим, оскільки дозволяє уникнути пропуску слідів, які можуть бути осторонь руху злочинця. Але

¹ Лускатов О.В. Визначення послідовності огляду об'єкта на місці події та фіксація його результатів у протоколі // Криміналістичний вісник: Наук.-практ. зб. / ДНДЕКЦ МВС України; КНУВС; Редкол.: Є.М. Моїсєєв (голов. ред.) та ін. – К.: Вид. Дім «Ін Юре», 2008. – № 2 (10). – 196 с., С. 98–103.

при аналізі обстановки місця події вбивства не слід виключати можливість використання суб'єктивного методу, за допомогою якого при суцільному дослідженні можна простежити не лише просторові, але й часові, а також інформаційні зв'язки між окремими елементами місця події¹, наприклад зв'язок місця, де злочинець був на полюванні, а потім вийшов та вчинив необережне вбивство з вогнепальної зброї, з місцем приховання слідів злочину, напрямом відходу тощо.

Загалом, при огляді місця події у кримінальних провадженнях про вбивство через необережність мають бути з'ясовані такі питання:

- чи мало місце ненавмисне або навмисне вбивство, самогубство чи нещасний випадок;
- час здійснення передбачуваного злочину, час, протягом якого злочинці перебували на місці події;
- місце вчинення злочину (чи відбулося вбивство там, де виявлено труп потерпілого);
- ким є потерпілий, дані, що характеризують його особу;
- хто скоїв убивство – одна людина або кілька, дані, що характеризують особу злочинця;
- спосіб убивства, який вид знаряддя використовувався злочинцями;
- мотиви й цілі злочину;
- шляхи підходу і відходу злочинців з місця події;
- шляхи підходу потерпілого до місця події;
- предмети, віднесені злочинцями з місця події;
- які ще сліди та інші речові докази є на місці події (у тому числі предмети або їх частини, залишені злочинцем);
- сліди, які ймовірно могли залишитися на злочинцях (кров, частинки ґрунту тощо)².

Приклад: 2 серпня 2010 року близько 1 год. гр. П. на території кафе-бару «Роза Вітрів», що розташований в м. Тальне Черкаської області по вул. Зої Космодем'янської, 55, де він працював без укладення трудового договору охоронцем, у палатці з рекламою пива «Чернігівське», припиняючи конфлікт між відвідувачем кафе-бару, відштовхнув від місця конфліктної ситуації гр. Н. та вступив із гр. Б. в суперечку щодо неправомірних дій

¹ Белкин Р. С. Криминалистика : проблемы сегодняшнего дня. Злободневные вопросы российской криминалистики / Р. С. Белкин. — М. : Норма, 2001. — С. 201

² Справочник следователя / под ред. А.А. Леви. - М.: Юр. лит., 1982. – 272 с. (С. 69-72)

*гр. Б., вчинених останнім, наніс один удар рукою в область обличчя гр. Б., від чого гр. Б. упав на рівне асфальтоване покриття і ударився головою, отримавши тілесні ушкодження*¹.

У стадії детального дослідження об'єкти і сліди спочатку вивчаються шляхом статичного, а потім динамічного дослідження. У слідчій практиці безпосередньо вивчення ведеться візуально, об'єкти не пересуваються, їх положення не змінюється, при цьому об'єкти в даному випадку фотографуються методом вузлової і детальної фотозйомки, а потім за допомогою вимірювань фіксується положення кожного з них щодо нерухомих орієнтирів обстановки й інших об'єктів. Вимірювання та описи повинні бути такої повноти і точності, щоб надалі на їх основі можна було легко відновити місце розташування будь-якого об'єкта і сліду. Динамічний метод допускає будь-які переміщення об'єктів і вимір їх місцезнаходження, при цьому всі переміщення мають проводитися з ретельною акуратністю й обережністю, щоб не пошкодити слідів, не залишити відбитків своїх рук і не занести мікрочастинки зі свого одягу.

Так, керуючись **ч. 7 ст. 237 КПК України**, «при огляді слідчий, прокурор або за їх дорученням залучений спеціаліст має право проводити вимірювання, фотографування, звуко- чи відеозапис, складати плани і схеми, виготовляти графічні зображення оглянутого місця чи окремих речей, виготовляти відбитки та зліпки, оглядати і вилучати речі і документи, які мають значення для кримінального провадження. Предмети, які вилучені законом з обігу, підлягають вилученню незалежно від їх відношення до кримінального провадження. Вилучені речі та документи, що не відносяться до предметів, які вилучені законом з обігу, вважаються тимчасово вилученим майном».

Відповідно до п. 2.2 Інструкції про участь працівників Експертної служби МВС України в кримінальному провадженні як спеціалістів «прибувши для участі в огляді, спеціаліст отримує від слідчого, прокурора необхідну інформацію про обставини справи, дії учасників огляду, здійснені до його прибуття, завдання, які необхідно вирішити, та надалі виконує доручення слідчого, прокурора, які стосуються використання його спеціальних знань»².

¹ Справа № 1-41/11 р., Архів Тальнівського районного суду Черкаської області, 2011 р.

² Про затвердження Інструкції про участь працівників Експертної служби МВС України в кримінальному провадженні як спеціалістів : наказ МВС України від 26.10.2012 р. №962 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/z1946-12>

Огляд може проводитися в будь-який час доби. За несприятливих умов сприйняття в нічний час огляд може бути продовжений днем. Для забезпечення збереження обстановки в незмінному вигляді слідчий вживає заходів щодо охорони місця події.

Завданнями огляду місця події вбивства через необережність є виявлення слідів злочину та інших речових доказів для вирішення питань: чи мав місце злочин, ким, з якою метою і за яких обставин він вчинений; з'ясування обстановки події, інших обставин; висунення версій про подію злочину і його учасників; отримання вихідних даних для проведення заходів з розшуку злочинця і проведення подальших слідчих (розшукових) дій.

Загалом, як показав аналіз анкетування працівників поліції, відомості, отримані в результаті огляду місця події (56 %) та предметів (речей, документів) (29 %), виступають джерелом інформації для висунення версій та проведення подальших слідчих (розшукових) дій.

Згідно з ч. 3 ст. 237 КПК України для участі в огляді може бути запрошений потерпілий, підозрюваний, захисник, законний представник та інші учасники кримінального провадження. З метою одержання допомоги з питань, що потребують спеціальних знань, слідчий, прокурор для участі в огляді може запросити спеціалістів.

На основі аналізу місця події у цілому, тобто матеріальної обстановки, просторово-часових характеристик, контактної взаємодії людей та предметів, слідчий конструє загальну модель події злочину¹. У цьому і полягає основна мета огляду місця події у справах про вбивства з необережності, і для її забезпечення повинні бути задіяні всі наявні сили та засоби.

Щодо фіксації доказової інформації при огляді одразу слід зазначити нововведення законодавства. *Відповідно до ч. 1 ст. 237 КПК України «при проведенні огляду дозволяється вилучення лише речей і документів, які мають значення для кримінального провадження, та речей, вилучених з обігу. Усі вилучені речі і документи підлягають негайному огляду і опечатуванню із завіренням підписами осіб, які брали участь у проведенні огляду. У разі якщо огляд речей і документів на місці здійснити неможливо або їх огляд пов'язаний з ускладненнями, вони тимчасово опечатуються і зберігаються у такому вигляді доти, доки не буде здійснено їх остаточні огляд і опечатування».*

¹ Лукашевич В.Г., И.Х. Турсунов Осмотр места происшествия как информационно-тактическая основа организации раскрытия преступлений по горячим следам // Актуальные проблемы совершенствования производства следственных действий: Сборник научных трудов. – Ташкент. – 1982. – С. 96-101.

Дослідження матеріалів кримінальних проваджень за ст. 119 КК України надає змогу констатувати, що заключний етап огляду місця події включає в себе такі стадії: складання слідчим протоколу огляду, необхідних планів, схем і креслень; за необхідності – дактилоскопія трупа і відправлення його до моргу (при розтині трупа на місці його виявлення слідчий після закінчення заключного етапу огляду бере участь у судово-медичному дослідженні трупа); упаковку об'єктів, вилучених з місця події; здійснення заходів щодо збереження тих об'єктів, які вилучити неможливо або недоцільно, але які мають доказове значення; здійснення заходів стосовно заяв, що надійшли від учасників огляду та інших осіб щодо огляду місця події.

Також потрібно розглянути особливості первинного, повторного та додаткового оглядів місця події при розслідуванні вбивств через необережність. Так, на первинному огляді слідчим проводиться огляд тих місць, які не піддавалися огляду органами досудового слідства, при цьому місце події оглядається цілком, у всіх деталях. При повторному огляді об'єктами можуть бути не всі, а лише окремі елементи місця події, при цьому зберігається вся послідовність і порядок огляду, а відмінною рисою є те, що в разі повторного огляду окремих об'єктів може йтись не про спосіб огляду в звичайному розумінні, а про впорядкування переліку об'єктів, що підлягають огляду, їх порядкової нумерації. Додатковий огляд відрізняється від повторного тим, що слідчий має справу з об'єктами, котрі раніше не оглядав, тобто щодо них даний огляд буде початковим.

У випадку необережного вбивства, як показує практика, особливе значення надається пошуку і дослідженню різних слідів рук, ніг, взуття, транспортних засобів, знарядь, пошуку і дослідженню мікрослідів і мікрочастинок.

Щодо дій оперативного працівника при огляді місця події слід зазначити, що він знайомиться із загальною обстановкою місця події, організовує застосування службово-пошукового собаки і переслідування злочинця, здійснює обстеження прилеглої території, разом з інспектором здійснює подвірньо-поквартирний обхід домоволодінь у районі місця події, виявляє та опитує осіб, які можуть дати показання про значущі для справи факти. За необхідності він організовує прочісування місцевості для пошуку злочинців, що переховуються, знарядь злочину, залишених злочинцем предметів, схованок викрадених речей; проводить невідкладні оперативно-розшукові заходи щодо виявлення і затримання причетних до злочину осіб та інформує слідчого

про встановлені фактичні дані¹.

Під час розслідування вбивств через необережність часто виникають ситуації, коли потрібно проводити безпосереднє затримання злочинця під час або безпосередньо після вчинення суспільно небезпечних дій. Опитуванням працівників слідчих та оперативних підрозділів стосовно кримінальних правопорушень, кваліфікованих за ст. 119 КК України, з'ясовано, що у 7 % проводилось затримання підозрюваних на місці вчинення злочину.

Затримання злочинця завжди і всюди вважалось одним із найнебезпечніших моментів у діяльності правоохоронних органів держави. Адже момент необхідності застосування фізичного впливу може бути максимально обмежений несподіваною протидією з боку злочинця². Тобто час на прийняття певного рішення може бути суворо обмежений, у зв'язку з чим підготовка працівників поліції для проведення даної дії є беззаперечно необхідною.

Вивченням кримінальних проваджень зазначеної категорії нами було встановлено, що в 11 % випадків, прибувши на місце пригоди, наряд патрульно-постової служби знаходить там лише жертву, а вбивця встигає зникнути. У таких випадках працівники поліції відповідно до криміналістичних рекомендацій розшукують злочинця за «гарячими» слідами. Проте і потерпілі, що знаходяться на місці пригоди, можуть бути учасниками злочинних дій, тому необхідно вживати заходів щодо встановлення їхньої особи і доставки в підрозділ правоохоронних органів.

З огляду на зазначене не можна оминати увагою і питання примусового освідування особи, що вчинила вбивство. Так, освідування за рішенням органу розслідування може бути проведено і в примусовому порядку³. Водночас при його проведенні потрібно пам'ятати про честь і гідність особи, її права та свободи. Прикладом освідування, проведеного з порушенням прав та свобод людини, можна визначити випадок, який розглядався Європейським Судом з прав людини у справі «Яллог проти Німеччини».

Так, у жовтні 1993 року двоє поліцейських у цивільному одязі помітили, як заявник дістав з рота два маленькі пластикові пакети і швидко передав їх іншій особі за гроші. Припустивши, що у пакетах

¹Макаренко Є.І., Негодченко О.В., Тертишник В.М. Огляд місця події. Навч. посібник. – Дніпропетровськ: Дніпроп юрид. ін-т МВС України, 2001. – 156 с.

²Timothy A. Perry Basic patrol procedures (Second edition), Sheffield, 1998, – 216 p.

³ Стахівський С.М. Слідчі дії як основні засоби збирання доказів : [Науково-практичний посібник] / С.М. Стахівський. – К.: Атіка, 2009. – 64 с.

містились наркотики, правоохоронці негайно підійшли до заявника. Поки вони здійснювали його огляд, заявнику вдалося проковтнути третій пакетик, який ще містився в його роті. Отже, фактично у заявника наркотиків не виявили. Відтак місцевий прокурор розпорядився змусити заявника вжити блювотний засіб, аби таким чином здобути пакетик. Заявника доправили до лікарні. Йому запропонували вжити необхідний лікарський препарат, однак він відмовився. Відтак заявнику ввели в організм ліки примусово. Завдяки тому, що чотири поліцейських притримували заявника, лікар увів необхідний препарат через трубку, вкладену в ніс, а також зробив ін'єкцію апоморфію – засобу, синтезованого з морфію. Внаслідок цього заявник виблював крихітний пластиковий пакетик, що містив 0,2 г кокаїну. Метод і ступінь примусу, застосованого до правопорушника в ході проведення освиддування, були визнані судом нелюдськими і такими, що принижують гідність. Тому Європейський Суд з прав людини постановив, що було порушено право на справедливий судовий розгляд, гарантоване ст. 6 Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод. Зазначене порушення виявилось у двох аспектах, а саме: у використанні у справі доказу, отриманого з порушенням Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод, а також у порушенні права особи не свідчити проти себе. Відповідно до ст. 41 зазначеної Конвенції суд призначив сплатити заявнику 10000 євро як компенсацію моральної шкоди та 5868 євро на відшкодування судових витрат¹.

Особливого значення набуває здійснення пошуку джерел криміналістичної інформації на місці виявлення трупа. Як доводить слідча практика, слідчий у кожному випадку намагається з'ясувати конкретний механізм слідоутворення, детально моделюючи взаємодію об'єктів. Наприклад, визначає, чи повинен був злочинець або загиблий забруднитися, чи потрібна була злочинцю підставка для подолання перешкоди тощо.

Тому особливого значення при розслідуванні необережних вбивств є зовнішній огляд трупа на місці події. Він, незалежно від характеру та обставин події, є обов'язковим і *відповідно до ст. 238 КПК України* *неодмінно проводиться за участі судово-медичного експерта або лікаря*. Огляд трупа при розслідуванні вбивств повинен включати:

– огляд місця виявлення трупа зі вказівкою двох нерухомих орієнтирів у кімнаті чи на місцевості (від стін, вікон, батарей, будинків,

¹ Електронний ресурс : Режим доступу : <http://www.pravoznavec.com.ua/period/article/134/%D0>

дерев);

- позу трупа;
- загальні дані про стать, вік, статуру;
- ложе трупа;
- трупні явища;
- стан одягу, сліди боротьби на його поверхні;
- характер і локалізацію ушкоджень, виявлених на тілі трупа;
- характер і локалізацію ушкоджень на відкритих частинах тіла

трупа;

– патьоки крові та інші сліди на одязі й тілі трупа, їхню кількість і напрямок;

– предмети, що знаходяться в безпосередній близькості від трупа, сліди, виявлені на них¹.

При огляді трупа на місці події при розслідуванні вбивств через необережність обов'язково повинні бути виявлені і зафіксовані факти, які не можуть бути заповнені при судово-медичному дослідженні трупа в морзі, а саме:

– місце виявлення трупа і розташування його стосовно навколишнього оточення; взаєморозташування його з об'єктами і слідами, з ним взаємопов'язаними (знаряддя злочину, сліди крові та ін.);

– поза трупа, положення кінцівок, наявність різних слідів і предметів, що знаходяться на трупі і під ним, стан поверхні, на якій знаходиться труп;

– стан одягу на трупі, наявність пошкоджень, забруднення, стан петель і застібок, гудзиків; наявність слідів на одязі (їх місце і особливості);

– стан зіниць, рогівок, слизових оболонок ока, стан природних отворів (наявність виділень і сторонніх предметів);

– особливі прикмети (татування, рубці, фізичні недоліки); наявність трупних явищ (із зазначенням в протоколі часу їх дослідження);

– ступінь охолодження відкритих і закритих одягом ділянок тіла (визначається на дотик);

– температура тіла (вимірюється термометром із зазначенням ділянки тіла), температура в прямій кишці і навколишнього повітря; наявність і розташування, колір трупних плям, зміна кольору при дозованому тиску і швидкість відновлення первинного забарвлення (в секундах);

¹ Семенов В. В. Методика розслідування вбивств, прихованих інсценуванням : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. – Харків, 2004. – 198 с.

– вираженість трупного задубіння в різних групах м'язів; реакція поперечносмугастих м'язів на механічну дію; електрозбудливість поперечносмугастих м'язів;

– ступінь зіничної реакції на введення в передню камеру ока розчинів пілокарпіну і атропіну (дослідження проводяться у випадках, коли час настання смерті невідомий);

– наявність пізніх трупних явищ (гниття, жировіск, муміфікація тощо), ступінь їх вираженості й анатомічна локалізація;

– наявність ушкоджень на трупі та їх анатомічна локалізація;

– чи відчувається з рота будь-який запах (при натисканні на грудну клітку);

– ознаки, що вказують на можливість самотійного пересування потерпілого після отримання травми або переміщення (зміна положення) трупа; наявність на трупі й одязі комах, лялечок, личинок, їх характеристика, місця найбільшого скупчення (останні повинні бути вилучені і надіслані на експертизу з метою встановлення давності смерті);

– вид живота (млявий, роздутий).

Також не повинні залишитися без уваги природні отвори і стан очей. Стосовно вушних раковин і слухових проходів визначається, чи вільні вони, чи не виділяється з них кров, гній, чи забруднені вони і чим саме; при огляді отворів носа встановлюється, чи є які-небудь виділення, і якщо є, то які. Рот обов'язково відкривають і вводять у його порожнину вказівний палець правої руки. При огляді встановлюють і фіксують наявність (відсутність) у роті вмісту (їжі, згустків крові, сторонніх тіл)¹.

Проведений аналіз слідчої практики надає змогу констатувати, що зіставлення результатів, отриманих при огляді трупа, із загальною обстановкою місця події є важливим етапом роботи слідчої групи, бо таке зіставлення допомагає максимально повно прояснити обставини події. Проведене співставлення результатів огляду трупа із загальною обстановкою місця події нерідко приводить до необхідності додаткового цілеспрямованого огляду якихось окремих ділянок, об'єктів місця події для підтвердження або виключення висунутих у процесі зіставлення версій події.

Огляд тіла має свої особливості залежно від способу заподіяння смерті. Наприклад, при ушкодженнях тупими або гострими предметами необхідно сполучити ушкодження на трупі і на одязі, їхню форму, розміри, кількість, розташування стосовно один одного. У процесі

¹ Семенов В. В. Знач. твір.

огляду випадків вогнепального поранення визначають наявність порохової кіптяви, незгорілих порохових зерен, звертають увагу на кількість ушкоджень, місце їх розташування, форму й розміри. Дотримання певної послідовності є необхідним при виявленні на трупі тілесних ушкоджень, щоб не пропустити малопомітних, незначних саден, синців, місць уколів тощо. Огляд розпочинають із голови, потім оглядають шию, тулуб і кінцівки¹.

Описуючи ушкодження, указують частини тіла й ділянки, де вони розташовані, їхню форму (лінійна, овальна, зірчаста та ін.), зазначають особливості їхньої поверхні (наявність дрібних часток на дні рани), краї ушкоджень (рівні, нерівні, вивернуті, загорнені). При огляді патьоків крові вказують їхній розмір, зовнішній вигляд, напрямок. Якщо на тілі ушкоджень немає, на це теж вказується у протоколі огляду². Потрібно звернути увагу на ступінь тяжкості й характер ушкоджень і зіставити з виявленими слідами.

Огляд трупа, виловленого у воді, також має свої особливості. Досить часто місце вчинення вбивства через і місце виявлення трупа не збігаються. Це пояснюється пересуванням тіла у воді за допомогою підводних течій; також воно може зачепитися за річкове чи морське судно, човен. Після витягнення трупа з води здійснюється його ретельний огляд. Звертається увага на те, чи є на ньому зовнішні ушкодження, сліди від твердих предметів (при оглушенні), здавлювання шиї і т.д. Описується одяг трупа (він може не відповідати порі року), його пошкодження, встановлюється, чим вони могли бути викликані. Адже ушкодження могли бути заподіяні випадково: наприклад, жертва стрибнула у воду і вдарилася об дно, камінь, арматуру, потрапила під обертові деталі катера, човна, пароплава і т.д. Посмертні ушкодження могли бути заподіяні рибами, раками. Усі ці обставини мають бути обов'язково враховані для правильного встановлення причини смерті³.

Після огляду трупа на місці події його направляють у морг для судово-медичного дослідження.

Отже, якщо на місці злочину виявлено труп, у слідчій практиці сформовано порядок його огляду, і слідчий зобов'язаний діяти відповідно до цього порядку, а результати огляду трупа мають бути відображені у протоколі огляду місця події.

На підставі проведеного дослідження можна дійти висновку, що

¹ Там само.

² Томилин В.В. Судебная медицина: Учебник. – М.: Юр. лит., 1987. – С. 199.

³ Семенов В. В. Знач. твір.

огляд місця події при розслідуванні вбивства через необережність є унікальною СРД, яка дає можливість працівникам правоохоронних органів особисто фіксувати матеріальну обстановку вчиненого злочину. При цьому, враховуючи, що вказаний злочин характеризується різноманітністю місць скоєння злочину, огляд у кожному випадку має певні специфічні тактичні прийоми. Проте у будь-якому випадку слідчий повинен визначити завдання, які він ставить при проведенні зазначеної процесуальної дії, проводити огляд відповідно до зазначених вище принципів, згідно із розробленими криміналістичною наукою методами огляду та в порядку, встановленому кримінально-процесуальним законодавством.

3.2. Тактичні особливості проведення допиту та слідчого експерименту

Поряд з оглядом місця вчинення вбивства через необережність допит є основною слідчою (розшуковою) дією, у процесі якої слідчий отримує від допитуваного (свідка, злочинця) вербальну інформацію про факти, що мають значення для встановлення об'єктивної істини і забезпечення правильного застосування закону.

При розслідуванні вбивств через необережність допити являють собою слідчі (розшукові) дії, на підготовку і проведення яких витрачається найбільше часу. За їх допомогою слідчий не тільки встановлює обставини, які необхідно довести, але й визначає напрямок пошуку нових доказів, а також перевіряє причетність до справи встановлених фактів та їх вірогідність¹. Планування допиту є завершальним етапом його підготовки. Тому важливого значення набуває прогностична діяльність слідчого, використання рефлексивного мислення (мислення за іншу особу)² та управління. За допомогою такого мислення слідчий передбачає обрання допитуваним відповідної позиції, варіанти відповідей на ті чи інші запитання.

Допит – це процесуальна дія, що являє собою регламентований кримінально-процесуальними нормами інформаційно-психологічний процес спілкування осіб, які беруть у ньому участь, спрямований на отримання інформації про відомі допитуваному факти, що мають зна-

¹ Карнеева Л. М. Тактические основы организации и производства допроса в стадии расследования. – Волгоград: ВСШ МВД СССР, 1976. – 144 с.

² Богинский В.Е. Рефлексивное управление при допросе: Учеб. пособие. – Харьков: Юрид. ин-т, 1983. – 40 с.

чення для встановлення істини у справі¹.

Слід зазначити, що допит підозрюваних у даній категорії проваджень може проводитися в безконфліктній чи в конфліктній ситуації. Загалом, ситуація допиту – це окрема слідча ситуація, що складається під час проведення слідчої дії. Безконфліктна ситуація характеризується повним або частковим поєднанням інтересів взаємодії слідчого і допитуваної особи, відсутністю протиріч у їх намірах і планах на даному етапі розслідування². Допит у безконфліктній ситуації має місце при розслідуванні вбивств, учинених в умовах очевидності, коли особа з самого початку визнає свою вину і виявляє каяття.

Основним тактичним завданням у цій ситуації є збереження атмосфери безконфліктності і встановлення всіх обставин злочину з максимальною деталізацією показань стосовно обставин, які може знати тільки злочинець (скільки ударів, в яке місце, під яким кутом, положення потерпілого, що робив потерпілий, куди упав тощо). Доцільним в такій ситуації є використання звукозапису або відеозапису, оскільки технічні засоби дозволяють наочно зафіксувати умови та атмосферу проведення допиту й виключити в майбутньому намагання звинуватити слідчого в застосуванні незаконних прийомів ведення допиту (фізичного насильства, погроз, обману тощо).

Допит у конфліктній ситуації найчастіше має місце при розслідуванні вбивств, учинених в умовах неочевидності, коли злочинець попередньо продумав свою лінію поведінки на випадок затримання і на допиті дає неправдиві показання. Неправдивість показань виявляється в їх суперечності вже зібраним у справі доказам, які були підставами для затримання особи. У цій ситуації перед слідчим стоять два взаємно пов'язані тактичні завдання: 1) викрити неправдивість показань; 2) переконати допитувану особу дати правдиві показання.

В умовах конфліктної ситуації для впливу на особу допитуваного «із суворим суперництвом» припустимими й найвідчутнішими є методи морального і психічного впливу. В такому випадку ефективними виступають прийоми переконання, названі дослідниками «тактичними прийомами демонстрації можливостей розслідування»³.

¹ Криміналістика : Підручник для студ. юрид. ВНЗ / Кол. авт. Глібко В. М., Дудніков А. Л., Журавель В. А. та ін. / За ред. В. Ю. Шепітька. – К.: Видавничий Дім "Ін Юре", 2001. – 452 с.

² Чаплинський К. О. Тактичне забезпечення проведення слідчих дій : монограф. / К. О. Чаплинський. – Дніпропетровськ : Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ ; Ліра ЛТД, 2010. – 560 с.

³ Баев О.Я. Конфликтные ситуации на предварительном следствии: Основы предупреждения и разрешения. – Воронеж: Изд-во Воронежского ун-та, 1984. – 132 с.

Під час проведення допиту зазначеної категорії осіб необхідно застосовувати певні тактичні прийоми. Розглянемо загальні тактичні прийоми допиту. До них відносять встановлення психологічного контакту із допитуваним; викладення показань у формі вільної розповіді; поставлення запитань; пред'явлення доказів; актуалізацію забутого в пам'яті допитуваного¹.

Заходи підготовчого характеру слід виконувати таким чином:

- ретельне, повне і всебічне вивчення матеріалів кримінального провадження;
- визначення черговості допиту (тобто кола осіб, які підлягають допиту, та послідовності їх проведення);
- одержання інформації про допитувану особу;
- ознайомлення з деякими спеціальними питаннями;
- запрошення осіб, участь у допиті яких є обов'язковою;
- планування допиту;
- визначення часу і місця проведення допиту;
- підготовка робочого місця для проведення допиту².

Водночас першим тактичним завданням слідчого на початку спілкування з особою, яка з'явилася до нього на допит, є діагностика інформаційного стану допитуваного. Тому встановлення психологічного контакту є обов'язковою умовою проведення допиту при розслідуванні вбивств через необережність. Його можна визначити як цілеспрямовану діяльність слідчого з управління рухом інформації у процесі спілкування, що забезпечує розвиток спілкування в потрібному напрямі протягом всього розслідування³.

Нерідко на встановлення психологічного контакту з підозрюваними негативно впливає поява захисників. Вони є висококваліфікованими союзниками підозрюваних, що необхідно враховувати під час проведення допитів. Участь захисника вносить певні складнощі й особливості у проведення усіх слідчих (розшукових) дій, а особливо – в тактику допиту. Захисник добре знає умови, механізм і можливості розслідування. Саме з урахуванням цих особливостей він здійснює

¹ Біленчук П. Д. Криміналістика : підруч. / П. Д. Біленчук, В. К. Лисиченко, Н. І. Клименко та ін. ; за ред. П. Д. Біленчука. – 2-ге вид., випр. і доп. – К. : Атіка, 2001. – 544 с. : іл.

² Криміналістика: Підручник / [В.Д. Берна, В.В. Бірюков, А.Ф. Волобуєв]; за заг. ред. А.Ф. Волобуєва; МВС України, Харк. нац. ун-т внутр. справ. – Х.: ХНУВС, 2001. – 666 с.

³ Лук'янчиков Є. Д. Методологічні засади інформаційного забезпечення розслідування злочинів : монографія / Є. Д. Лук'янчиков. – К. : Нац. акад. внутр. справ України, 2005. – 360 с.

захист інтересів підозрюваних (обвинувачених)¹.

У більшості випадків допит починається з вільної розповіді допитуваного. Вільна розповідь дозволяє добросовісному допитуваному системно відтворити при розповіді те, що і як саме він сприйняв, оскільки все сприйняте, як правило, являє собою єдине взаємозалежне ціле, а не окремі розрізнені деталі, що можуть виникнути при запитально-відповідальній формі допиту. Така вільна розповідь хоч і не розкриває повною мірою інтерес слідчого, дозволяє оцінити позицію і наміри допитуваного².

Але досить часто вільна розповідь не містить достатню кількість інформації. У зв'язку із цим застосовується запитально-відповідна форма допиту, у процесі якої допитуваному можуть бути поставлені різноманітні запитання. Наприклад, уточнюючі запитання ставляться з метою уточнення, конкретизації отриманої інформації, доповнюючі – спрямовані на ліквідацію прогалин, допущених у ході вільної розповіді, тощо.

Для встановлення очевидців події необхідно вжити ряд заходів. Зокрема, сучасні технічні можливості засобів масової інформації дозволяють не тільки інформувати населення, яке мешкає на значній території, але й впливати на кожну людину. Ця якість робить необхідним цілеспрямоване використання засобів масової інформації для передачі даних про вчинені злочини і прийняття відомостей від конкретних осіб³.

Предмет допиту будь-якого суб'єкта процесу становить сукупність обставин, які треба з'ясувати. Предмет допиту за своїм обсягом, а іноді й за змістом може відрізнитися від предмета показань. Останній є більш широким і включає обставини, що стосуються умов, котрі сприяють учиненню злочину, кола осіб, які брали участь у події, але залишилися поза полем зору, мотивів злочину, службових відносин, що стимулювали вчинення злочину (погроза звільнення, незаконне зниження по службі тощо). У зв'язку із цим треба звернути увагу, що при допиті обвинуваченого слід дати йому можливість розповісти про ті чи інші обставини, не перериваючи перебігу допиту, тому що в його процесі можуть бути встановлені відомості, які мають суттєве зна-

¹ Чаплинський К. О. Тактичне забезпечення проведення слідчих дій : монограф. / К. О. Чаплинський. – Дніпропетровськ : Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ ; Ліра ЛТД, 2010. – 560 с.

² Бахин В. П. Допрос: Лекция. – К., 1999. – 40 с.

³ Головин А.Ю. Дубоносов Е.С. Использование средств массовой информации в раскрытии и расследовании преступлений: Учеб. пособие. – Тула: Изд-во Тульского гос. ун-та, 2001. – С. 20.

чення для розслідування злочину¹.

Відповідно до ст. 224 КПК України допит проводиться за місцем проведення досудового розслідування або в іншому місці за погодженням із особою, яку мають намір допитати. Кожний свідок допитується окремо, без присутності інших свідків. Перед допитом встановлюється особа, роз'яснюються її права, а також порядок проведення допиту. У разі допиту свідка він попереджається про кримінальну відповідальність за відмову давати показання і за давання завідомо неправдивих показань. За необхідності до участі в допиті залучається перекладач. У разі відмови підозрюваного відповідати на запитання, давати показання особа, яка проводить допит, зобов'язана його зупинити одразу після отримання такої заяви. Допит не може продовжуватися без перерви понад дві години, а в цілому – понад вісім годин на день.

Загальний перелік обставин, що входять до предмета допиту, має такий вигляд:

- виникнення злочинного задуму;
- відомості про об'єкт посягання, мотив злочину, ставлення особи до злочинних наслідків;
- способи підготовки та вчинення злочинів, послідовність злочинних дій, а також особливості приховування злочинної діяльності (її характер);
- час, місце, обстановка та механізм учинення злочинів;
- відомості про особу злочинця;
- умови, за яких допитуваний спостерігав будь-які предмети або явища;
- психологічний та фізичний стан особи в момент сприйняття чи після нього;
- загальна здібність допитуваного до певного сприйняття, запам'ятовування та відтворення;
- обставини, що сприяли або перешкоджали учиненню злочинів;
- способи формування організованої групи та характер злочинної діяльності;
- виявлення психологічної й функціональної структури групи (якісний склад, рівень організованості) та розподілу функціональних обов'язків;
- кількісний склад групи при учиненні кожного епізоду зло-

¹ Мишков Я.Є. Методика розслідування хабарництва: Дис. канд. юрид. ... наук: 12.00.09 – кримінальний процес і криміналістика; судова експертиза. – Харків. – 2005.

чинної діяльності, конкретні дії кожного, навички володіння зброєю та прийомами боротьби;

– виявлення осіб, які не брали безпосередньої участі у вчинених злочинах, але обізнаних про їх підготовку, вчинення або приховання;

– наявність корумпованих зв'язків та зв'язків з іншими злочинними групами;

– способи протидії розслідуванню та впливу на потерпілих, свідків та членів групи, які дають правдиві показання;

– наявність в групі конфліктів, протиріч та розбіжностей;

– способи легалізації отриманих прибутків та відтворення злочинної діяльності;

– встановлення осіб, які залишилися на волі і продовжують злочинну діяльність або налагоджують зв'язки між членами групи та намагаються створити єдину, вигідну для усіх лінію поведінки тощо¹.

Під час допиту свідків при розслідуванні вбивств через необережність слід з'ясувати такі обставини:

– дату, час, місце вчинення вбивства через необережність;

– обстановку, в якій вчинено вбивство (час доби, стан освітлення тощо);

– характеристика свідка (стан здоров'я, органів чуттів);

– чи не відомий злочинець свідку;

– якщо доводилося бачити дану особу, то де та за яких обставин;

– хто, можливо, був разом із нею;

– опис ознак, що можуть в подальшому використовуватись для пред'явлення для впізнання;

– подальші дії злочинця після вчинення вбивства;

– наявність інших осіб, які могли стати свідками даної події;

– дії, спрямовані на збереження слідів, залишених на місці події.

Під час допиту працівників правоохоронних органів, які здійснювали встановлення та затримання злочинця, можливими є специфічні обставини, які необхідно встановлювати, зокрема:

– злочинець був сам чи ні;

– поведінка підозрюваного (чинив опір, відмовлявся від причетності, чим пояснював своє знаходження у даному місці та ін.).

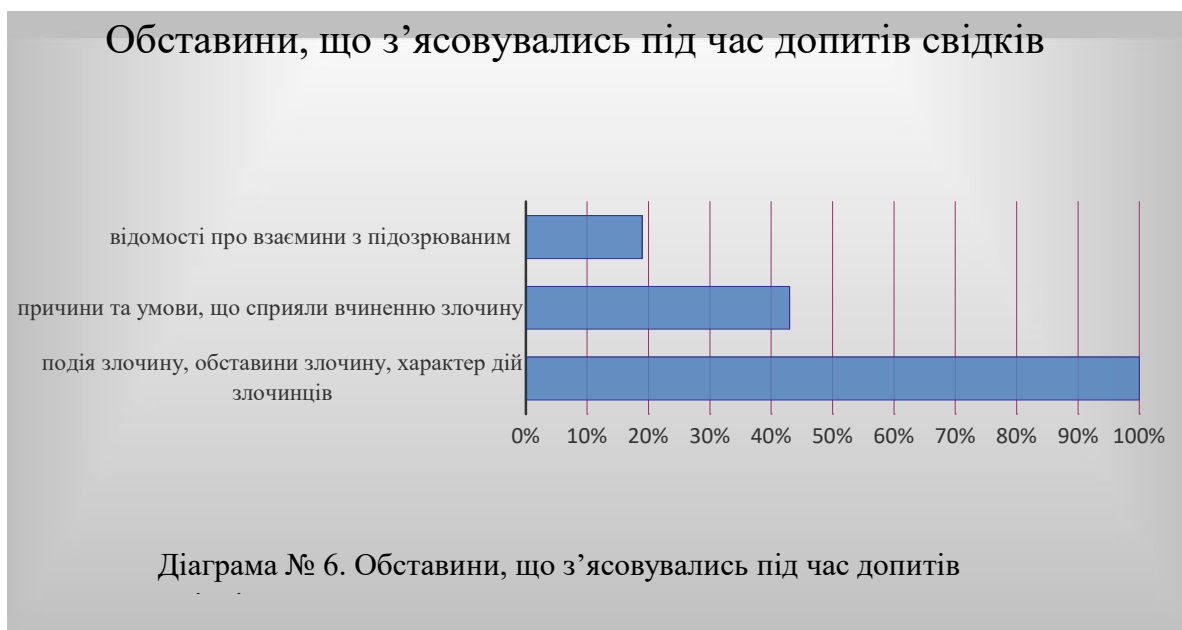
Крім того, при допиті родичів, знайомих особи, яка вчинила вбивство через необережність, необхідно з'ясувати:

¹ Чаплинський К. О. Тактичне забезпечення проведення слідчих дій : монограф. / К. О. Чаплинський. – Дніпропетровськ : Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ ; Ліра ЛТД, 2010. – 560 с.

- всебічну характеристику особи підозрюваного, коло його знайомих;
- наявні конфлікти підозрюваного з жертвою та іншими особами.

Шляхом аналізу кримінальних проваджень за ст. 119 КК України було встановлено, що допит свідків був спрямований на з'ясування:

- події злочину, обставин злочину, характеру дій злочинців – у 100 % випадків;
- причин та умов, що сприяли вчиненню злочину, – 43 %;
- відомостей про взаємини з підозрюваним – 19 % (Діаграма 6).

У свою чергу, аналіз анкетування працівників правоохоронних органів дозволив виявити, що допит свідків визначався 52 % опитуваних як найбільш ефективна слідча дія під час розслідування; 37 % – як джерело інформації для висунування версій щодо особи злочинця та проведення слідчих (розшукових) дій.

Значимість допиту особи, яка підозрюється у вчиненні вбивства з необережності, зумовлена тим, що ніхто краще не знає обставин вчинення кримінального правопорушення, ніж сам злочинець. Але, з іншого боку, потрібно враховувати, що завжди існує можливість самообмови (взяття чужої вини на себе). Окрім того, потрібно брати до уваги, що для цієї категорії учасників кримінального процесу у справах про тяжкі та особливо тяжкі злочини характерною є зміна пока-

зань (відмова від раніше даних показань).

За результатами анкетування працівників правоохоронних органів, 68 % опитуваних назвали допит підозрюваних найбільш ефективною слідчою дією під час розслідування, 73 % – джерелом інформації для висування версій щодо особи злочинця та проведення слідчих (розшукових) дій.

Під час допиту підозрюваних у кримінальних провадженнях за ст. 119 КК України повинні з'ясуватися такі обставини:

- обстановка діяння, умови, механізм слідоутворення, умови сприйняття і фіксації в пам'яті того, що відбувалося;
- психічний та фізичний стан допитуваного при вчиненні кримінального правопорушення;
- особливості його поведінки безпосередньо перед, під час і після вчинення вбивства через необережність;
- коли, кому, з якою метою і за яких обставин (за межами розслідування) було передано криміналістично значиму інформацію;
- час, місце, мотив, цілі, об'єкт посягання;
- спосіб і механізм злочину;
- інші протиправні діяння допитуваного, за які він не поніс покарання.

У будь-якому разі свідчення, надані з приводу розглянутих обставин, повинні ретельно аналізуватись та оцінюватись. Повинна перевірятись повнота і достовірність викладених відомостей, наскільки органічно інформація вписується у систему зібраних фактичних даних, співпадає з даними з інших джерел та не суперечить їм¹.

Завдяки аналізу кримінальних проваджень за ст. 119 КК України було встановлено, що допит підозрюваних був спрямований на з'ясування: події злочину, обставин злочину, характеру дій злочинців – у 100 % випадків; причин та умов, що сприяли вчиненню злочину, – 57 %; відомостей про взаємини з потерпілим – 49 %.

Серед тактичних прийомів, що застосовуються при допиті у справах про вбивства через необережність, слід виділити прийом максимальної деталізації показань, спрямований на створення сприятливих умов для майбутньої перевірки одержаних показань шляхом проведення інших дій. Якщо найдрібніші факти, повідомлені підозрюваним на допиті, знаходять підтвердження в показаннях інших осіб, результатах огляду, висновках експертиз, то цим самим забезпечується достовірність його показань в цілому. І якщо в майбутньому обвинувачений відмовиться від раніше даних показань, це не буде мати ве-

¹ Васильев А. М. Следственная тактика. – М., 1976. – С.78

ликого значення, оскільки повідомлена інформація була перевірена і знайшла підтвердження в системі доказів.

Одним з можливих тактичних прийомів є пред'явлення доказів при допиті¹. Для цього потрібно роз'яснити допитуваному значення цих доказів, спробувати переконати в тому, що зайнята допитуваним позиція шкідлива і не вигідна передусім саме для нього. При цьому потрібно допомогти допитуваному розібратися в ситуації розслідування, його становищі та можливих наслідках тієї або іншої займаної ним позиції. Велику роль у попередженні й подоланні протидії у формі утаювання відіграє використання прийому створення у допитуваного перебільшеної уяви про обсяг, значення та фактичний зміст наявних у розпорядженні слідчого доказів².

Підсумовуючи, зазначимо, що допит свідків та підозрюваних при розслідуванні вбивств через необережність є досить інформаційно ємною слідчою (розшуковою) дією. Правильне застосування тактичних прийомів та з'ясування усіх потрібних обставин надасть змогу більш швидко та ефективно провести розслідування.

До числа слідчих (розшукових) дій, що можуть забезпечити отримання вагомих даних під час розслідування вбивств через необережність, слід віднести слідчий експеримент.

Відповідно до ч. 1 ст. 240 КПК України з метою перевірки і уточнення відомостей, які мають значення для встановлення обставин кримінального правопорушення, слідчий, прокурор має право провести слідчий експеримент шляхом відтворення дій, обстановки, обставин певної події, проведення необхідних дослідів чи випробувань.

Слідчий експеримент – це пізнавальна слідча дія, яка полягає у проведенні спеціальних дослідів з метою перевірки зібраних доказів, отримання нових доказів, перевірки й оцінки слідчих версій про можливість існування тих чи інших фактів, що мають значення для розслідування кримінальної справи³.

До його основних завдань необхідно віднести такі:

- встановлення точного механізму вчинення злочину;
- перевірка висунутих слідчих версій;
- виявлення причин і умов, що сприяли або перешкождали вчи-

¹ Комарков В.С. Тактика предъявления доказательств при допросе обвиняемого: Автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09. – Х., 1973. – 20 с.

² Криминалистика: Расследование преступлений в сфере экономики: Учебник / Под ред. проф. В.Д. Грабовского, доц. А.Ф. Лубина. – Н. Новгород: Нижегородская высшая школа МВД России, 1995. – 400 с.

³ Белкин Р.С. Эксперимент в следственной, судебной и экспертной практике / Р. С. Белкин. – М. : Юр. лит., 1964. – 154 с.

ненню злочину;

- перевірка та уточнення фактичних даних, одержаних за результатами проведених окремих слідчих дій;
- отримання нових доказів;
- встановлення та усунення розбіжностей у показаннях підозрюваних, обвинувачених, свідків і потерпілих;
- визначення меж поінформованості або необізнаності злочинців про подію злочину тощо¹.

Проведення слідчого експерименту надає можливість перевірити різноманітні обставини, зокрема:

- можливість чути;
- можливість бачити;
- можливість виконати які-небудь дії;
- можливість здійснити які-небудь дії за відповідний проміжок часу;
- спеціальні чи професійні навички конкретної особи;
- яким чином відбулася подія чи окремі її обставини².

Існують такі види слідчого експерименту, як з приводу з'ясування можливості: спостереження, сприйняття якого-небудь факту, явища; здійснення якої-небудь конкретної дії; існування якого-небудь явища; з приводу з'ясування окремих деталей механізму події і процесу утворення слідів злочину³. Перелічені види експерименту можуть бути класифіковані за іншими підставами, але їх суть залишиться незмінною.

На відміну від інших слідчих (розшукових) дій, слідчий експеримент має деякі особливості. Серед них виділяються такі: по-перше, його проведенню повинне передувати провадження інших слідчих (розшукових) дій, тому що слідчий експеримент перебуває у причинно-наслідковому зв'язку з уже наявною у справі інформацією. По-друге, причиною обумовленістю необхідності проведення слідчого експерименту події найчастіше є версія, яка ставить під сумнів дійсність якого-небудь факту. По-третє, для його успішного проведення потрібна велика підготовча робота. Остання спрямована не тільки на організацію безпосереднього ходу проведення цієї слідчої дії, а ще й на утворення необхідних експериментальних умов, побудову моделі

¹ Чаплинська Ю. А. Слідчий експеримент (організаційний аспект) / Криміналістичний вісник. № 1 (19). 2013. С. 43-48

² Гуковская Н.И. Следственный эксперимент: Пособие для следователей. – М.: Госюриздат, 1958. – С. 53.

³ Белкин Р.С. Эксперимент в следственной, судебной и экспертной практике. – М.: Юр. лит., 1964. – с.223.

предметів або подій, визначення обґрунтованих методів досліджень, які будуть проведені при відтворенні обстановки та обставин події¹.

Загалом, слідчий експеримент належить до найскладніших слідчих (розшукових) дій, при цьому при розслідуванні вбивств через необережність результати проведення останньої мають важливе, а часом вирішальне доказове значення. Незважаючи на це, на практиці рідко використовуються максимальні пізнавальні і доказові можливості вказаної слідчої дії. Так, аналіз матеріалів кримінальних проваджень показав, що слідчий експеримент події проводився лише у 32 % випадках розслідувань необережних вбивств. Ще у 34 % справ даної категорії їх провадження було очевидною необхідністю, але у ході слідства цього не робилося.

Звичайно, зазначена слідча дія проводиться на власний розсуд слідчого. Визнання необхідності її проведення визначається не тільки обставинами справи, але й суб'єктивними чинниками, у тому числі знанням потенційних, результативних ефектів від проведення слідчого експерименту (відтворення обстановки та обставин події). Результати вивчення відповідних протоколів дозволили дійти висновку, що практичними працівниками неналежно використовуються пізнавальні, доказові й тактичні функції цієї слідчої дії.

Слід зазначити, що у криміналістичній літературі, де розглядалися питання з тактики проведення слідчого експерименту, не було рекомендацій щодо особливостей їх проведення при розслідуванні вбивства через необережність.

Підготовку до слідчого експерименту потрібно поділити на два етапи: до виїзду та після прибуття на місце проведення. Основні підготовчі дії до виїзду на місце проведення на місце проведення слідчого експерименту є такими:

- визначення цілей слідчого експерименту;
- з'ясування умов проведення (місце, час, обстановка);
- з'ясування змісту експериментальних дій та їх послідовності;
- підготовка реквізиту та реконструкція обставин;
- визначення кола учасників слідчого експерименту;
- підготовка техніко-криміналістичних засобів;
- складання плану слідчого експерименту².

¹ Сафронов С. Тактика проведення відтворення обстановки та обставин події при розслідуванні тілесних ушкоджень: її особливості / С. Сафронов [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.info-library.com.ua/index.php?page=magazine&show=text&article=104>

² Эскархопуло А.А. Криминалистика в схемах и иллюстрациях. Учебное пособие / А.А. Эскархопуло // СПб.: Изд-во «Юридический центр Пресс», 2002. – 450 с.

Крім того, проведенню досліджуваної слідчої (розшукової) дії повинен передувати допит свідка, потерпілого, підозрюваного. Причому бажано проводити окремий допит щодо питань, які підлягають перевірці, а також скласти план-схему маршруту, який буде обраний під час проведення цієї слідчої (розшукової) дії.

Зміна обстановки місця події до моменту прибуття до нього працівників поліції є характерною рисою злочинів даної групи. Це часто трапляється у вигляді спроб будь-якої особи надати першу допомогу потерпілому або при наданні її медичним персоналом.

Якщо вбивство через необережність вчинено у житловому приміщенні, часто трапляються випадки, коли особи, які мешкають у ньому, або умисно, або через незнання після події злочину надають предметам житлової обстановки їх звичайне положення й належний для них вигляд. Зрозуміло, такі дії змінюють слідову картину місця події, ускладнюючи тим самим пізнавальні процеси слідства. Тому для більш ефективного і достовірного результату експерименту нерідко вводиться такий компонент, як макетування¹.

Значення даного тактичного прийому є дуже великим. Адже макети, створені з найбільшим ступенем наближеності до дійсності, створюють емоційну налаштованість в особи, що може відповідати її стану в момент скоєння злочину, а також сприяють виникненню асоціативних зв'язків, які можуть бути використані для пригадування окремих обставин, внесення коректив в обстановку експерименту, сприяють повідомленню нових даних як результату активізації пам'яті.

Невід'ємним тактичним прийомом при слідчому експерименті є постановка питань, спрямованих на з'ясування психологічних чинників злочину. Зрозуміло, сформулювати перелік конкретних запитань не можна через індивідуальність мети проведення досліджуваної слідчої (розшукової) дії та інші особливості обставин справи.

Аналіз протоколів слідчого експерименту свідчить, що досить рідко при проведенні вказаної слідчої (розшукової) дії ставлять запитання про суб'єктивну сторону злочину, яка є основоположною при розслідуванні необережних вбивств. Через це обмежуються можливості виявлення важливих нематеріальних ознак складу злочину. Тому особі, яка провадить слідчу (розшукову) дію, необхідно розширювати пізнавальну та доказову роль названої слідчої (розшукової) дії шляхом використання прямої, опосередкованої і комплексної форми

¹ Ципарский Я.Г. Некоторые приемы реконструкции на месте происшествия для воспроизведения обстановки и обстоятельств события // Криминалистика и судебная экспертиза: Сб. / НИИ судебной экспертизы. – Харьков, 1965. – Вып. 2. – С. 65.

встановлення суб'єктивної сторони злочину.

Під час проведення зазначеної СРД бажано фіксувати її результати за допомогою відеозапису. Це дозволяє під час судового розгляду побачити обставини, за яких проводилася ця СРД, а також перевірити (у разі виникнення такої необхідності) правильність фіксації самого процесу проведення і результатів відтворення обстановки і обставин події (проведення відеозапису під час цієї процесуальної дії також потребує відповідної підготовки)¹.

Слід наголосити, що відповідно до ст. 240 КПК слідчий експеримент, який проводиться в житлі чи іншому володінні особи, здійснюється лише за добровільною згодою особи, яка ними володіє, або на підставі ухвали слідчого судді за клопотанням слідчого, погодженого з прокурором, або прокурора, яке розглядається в порядку, передбаченому КПК для розгляду клопотань про проведення обшуку в житлі чи іншому володінні особи.

При розслідуванні вбивств через необережність перед слідством завжди постає завдання визначити механізм заподіяння ушкоджень, що спричинили смерть потерпілого. Вирішити його можна тільки в результаті проведення слідчого експерименту, метою якого є перевірка показань підозрюваного або свідків про безпосередні обставини заподіяння тілесного ушкодження, що спричинило смерть потерпілого.

При такому експерименті потрібно виявити можливість або неможливість заподіяння ушкодження, наявного у померлого, в умовах конкретного місця злочину, тим знаряддям, маніпуляціями та способом, про які йдеться у показаннях злочинця або свідків. Наприклад, слідчим експериментом можна встановити, чи могла особа, будучи притиснутою спиною до стіни, зробити рукою розмах великої амплітуди, або визначити динаміку падіння тіла людини за допомогою манекена. Зрозуміло, при проведенні експерименту слід брати до уваги допустимість і обґрунтованість методів експериментального дослідження. Так, для встановлення траєкторії падіння людини з висоти потрібно використовувати манекен, подібний за фізичними характеристиками до тіла тієї особи, яка впала (вага, довжина, центр ваги у манекені аналогічний центру ваги тіла людини в положенні до падін-

¹ Лайвиньш Ю. Режиссура криминалистической видеосъемки. Введение в проблему // Закон и жизнь. – Кишинев, июль 2004. – С.34-40

ня)¹. Оскільки у висновку судово-медичної експертизи повинні бути вказівки на механізм виникнення тілесних ушкоджень, то при встановленні неочевидного механізму їх заподіяння, що здійснюється за допомогою проведення слідчого експерименту, доцільно забезпечити участь судово-медичного експерта.

Також необхідно розуміти, що спільним для слідчого експерименту та огляду місця події є те, що ці обидві слідчі (розшукові) дії проводяться на місці, розташування та обстановка якого має значення для кримінального провадження, а також те, що під час їх проведення широко застосовується такий пізнавальний прийом, як спостереження. Відмінність між цими слідчими (розшуковими) діями виявляється як у підставах їх проведення, так і у процесуальному порядку. Так, якщо для проведення огляду місця події достатньо відомостей про те, що в певному місці відбулась певна подія, яка має ознаки кримінального правопорушення, то підставами слідчого експерименту є достатні відомості, що вказують на необхідність перевірки й уточнення відомостей, які мають значення для кримінального провадження. При цьому якщо огляд місця події в невідкладних випадках може бути проведений до внесення відомостей до Єдиного реєстру досудових розслідувань, то слідчий експеримент – тільки після такого внесення. Очевидно, саме цей факт, а також підстави проведення стали підставою для висновку про те, що слідчий експеримент належить до похідних слідчих (розшукових) дій².

Окремі обставини злочину, об'єктивна можливість яких перевіряється шляхом слідчої (розшукової) дії, можуть бути різні. Характер експериментальних випробувань визначатиметься за кожним злочинном індивідуально, залежно від обставин справи. Якщо проведення слідчого експерименту ускладнюється необхідністю використання спеціальних знань, то потрібно залучати для допомоги спеціаліста.

Вибір останнього залежить від характеру обставин, які будуть перевірятися, та технічних засобів, використовуваних при експерименті. Раціонально також до його проведення одержати консультацію спеціаліста про визначення найбільш ефективних способів, за допомогою яких може проводитися експериментальне дослідження з відтворення обстановки та обставин події.

¹ Сафронов С. Особливості розслідування злочинів про заподіяння тілесних ушкоджень середньої тяжкості / С. Сафронов [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.pravoznavec.com.ua/period/article/626/%D1#chapter>.

² Чаплинська Ю.А. Проблемні питання слідчого експерименту / Ю.А. Чаплинська // Право і суспільство. – 2014. – № 1. – С. 251.

Якщо в заподіянні необережного вбивства активно брала участь група осіб, то необхідно встановити характер дій і ступінь участі кожної з них. Для цього рекомендується провести слідчий експеримент окремо з кожним підозрюваним, а за необхідності – зі свідками. Необхідно, щоб ними демонструвалися не тільки свої дії, але й дії інших учасників події злочину.

Це потрібно для виявлення розбіжностей в їх показаннях, що може сприяти викриттю кого-небудь у неправдивості або буде визначати подальший предмет обставин, які підлягають встановленню.

Окреме проведення слідчого експерименту з кожним учасником події злочину потрібно для того, щоб уникнути можливості узгодження ними своїх показань та дій. При проведенні спільного слідчого експерименту можлива як умисна, так і неумисна адаптація особистих показань до тих, які дали інші учасники СРД.

При проведенні слідчого експерименту зі встановлення можливості учинення тих або інших дій за визначений проміжок часу головним чинником є час, оскільки, на думку В.Ю. Шепітька, викликає сумнів не сам факт можливості учинення певних дій, а час, протягом якого вони були учинені¹.

Цей вид експерименту застосовується, коли у слідчого виникають сумніви не стосовно можливості учинення конкретною особою яких-небудь дій, а щодо можливості здійснення нею таких дій протягом певного проміжку часу (наприклад, подолати відстань до будинку потерпілого, повернутися до станції впродовж часу, відведеного для стоянки поїзда, тощо).

Такий вид експерименту дозволяє встановити як об'єктивну, так і суб'єктивну можливість особи за певний проміжок часу здійснити певні дії. Однак при проведенні такого виду експерименту слідчий обов'язково повинен враховувати психофізіологічний стан людини, в якому вона перебувала під час злочинної події. Так, численні спостереження свідчать, що людина у стані страху чи сильного збудження здатна за незначний проміжок часу вчинити різні дії, зокрема подолати велику відстань, високу перешкоду тощо. Але під час проведення експерименту виконати те саме за цей же відрізок часу вона іноді не в змозі².

При розслідуванні необережних вбивств часто виникає необхід-

¹ Криміналістика : підруч. / кол. авт. ; за ред. В. Ю. Шепітька. – К. : Юрінком Інтер, 2001. – 682 с.

² Глазырин Ф. В. Следственный эксперимент : учеб. пособие / Ф. В. Глазырин, А. П. Кругликов ; под ред. Р. С. Белкина. – Волгоград : ВСШ МВД СССР, 1981. – 70 с.

ність перевірки показань підозрюваних або свідків. Вона може стосуватися різних факторів, реальність яких слід перевірити.

Найчастіше це перевірка можливості бачити або чути у певній обстановці, перевірка можливості вчинення особою конкретних дій, перевірка причетної поінформованості (тобто знання окремих обставин злочину, котрі іншій особі не можуть бути відомі у зв'язку з їх неспостереженням або при непричетності останньої до події злочину).

До проведення перевірки показань слід детально допитати про ті обставини і факти, що будуть перевірятися. З'ясуванню також підлягають питання, чи бажає особа брати участь у проведенні слідчого експерименту, які в неї мотиви на згоду брати участь у СРД та досягнення якої мети бажає особа, на що сподівається.

Безумовно, мають рацію ті вчені, які вказують на неможливість відтворення психологічних процесів і станів. Відмінною рисою слідчого експерименту від інших слідчих (розшукових) дій є можливість одержання інформації про суб'єктивну сторону злочину через комплексну форму, тобто шляхом спостереження за демонстрованими діями при одночасному їх супроводі відповідними поясненнями.

Серед заходів, які доцільно проводити за даними кримінальними провадженнями, є добір допоміжного персоналу. Зокрема, це стосується спеціалістів. Адже у досліджуваних правопорушеннях важливе значення мають спеціальні знання, за допомогою яких можна встановити ймовірність механізму вчинення злочину.

Для прикладу, спеціалісти надають допомогу слідчому на всіх етапах слідчого експерименту, зокрема: а) виявити ключові та вказати небезпечні для здоров'я учасників моменти; б) відтворити обстановку та умови проведення дослідів, максимально наближених до події вбивства; в) розробити план, організувати досліді та здійснити контроль за їх виконанням; г) надати максимальне сприяння в підборі аналогів, виготовленні макетів та муляжів знарядь та предметів, що були об'єктами; д) оцінити отримані результати. Допомога слідчому може бути конкретизована такими завданнями: 1) участь у контролі за правильним виконанням умов проведення слідчого експерименту, тобто забезпеченні адекватності критеріїв порівняння обставин, що потребують уточнення чи перевірки; 2) участь у виборі серед характеристик і параметрів, які перевіряються, тих що відображають суттєві сторони досліджуваної обставини чи факту; 3) формулювання рекомендацій щодо врахування максимально можливого діапазону змін даних характеристик та самих обставин; 4) науково-технічне та консультативне супроводження експериментальної перевірки даних обставин;

5) участь у встановленні характеру, закономірності та стійкості зв'язку між раніш встановленими достовірними та знову отриманими в експерименті параметрами ситуації, що аналізується; 6) участь в отриманні даних, які будуть вихідними для вирішення конкретних експертних завдань; 7) участь у відборі експериментальних зразків при проведенні ідентифікаційних експертних досліджень; 8) участь у фіксації результатів експерименту¹.

Відповідно до ч. 4 ст. 240 КПК України проведення слідчого експерименту допускається за умови, що при цьому не створюється небезпека для життя і здоров'я осіб, які беруть у ньому участь, чи оточуючих, не принижуються їхні честь і гідність, не завдається шкода.

Тому під час проведення слідчого експерименту слідчий зобов'язаний вживати заходів щодо забезпечення безпеки його учасників. Якщо слідчий буде володіти інформацією про можливий опір проведенню експерименту, намагання втекти з-під варти, здійснення негативного впливу на свідків і потерпілих, то повинен вжити вичерпних заходів щодо запобігання цим негативним чинникам. До таких заходів можна віднести:

- видалення з місця проведення слідчої (розшукової) дії сторонніх осіб;
- забезпечення огороження місця проведення слідчого експерименту;
- забезпечення охорони підозрюваного (обвинуваченого), який перебуває під вартою;
- проведення слідчої (розшукової) дії у такий час, коли імовірність з'явлення сторонніх громадян є мінімальною;
- постановка дослідів у такий спосіб, щоб не піддавались безпеці життя та здоров'я учасників експерименту;
- наявність резерву сил та засобів для швидкого та ефективного реагування на екстремальні ситуації².

Отже, на підставі проведеного дослідження можна дійти висновку, що слідчий експеримент є важливою СРД при розслідуванні вбивств через необережність. Це пов'язано передусім із тим, що при його проведенні можуть бути перевірені механізми заподіяння тілес-

¹ Бондар В. С. Особливості проведення слідчого експерименту при досудовому розслідуванні кримінальних правопорушень, пов'язаних із застосуванням вогнепальної зброї // Часопис Академії адвокатури України. 2013. № 20. С. 1-6.

² Гаврилин Ю. В. Криминалистическая тактика и методика расследования отдельных видов преступлений в определениях и схемах : учеб. пособие. – М. : Книжный мир, 2004. – 332 с.

них ушкоджень, суб'єктивна сторона злочину. Це, у свою чергу, є підґрунтям розмежування даного злочину від умисних діянь.

3.3. Особливості призначення експертиз

Розкриття вбивств через необережність може бути пов'язано з деякими складнощами як у кваліфікації, так і в самому процесі розслідування. Тому у випадках, коли слідчий у процесі розслідування виявляє заплутані обставини, можуть призначатися різноманітні експертизи. Підставами для їхнього проведення є версії слідчого щодо характеру та обставин, які пов'язані з учиненням певного злочину.

Загалом, проведення судових експертиз при розслідуванні вбивств через необережність є одним із засобів одержання доказової інформації. У свою чергу, результати їх проведення будуть підтверджувати або спростовувати уявлення слідчого про обстановку та механізм вчинення вбивства, мотиви й наміри злочинця. Адже непоодинокими є випадки, коли складні питання, пов'язані, наприклад, зі встановленням причини смерті, вирішувалися на основі висновку певної експертизи.

Відповідно до ч. 1 ст. 242 КПК України експертиза проводиться експертом за зверненням сторони кримінального провадження або за дорученням слідчого судді чи суду, якщо для з'ясування обставин, що мають значення для кримінального провадження, необхідні спеціальні знання.

Дослідження матеріалів кримінальних проваджень доводить, що проведення різних видів експертних досліджень надає відповіді на запитання щодо диференціації діянь на вбивство, самогубство або нещасний випадок.

Способи вчинення необережних вбивств є вельми різноманітними; серед них, зокрема, можна виділити вбивства, вчинені із застосуванням вогнепальної зброї (наприклад, на охоті); із застосуванням різних побутових та інших предметів, в тому числі й вибухових або шкідливих речовин (наприклад, внаслідок необережного поводження із газовими пристроями тощо); шляхом отруєння (наприклад, за даними судової практики, отруєння алкоголем або лікарськими засобами тощо); удушення (наприклад, внаслідок надання допомоги людині із закриттям дихальних шляхів або удушення дитини під час необережного перегортання під час сну матір'ю); утоплення (наприклад, під час купання малолітньої дитини), необережного штовхання, вна-

слідок якого особа падає та ударяється головою. Необережні вбивства відбуваються також шляхом вибуху і багатьма іншими способами. З метою приховання вбивств злочинці іноді знищують або намагаються знищити трупи, розчленовують або спотворюють їх, або часто трапляються випадки інсценування самогубства, нещасних випадків, природної смерті. Значна частина вбивств відбувається у вечірній або нічний час, під час спільних випивок майбутніх вбивці і його жертви. При вбивствах, як свідчить слідча практика, завжди залишаються численні матеріальні сліди: труп, сліди його розчленування або знищення, знаряддя вбивства, у зв'язку з чим з метою встановлення всіх обставин справи та правильної кваліфікації діяння проводяться різні види криміналістичних експертиз.

Вивченням матеріалів кримінальних справ, порушених за ст. 119 КК України, з'ясовано, що під час досудового розслідування вбивств через необережність обов'язково призначалася судово-медична експертиза трупа – у 100 % випадків.

З числа інших експертиз, що проводяться щодо досліджуваних кримінальних правопорушень (Діаграма 7), найбільш частими є:

- криміналістична експертиза (у 10 % випадків);
 - судово-психіатрична експертиза підозрюваного (10 %);
 - різні матеріалознавчі експертизи (10 %);
 - судово-хімічна (5 %);
 - судово-грунтознавча (близько 1 %).
- у 22 % випадках при розслідуванні вбивств через необережність призначалися комплексні експертизи.

Анкетуванням працівників слідчих підрозділів встановлено, що основним видом експертизи, яка застосовується при розслідуванні вбивств через необережність, є судово-медична (100 %). Це пояснюється як потребами практики, так і прямою вказівкою кримінально-процесуального законодавства України.

Відповідно до *п. 1 ч. 2 ст. 242 КПК України* слідчий або прокурор зобов'язаний звернутися до експерта для проведення експертизи щодо встановлення причин смерті.

Тому найбільш розповсюдженою та важливою експертизою при розслідуванні необережних вбивств є судово-медичне дослідження трупа. Проведення експертизи у зазначеному випадку має складатися з декількох етапів: підготовки та призначення експертизи, взаємодії слідчого та експерта, отримання висновку та його оцінки¹.

Висновки судово-медичної експертизи є важливим джерелом інформації, яку слідство отримує під час розслідування вбивств через необережність. Але для найбільш повного її отримання потрібно дотримуватись певних рекомендацій. Насамперед перед експертом потрібно поставити вичерпний перелік питань, пов'язаних із встановленням характеру вбивства та наявності маніпуляцій з трупом. Експертиза повинна проводитись експертом, який брав участь в огляді місця

¹ Руководство по расследованию преступлений: науч. практ пособие / А.В. Грищенко, Т.В. Каткова, Г.К. Кожевников. – Харьков: Консум, 2001. – 608 с

події і трупа¹.

Крім того, при проведенні експертизи бажана присутність слідчого, який здійснює дане кримінальне провадження. Судово-медичне дослідження трупа проводиться не на місці події, а у спеціально обладнаному приміщенні, і якщо на місці події слідчий перебуває у складі СОГ та спілкується з судово-медичним експертом, то в морзі його може і не бути.

Участь слідчого у судово-медичному дослідженні трупа надає оперативні відомості про причини настання смерті особи, дозволяє поставити додаткові запитання, вилучити витягнуті з тіла предмети для огляду та подальших досліджень (кулі, дріб, уламки ножа, мікро-частинки).

Відсутність на момент проведення експертизи необхідної інформації про обставини події та переліку питань, що цікавлять органи розслідування, ускладнюють проведення вичерпного дослідження трупа й породжують прогалини в судово-медичних висновках, тому виникає необхідність призначення додаткових, а іноді й повторних експертиз². А це призводить до втрати часу, і, як наслідок, злочин може залишитись нерозкритим, а винні особи – невстановленими.

Грунтуючись на аналізі слідчої та судової практики у справах про необережні вбивства, серед питань, які можуть бути поставлені на вирішення судово-медичним експертом та мають практичне значення для отримання доказової інформації, можемо визначити такі:

- яка причина смерті потерпілого;
- яка давність настання смерті;
- через який час після спричинення ушкоджень настала смерть;
- чи міг потерпілий після спричинення ушкоджень якийсь час пересуватися, звати на допомогу, якщо так, то який проміжок часу;
- який характер, розташування, кількість і тяжкість кожного з ушкоджень;
- яка кількість дій, якими заподіяні ушкодження;
- у який проміжок часу наносилися ушкодження і яка послідовність їхнього нанесення;
- яким знаряддям (знаряддями) наносилися ушкодження;
- який механізм нанесення пошкоджень;

¹ Кучинська О.П. Деякі особливості розслідування серійних убивств // Вісник Запорізького національного університету. – 2010. - № 4. – С. 212- 216

² Степанов А.А. Использование возможностей судебно-медицинской экспертизы при расследовании убийств, совершенных на железных дорогах // Актуальные проблемы раскрытия преступлений . – М., 1985. – С. 73-87

– чи приймався незадовго до настання смерті алкоголь, якщо так, то в якій кількості, за який час до настання смерті і якому ступеню сп'яніння відповідає;

– чи існує прямий причинно-наслідковий зв'язок між заподіяними ушкодженнями і смертю потерпілого;

– чи страждав потерпілий на захворювання, які могли призвести до нещасного випадку;

– яка ймовірність утворення всіх ушкоджень в заданих умовах;

– чи могло бути спричинено тілесне ушкодження внаслідок падіння з висоти власного зросту.

Одночасно необхідно враховувати, що у компетенцію судово-медичного експерта не входить встановлення того, чи вчинено вбивство з необережності. Однак висновки про наявність прямого причинно-наслідкового зв'язку між діями (бездіяльністю) підозрюваного і смертю потерпілого, яких може дійти судово-медичний експерт, сприяють доказуванню наявності ознак необережного вбивства.

Також слід зауважити, що важливим під час розслідуванні необережних вбивств, замаскованих під нещасний випадок або самогубство, є й той факт, що слідчому необхідно використовувати спеціальні знання не лише в галузі судових експертиз, але й спеціальні знання, якими володіє людина, наприклад, якщо це стосується вбивства під час охоти або внаслідок необережного поводження зі зброєю тощо.

При виникненні питання про можливе перебування підозрюваного у стані сильного душевного хвилювання під час заподіяння смерті потерпілому при кримінальному провадженні вбивства через необережність може призначатися судово-психологічна експертиза емоційного стану підозрюваного¹.

Серед питань, необхідних для постановки в судово-психологічній експертизі, виділяються такі:

– які індивідуально-психологічні особливості має підозрюваний;

– які особливості міжособистісних стосунків жертви і підозрюваного (соціально-психологічна характеристика динаміки їхніх взаємин, їхнього конфлікту, аналіз способів вирішення конфліктних ситуацій);

– яким чином виявлені особистісні характеристики могли

¹ Страхова С.В. Криміналістичні аспекти доказування у кримінальних справах про вбивства, вчинені з особливою жорстокістю // Ученые записки Таврического национального университета им. В. И. Вернадского. Серия «Юридические науки». - Том 22 (61). - 2009. - № 1. - С. 357-366.

вплинути на особливості поведінки підозрюваного в досліджуваній ситуації;

– чи перебував підозрюваний у момент вчинення злочину в стані фізіологічного афекту¹.

Вивченням матеріалів кримінальних справ встановлено, що 63 % вбивств даної категорії вчинені в стані алкогольного сп'яніння. Емоційне збудження виникає на тлі алкогольного сп'яніння і найчастіше є проявом розгальмованості афективних реакцій. У зв'язку із цим експерти-психологи повинні мати в своєму розпорядженні висновки судово-наркологічної експертизи про наявність або відсутність у підозрюваного в момент вчинення правопорушення алкогольного сп'яніння, а також про його ступінь².

Потрібно зазначити, що особливе значення під час розслідування необережних вбивств мають знання в галузі судової психіатрії. Вони є необхідними для правильної кваліфікації кримінального правопорушення, визначення психічного стану учасників кримінального процесу (підозрюваного, свідка), висування та перевірки обґрунтованих слідчих версій, підвищення ефективності тактики проведення слідчих (розшукових) дій, встановлення конкретних причин та умов, що сприяли вчиненню даного суспільно-небезпечного діяння.

З урахуванням проведеного аналізу матеріалів кримінальних проваджень можна наголосити, що іноді виникає необхідність призначення незвичайних для даного виду злочинів експертиз, зокрема судово-хімічної експертизи (3 %), судової інженерно-транспортної (1 %), судово-біологічної (11 %), судової експертизи з техніки безпеки праці (3 %) та ін.

Під час проведення судово-хімічної експертизи, крім залишків отрути, органів людини, різних плям (крім крові), повинні досліджуватися частки металу, скла, ґрунту, шматочки штукатурки, крейди, цегли, знайдені на місці виявлення трупа, на його одязі, на знаряддях злочину, на одязі підозрюваного. Речові докази, що необхідно дослідити, часто відіграють вирішальну роль у розкритті убивств³. Дана експертиза дозволяє визначати наявність чи відсутність у досліджу-

¹ Васильев В. Л., Смирнов В. П., Мамайчук И. И., Использование психолога в качестве консультанта, специалиста и эксперта на предварительном следствии: Юридическая психология: Хрестоматия [Електронный ресурс]. 26 авг. 2005 р. Режим доступа: <http://yurpsy.fatal.ru/help/xrest/text/spe/05.htm>

² Дмитриев А.С. Судебная психиатрия: Учебник / А.С. Дмитриев, Т.В. Клименко. - М.: Юристъ, 1998. - 408 с.

³ Семенов В.В. Методика розслідування вбивств, прихованих інсценуванням: дис... канд. юрид. наук: 12.00.09. – Харків, 2004. – 198 с.

ваних об'єктах хімічних речовин, їх склад.

Допомогу в розкритті злочину і встановленні вбивці може надати судово-біологічна експертиза, за допомогою якої встановлюється групова належність крові, що виявлена на одязі або взутті підозрюваного і потерпілого, статева належність при дослідженні слини на недопалках, виявлених та вилучених з місця події¹.

Відмінна особливість методик, що застосуються сьогодні експертами-біологами, міститься в тому, що вони спрямовані на вивчення таких об'єктів рослинного та тваринного походження, які в силу їх розмірів або умов існування не піддаються визначенню (виду, роду, родини) за допомогою класичних методів ботаніки і зоології, що потребують для встановлення таксономічної категорії подібних об'єктів усієї сукупності їх анатомо-морфологічних ознак. В орбіту кримінального процесу при розслідуванні необережних убивств частіше потрапляють лише подрібнені частинки листів або оболонок, що покривають зерна, тирса і сколки деревини, частинки кори або обвуглені залишки дерев'яних предметів, одиничні волосся тварин, їх кісткові останки або частинки пір'я птахів, пластинки луски риб тощо².

Криміналістичні експертизи призначаються для встановлення факту взаємодії підозрюваного з потерпілим, предметами його одягу, а також обстановки вчинення злочину за слідами-нашаруваннями різного роду мікрочастинок³. При досить щільному зіткненні двох об'єктів між ними відбувається своєрідний обмін мікрочастинками, що входять до складу їх матеріалів або є сторонніми нашаруваннями.

Висновок експерта про контактну взаємодію є тим надійнішим, чим більший комплекс різних мікрочастинок виявляється на об'єкті. Через важливість мікрочастинок як речових доказів зусилля, що витрачаються на їх виявлення, не пропадають марно. Найчастіше вони досить міцно фіксуються на предметах-носіях і не втрачаються навіть під дією несприятливих умов.

Досить часто при необережних вбивствах з метою їх відмежування від умисних тяжких тілесних ушкоджень, що завдали смерть потерпілому, проводиться комплексна експертиза. На це вказує і ви-

¹ Банцер Е.В. Теория и практика расследования дел о насильственной смерти на железнодорожном транспорте: Учебное пособие. – Минск: Академия МВД Респ. Беларусь, 2004. – 75 с.

² Сегай М.Я. Современные возможности судебных экспертиз в свете достижений науки и техники. – К.: РИО МВД УССР, 1987. – 72 с.

³ Использование специальных познаний при расследовании преступлений: Учебное пособие / Сорокотягин И.Н., Глазырин Ф.В., Евдокимов Н.С. и др.; отв. ред. Ф.В. Глазырин – Свердловск: Ур. ГУ, 1978. – 136 с.

вчення матеріалів кримінальних справ.

Приклад: гр. А., перебуваючи поблизу кафе «Візит» на вул. Мічуріна в м. Сарни, під час суперечки на ґрунті неприязних відносин, що виникли із гр. В., не передбачаючи можливості настання суспільно небезпечних наслідків своїх дій, хоча повинен був і міг їх передбачити, кулаком лівої руки наніс останньому два удари в праву частину обличчя, в результаті чого потерпілий отримав тяжкі тілесні ушкодження, небезпечні для життя в момент заподіяння, які знаходяться в прямому причинному зв'язку з фактом смерті потерпілого, що настала о 1 год. 30 хв., вчинивши вбивство через необережність¹.

Комплексність експертизи зумовлюється декількома факторами. У першу чергу, характером обставин, які належить з'ясувати на підставі зібраних інформативних даних; по-друге, сукупністю слідів, що утворилися під час злочину; по-третє, неможливістю за допомогою знань в одній галузі з'ясувати його механізм, характер взаємодії об'єктів, їх природу, індивідуальні якості, роль кожного в цьому процесі; по-четверте, об'єктивною наявністю апробованих методик дослідження даних об'єктів із залученням спеціального знання спеціалістів – представників різних наук – і методик дослідження для розв'язання запропонованих завдань розслідування.

Комплексна експертиза призначається не стільки при необхідності дослідження одного об'єкта, скільки для розв'язання питання, що можливо лише при використанні одночасно різних, суміжних галузей знань і при сумісних дослідженнях². Таким чином, комплексна експертиза проводиться там, де знання різних галузей використовуються фахівцями для розв'язання одного чи декількох спільних питань.

Підсумовуючи, слід зазначити, що висновок експерта має значення не лише для успішного та швидкого розкриття необережного убивства, але й для вірної кваліфікації злочину з відмежуванням його від умисного вбивства чи умисного тяжкого тілесного ушкодження, що спричинило смерть потерпілого.

Щодо видів експертиз, які проводяться у справах про необереж-

¹ Єдиний державний реєстр судових рішень [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/25702247>

² Шляхов А. Р. Судебная экспертиза: организация и проведение / А. Р. Шляхов. – М. : Юрид. лит., 1979. – 168 с.

ні вбивства, то їх можна розподілити на основну, яка проводиться незалежно від способу вбивства (судово-медична експертиза трупа), та похідні, які призначаються та проводяться залежно від способу та умов вбивства, а саме: судово-хімічна; судово-грунтознавча; судово-психіатрична експертиза підозрюваного; матеріалознавчі експертизи; судово-наркологічна; судова інженерно-транспортна; судово-біологічна; судова експертиза з техніки безпеки праці; криміналістична експертиза (трасологічна, балістична, дактилоскопічна, почеркознавча та ін.); судово-біологічна та ін. експертизи.

?

Контрольні питання:

- 1. Поняття огляду місця події.*
- 2. Методи огляду місця події при розслідуванні вбивств через необережність.*
- 3. Поняття слідчого експерименту.*
- 4. Види слідчих експериментів при розслідуванні вбивств через необережність.*
- 5. Поняття допиту.*
- 6. Категорії осіб, яких необхідно допитувати при розслідуванні вбивств через необережність.*
- 7. Види експертиз, які необхідно призначати при розслідуванні вбивств через необережність.*

Т

Теми рефератів

- 1. Організаційно-тактичне забезпечення огляду місця події при розслідуванні вбивств через необережність.*
- 2. Криміналістичне забезпечення огляду трупа при розслідуванні вбивств через необережність.*
- 3. Тактика допиту свідків та підозрюваних при розслідуванні вбивств через необережність.*
- 4. Особливості проведення слідчого експерименту при розслідуванні вбивств через необережність.*
- 5. Особливості призначення експертиз при розслідуванні вбивств через необережність.*

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК

1. Авдеев М.И. Руководство по расследованию убийств. М.: Юрист, 1999. 164 с.
2. Агильдин В. В. Уголовно-правовая и криминологическая характеристика причинения смерти по неосторожности: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. М., 2003. 208 с.
3. Адигамова Г.З. Следственные действия как форма реализации предназначения уголовного судопроизводства и защиты прав его участников. *Современные проблемы публично-правового и приватноправового регулирования*: матер. Междунар. науч.-практ. конф. Уфа, 2005. С. 129-137.
4. Александров Ю.В. Кримінологія: курс лекцій / Александров Ю.В., Гель А.П., Семаков Г.С. К.: МАУП, 2002. 296 с. URL: <http://studrada.com.ua/content/кримінологія-александров-2002р>.
5. Андреев И.С. Криминалистика: учеб. пособие / И.С. Андреев, Г.И. Грамович, Н.И. Порубов. Мн.: Вышэйшая школа, 1997.
6. Антошук А.О. Криміналістична характеристика вбивства матері своєї новонародженої дитини. *Митна справа*. 2011. № 2 (74). Ч. 2. С. 430-433.
7. Асташкина Е.Н. Криминалистические алгоритмы в расследовании квартирных краж: учеб. пособие / Е.Н. Асташкина, Н.А. Марочкин. М.: Юрлитинформ, 2003. 112 с.
8. Асташкина Е.Н. Проблема оптимизации первоначального этапа расследования квартирных краж: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09. М.: РГБ, 2003. 211 с.
9. Баев О.Я. Конфликтные ситуации на предварительном следствии: основы предупреждения и разрешения. Воронеж: Изд-во Воронеж. ун-та, 1984. 132 с.
10. Баев О.Я. Тактика следственных действий: учеб. пособие. Воронеж: Изд-во Воронеж. гос. ун-та, 1995. 224 с.
11. Белозерова И.И. Криминалистика: учеб. курс. М.: Волтерс Клувер, 2005. 172 с.
12. Баев О.Я. Методические основы расследования преступлений против личности. *Расследование преступлений против личности*: учеб. пособие; под ред. О.Я. Баева. Воронеж: Изд-во Воронеж. гос. ун-та, 1998.
13. Баев О.Я. Основы криминалистики: курс лекций. М.: Экзамен, 2001. 260 с.
14. Баканова Л.П. Понятие и сущность осмотра места происшествия и получаемой информации. *Вопросы криминалистической тактики*: сб. науч. трудов ТВШ. Ташкент, 1978. 100 с.

15. Банцер Е.В. Теория и практика расследования дел о насильственной смерти на железнодорожном транспорте: учеб. пособие. Мн.: Академия МВД Респ. Беларусь, 2004. 75 с.
16. Басалаев А.Н. Криминалистическая характеристика преступлений. *Методика расследования преступлений (общие положения)*. М., 1976.
17. Бахин В.П. Допрос: лекция. К.: НАВСУ, 1999. 40 с.
18. Бахин В.П. Понятие и виды следственных ситуаций. *Советская криминалистика: методика расследования отдельных видов преступлений*. К.: Вища школа, 1988. С. 15-24.
19. Бауськов Д.Г. Уголовно-правовая и криминологическая характеристика насильственного похищения человека. М.: Юрист, 2003. 115 с.
20. Бахін В. Склад і призначення криміналістичної характеристики злочинів / В. Бахін, Б. Лук'янчиков. *Часопис Донецького університету*. 2000. Вип. 1 (4). С. 40.
21. Белкин Р.С. Криминалистика: проблемы, тенденции, перспективы. М.: Юр. лит., 1987. 216 с.
22. Белкин Р.С. Курс криминалистики: в 3-х т. М., 1967. Т. 3: Криминалистические средства, приемы и рекомендации.
23. Белкин Р.С. Эксперимент в следственной, судебной и экспертной практике. М.: Юр. лит., 1964. 154 с.
24. Белкин Р.С. Курс советской криминалистики. М.: Изд-во Акад. МВД СССР, 1979. 388 с.
25. Белкин Р.С. Криминалистика: проблемы сегодняшнего дня. *Злободневные вопросы российской криминалистики*. М., 2001. 240 с.
26. Белкин Р.С. Тенденция и перспективы развития криминалистики. *Социалистическая законность*. 1983. № 1. С. 25-26.
27. Белкин Р.С. Эксперимент в следственной, судебной и экспертной практике. М.: Юр. лит., 1964. 223 с.
28. Біленчук П.Д. Криміналістика: підруч. / П.Д. Біленчук, В.К. Лисиченко, Н.І. Клименко та ін.; за ред. П.Д. Біленчука. 2-ге вид., випр. і доп. К.: Атіка, 2001. 544 с.
29. Богатирьев І.Г. Наукові погляди на проблему протидії злочинам, що вчиняються з використанням зброї. *Право і суспільство*. 2011. № 1. С. 11-14.
30. Богинский В.Е. Рефлексивное управление при допросе: учеб. пособие. Х.: Юрид. ин-т, 1983. 40 с.
31. Бояров В.И. Убийства, совершаемые в процессе противостояния организованных преступных группировок (особенности расследования): метод. пособие. Х.: КримАрт, 1997. 132 с.
32. Бурчак Ф.Г. Квалификация преступлений. К.: Изд-во полит. лит. Украины, 1983. 144 с.
33. Брайнин Я.М. Уголовная ответственность и ее основание в советском уголовном праве. М.: Юрид. лит., 1963. 275 с.

34. Быховский И.Е. Осмотр места происшествия. М.: ВИ по изуч. причин и разработке мер предупр. преступности, 1973. 128 с.
35. Валуйская М.Ю. К вопросу о типологии лиц, совершивших умышленные убийства при отягчающих обстоятельствах. *Вісник Луганського інституту внутрішніх справ МВС України*. 2000. Вип. 2. С. 140.
36. Васильев А.Н. Тактика допроса при расследовании преступлений / А.Н. Васильев, Л.М. Корнеева. М.: Юр. лит, 1970. 720 с.
37. Васильев А.Н. Планирование расследования преступлений / Васильев А.Н., Мудьюгин Г.Н., Якубович Н.А. М.: Госюриздат, 1957. 88 с.
38. Васильев А.Н. Следственная тактика. М.: Юр. лит, 1976. 168 с.
39. Васильев А.Н. Тактика отдельных следственных действий. М.: Юр. лит., 1981. 112 с.
40. Васильев А.Н. Предмет, система и теоретические основы криминалистики. М.: Изд-во Моск. ун-та, 1984. 144 с.
41. Васильев В.Л. Использование психолога в качестве консультанта, специалиста и эксперта на предварительном следствии / Васильев В.Л., Смирнов В.П., Мамайчук И.И. *Юридическая психология: хрестоматия*. URL: <http://yurpsy.fatal.ru/help/xrest/text/spe/05.htm>.
42. В Балаклаве произошло убийство по неосторожности. URL: <http://www.restin.crimea.ua>.
43. Великанов С.В. Класифікація слідчих ситуацій в криміналістичній методиці: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09 «Кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність». Х., 2002. 20 с.
44. Ведерников Н.Т. Личность преступника как элемент криминалистической характеристики преступления. *Криминалистическая характеристика преступлений: сб. науч. тр.* М.: Всесоюзн. ин-т по изучен. причин и разраб. мер предупреждения преступности, 1985. С. 76-79.
45. Видонов Л.Г. Система типовых версий о лицах, совершивших убийство. Горький, 1977.
46. Вовчанська О.А. Розслідування незаконного перевезення наркотичних засобів залізничним транспортом: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09. Дніпропетровськ. 2014. 213 с.
47. Возгрин И.А. Введение в криминалистику: история, основы теории, библиография. СПб.: Изд-во «Юрид. центр Пресс», 2003. 475 с.
48. Волженкин Б.В., Питерцев С.К., Шиманский В.В. Расследование дел о хулиганстве. Л., 1980.
49. Волобуев А.Ф. Проблеми методики розслідування розкрадання майна у сфері підприємництва. Х.: Вид-во ХНУВС, 2000. 336 с.
50. Гавло В.К. Судебно-следственные ситуации: психолого-криминалистические аспекты: монограф. / В.К. Гавло, В.Е. Ключко, Д.В. Ким; под ред. В.К. Гавло. Барнаул: Изд-во Алтайск. ун-та, 2006. 226 с.

51. Гаврилин Ю.В. Криминалистическая тактика и методика расследования отдельных видов преступлений в определениях и схемах: учеб. пособие. М.: Книжный мир, 2004. 332 с.
52. Гамза В.А. Криминалистическая характеристика преступлений: сущность структура и содержание. *Сб. науч. трудов*. Вып. 2. М.: Акад. права и управления, 2001. С. 5-12.
53. Гаухман Л.Д. Квалификация преступлений: закон, теория, практика. М.: АО «Центр ЮрИнфоР», 2001. 316 с.
54. Герасимов И.Ф. Криминалистическая идентификация и особенности расследования преступлений в зависимости от места совершения преступных действий. *Особенности расследования отдельных видов и групп преступлений: Межвуз. сб. науч. трудов*. Свердловск, 1980.
55. Герасимов И.Ф. Криминалистическая характеристика преступлений в методике расследования. *Методика расследования преступлений (общие положения)*. М., 1976.
56. Глазырин Ф.В. Следственный эксперимент: учеб. пособие / Ф.В. Глазырин, А.П. Кругликов; под ред. Р.С. Белкина. Волгоград: ВСШ МВД СССР, 1981. 70 с.
57. Глазырин Ф.В. Изучение личности обвиняемого и тактика следственных действий: учеб. пособие. Свердловск, 1973.
58. Головин А.Ю. Использование средств массовой информации в раскрытии и расследовании преступлений: учеб. пособие / А.Ю. Головин, Е.С. Дубоносов. Тула: Изд-во Тульского гос. ун-та, 2001.
59. Головкин С.В. Особливості слідової картини при вчиненні шахрайств. URL: <http://corp-lguvd.lg.ua/d120604.html>.
60. Головкин І.А. Кримінальна відповідальність за жорстоке поводження з тваринами: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. К., 2010. 256 с.
61. Голунский С.А. Криминалистика. Методика расследования отдельных видов преступлений: учеб. [для юристов]. М.: Юрид. Изд-во НКЮ СССР, 1939.
62. Гончаренко В.И. Понятие криминалистической характеристики преступлений / В.И. Гончаренко, Г.А. Кушнир, В.Л. Подпальный. *Криминалистика и судебная экспертиза: респ. межвед. науч.-метод. сб.* Вып. 33. К.: Вища школа, 1986.
63. Горбачевський В.Я. Характеристика слідчих ситуацій початкового етапу розслідування умисних вбивств з кваліфікуючими ознаками. URL: http://www.nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum/Vlduvs/2008_4/08_4_5_1.pdf.
64. Гороховська О.В. Вбивство, вчинене через необережність: мотив та мета. *Держава та регіони*. Серія: Право. 2001. № 3. С. 76-80.
65. Гороховська О.В. Вбивство через необережність: проблеми кримінальної відповідальності. К.: Вид. Паливода А.В., 2007. 180 с.

66. Гороховська О.В. Кримінальна відповідальність за вбивство через необережність: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08 / Гороховська Олена Володимирівна. К., 2002. 228 с.
67. Гороховська О.В. Кримінальна відповідальність за вбивство через необережність: автореф. дис. ... канд. юрид. наук за спец. 12.00.08 «Кримінальне право і кримінологія; кримінально-виконавче право» / НАН України. Ін-т держави і права ім. В.М. Корецького. К., 2003. 18 с.
68. Гороховська О.В. Необережна злочинність: загальна характеристика, причини й умови вчинення, запобігання. URL: http://www.nbu.gov.ua/portal/Soc_Gum/Dtr_pravo/2009_3//LA309_11.pdf.
69. Гороховська О.В. Об'єктивна сторона вбивства через необережність. *Держава і регіони. Серія: Право*. 2002. № 5. С. 80-85.
70. Гринева Д.А. Викрадення як одна з версій безвісного зникнення особи. К.: КЮІ МВС Росії, 2005. 170 с.
71. Гросс Г. Руководство для судебных следователей как система криминалистики. Новое изд., перепеч. с изд. 1908 г. М., 2002. 1088 с.
72. Гуковская Н.И. Следственный эксперимент: пособие [для следователей]. М.: Госюриздат, 1958.
73. Густов Г.А. Программно-целевой метод организации раскрытия убийств: конспект лекции. Л., 1985. 45 с.
74. Гутман Ю.Я. Криминалистическая тактика и методика расследования отдельных видов преступлений: учеб.-метод. пособие / Ю.Я. Гутман; под ред. П.Н. Аленичева. М., 1976. 40 с.
75. Дагель П.С. Учение о личности преступника в советском уголовном праве. Владивосток: Изд-во Дальневост. ун-та, 1971. 267 с.
76. Дагель П.С. Особенности личности неосторожного преступника. *Теоретические проблемы учения о личности преступника*. М., 1979.
77. Даньшин И.Н. К вопросу о понятии личности преступника. *Проблемы социалистической законности: респ. межвед. науч. сб.* М., 1980. Вып. 6. С. 117-126.
78. Даньшин М.В. Класифікація способів приховування злочинів у криміналістиці: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: спец. 12.00.09 «Кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза». Х., 2000. 210 с.
79. Дмитриев А.С. Судебная психиатрия: учеб. / А.С. Дмитриев, Т.В. Клименко. М.: Юристъ, 1998. 408 с.
80. Драпкин Л.Я. Основы теории следственных ситуаций: монограф. Свердловск: Изд-во Урал. ун-та, 1987. 164 с.
81. Драпкин Л.Я. Первоначальные следственные действия в методике расследования преступлений и проблема повышения их эффективности. *Вопросы методики расследования преступлений*. Свердловск, 1976.
82. Драпкин Л.Я. Предмет доказывания и криминалистические характеристики преступлений. *Криминалистические характеристики в методике расследования преступлений*. Вып. 69. Свердловск, 1978.

83. Дрозд В.Г. Особенности планирования начального этапа расследования причинения телесных повреждений. *Проблемы борьбы с преступностью и подготовки кадров для органов внутренних дел: материалы Междунар. науч.-практ. конф., посвящ. Дню бел. науки* (Минск, 27.01.2006). Мн.: Акад. МВД Респ. Беларусь, 2006. С. 336-337.
84. Дубовицкая Л.П. Планирование расследования: учеб. пособие / Л.П. Дубовицкая, И. М. Лузгин. М.: Изд-во Высшей шк. МВД, 1972. 56 с.
85. Дулов А.В. Основы разработки методов расследования хищений социалистической собственности. *Методика расследования преступлений (общие положения)*. М., 1976. С. 46-49.
86. Дулов А.В. Основы расследования преступлений, совершенных должностными лицами. Мн.: Университетское изд-во, 1985.
87. Дулов А.В. Судебная психология / 2-е изд., исправл. и доп. Минск: Вышэйш. школа, 1975. 464 с.
88. Дулов А.В. Тактические операции при расследовании преступлений. Минск, 1979.
89. Дунаєвська Л.Г. Особливості початкового етапу розслідування злочинів, скоєних при наданні медичної допомоги: автореф. дис. ... канд. юрид. наук за спец. 12.00.09 «Кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза». К., 2006. 18 с.
90. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/25702247>.
91. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/25947596>.
92. Ермолович В.Ф. Криминалистическая характеристика преступлений. Мн: Амалфея, 2001.
93. Єфімов М.М. Розслідування злочинів проти громадського порядку та моральності: навчальний посібник. Дніпро: Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2018. 185 с.
94. Єфімов М.М. Методика розслідування хуліганства: монограф. Дніпропетровськ: Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2015. 216 с.
95. Журавель В.А. Криміналістична характеристика злочинів: реальність чи ілюзія. *Правничий часопис Донецького університету*. 2001. № 1 (6). С. 56-59.
96. Журавель В.А. Розслідування легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом: наук.-практ. посіб. Х.: Одиссей, 2005.
97. Зав'ялов С.М. Спосіб вчинення злочину: сучасні проблеми вивчення та використання у боротьбі зі злочинністю: автореф. дис. ... канд. юрид. наук за спец. 12.00.09 «Кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза». К., 2008.
98. Здоровко С.Ф. Тактичні операції при розслідуванні вбивств, що вчиняються організованими групами і злочинними організаціями: автореф.

дис. ... канд. юрид. наук: спец. 12.00.09 «Кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза». Х., 2002. 19 с.

99. Зуйков Г.Г. Криминалистическое учение о способе совершения преступления: дис. ... докт. юрид. наук: 12.00.09. М., 1970.

100. Іваниця А.В. Структура криміналістичної характеристики вбивств через необережність. *Наук. вісник Дніпроп. держ. ун-ту внутр. справ.* 2012. Спеціальний випуск № 1. С. 303-310.

101. Іваниця А.В. Порядок дій слідчого на початковому етапі розслідування вбивств через необережність. *Форум права.* 2012. № 3. С. 233-239.

102. Іваниця А.В. Окремі аспекти призначення експертизи при розслідуванні вбивств через необережність. *Наук. вісник Дніпроп. держ. ун-ту внутр. справ.* 2013. № 1. С. 583-590.

103. Іваниця А.В. Спосіб вчинення вбивства через необережність як елемент криміналістичної характеристики. *Вісник Луганського держ. ун-ту внутр. справ імені Е.О. Дідоренка.* 2013. № 2. С. 171-179.

104. Іваниця А.В. Особа злочинця як елемент криміналістичної характеристики. *Науковий вісник ДДУВС.* 2013. № 4. С. 374-381.

105. Иванов П.И. Криминалистические проблемы расследования и предупреждения убийств в современных условиях: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09. М.: РГБ, 2005 (Из фондов Российской госуд. библиотеки).

106. Івахів П.І. Особливості розслідування вбивств «за гарячими слідами». *Актуальні проблеми розкриття та розслідування злочинів по «гарячих слідах»: питання взаємодії та застосування сучасних технічних засобів: мат. наук.-практ. конф.* К.: ВІН РІО КЮІ МВС, 2004. С. 264-279.

107. Использование специальных познаний при расследовании преступлений: учеб. пособие / Сорокотягин И.Н., Глазырин Ф.В., Евдокимов Н.С. и др.; отв. ред. Ф.В. Глазырин. Свердловск: УрГУ, 1978. 136 с.

108. Ищенко Е.П. Алгоритмизация первоначального этапа расследования преступлений: автореф. дис. ... д-ра юрид. наук: спец. 12.00.09 «Уголовный процесс, криминалистика; ОРД». М., 1990. 46 с.

109. Ищенко Е.П. Криминалистика: учеб. / Е.П. Ищенко, А.А. Топорков; под ред. Е.П. Ищенко. М.: ИНФРА-М, 2005. 748 с.

110. Ищенко Е.П. Проблемы криминалистической характеристики преступлений. *50 лет в криминалистике. К 80-летию со дня рождения Р.С. Белкина: матер. межд. науч. конф.* Воронеж: Воронеж. гос. ун-т, 2002. С. 120-121.

111. Карнеева Л.М. Тактические основы организации и производства допроса в стадии расследования. Волгоград: ВСШ МВД СССР, 1976.

112. Карнеева Л.М. Тактические основы организации и производства допроса в стадии расследования. 3-е изд., перераб. и доп. Волгоград: НИИ-РИО ВСШ МВД СССР, 2008. 210 с.

113. Керівництво з розслідування злочинів: наук.-практ. посіб. / В.Ю. Шепітько, В.О. Коновалова, В.А. Журавель та ін.; за ред. В.Ю. Шепітька. Х.: Одиссей, 2009. 960 с.
114. Кертес И. Основы теории вещественных доказательств. М.: Юр. лит., 1973. 186 с.
115. Ким Д.В. Следственная ситуация как информационно-познавательная система в деятельности по расследованию преступлений: по материалам корыстно-насильственных преступлений: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: спец. 12.00.09 «Уголовный процесс; криминалистика; теория оперативно-розыскной деятельности». Томск, 1999. 27 с.
116. Климчук М.П. Організація розкриття та розслідування вбивств при виявленні невпізаного трупа / М.П. Климчук, С.І. Марко. *Митна справа*. 2011. № 6 (78). Ч. 2, кн. 1 . С. 334-340.
117. Князев В. А. Проблемы тактических операций в методике расследования хищений государственного или общественного имущества: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: спец. 12.00.09 «Уголовный процесс; криминалистика; теория оперативно-розыскной деятельности». Х., 1986. 22 с.
118. Коваленко Є.Г. Кримінальний процес України: підручн. / Є.Г. Коваленко, В.Т. Малярєнко. 2-ге вид., перероб. і доп. К.: Юрінком Інтер, 2008. 712 с.
119. Колесниченко А.Н. Проблемы развития методики расследования. *К вопросу о криминалистической характеристике и методике расследования преступлений: сб. науч. тр.* Иркутск: РИО Иркут. гос. ун-та им. А.А. Жданова, 1980.
120. Колесниченко А.Н. Криминалистическая характеристика преступлений: учеб. пособие. Х.: Юрид. ин-т, 1985.
121. Колесниченко А.Н. Общие положения методики расследования отдельных видов преступлений. Х., 1976.
122. Комарков В.С. Тактика предъявления доказательств при допросе обвиняемого: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: спец. 12.00.09 «Уголовный процесс; криминалистика; теория ОРД». Х., 1973. 20 с.
123. Кондрашков Н.Н. Личность преступника / Н.Н. Кондрашков, В.Н. Кудрявцев. М.: Юрид. лит., 1971. 356 с.
124. Конкуренция уголовно-правовых норм при квалификации преступлений: учеб. пособие. М.: ИНФРА-М, 2002.
125. Коновалова В.Е. Допрос: тактика и психология. Х.: Консум, 1999. 157 с.
126. Коновалова В.Е. Версия: концепция и функции в судопроизводстве: монограф. Х.: Библиотека юриста, 2007.
127. Коновалова В.Е. Правовая психология: учеб. пособие. Х.: Основа, 1990.
128. Коновалова В.Е. Теоретические проблемы следственной тактики (познавательная функция логики и психологии в следственной тактике):

автореф. дис. ... докт. юрид. наук: спец. 12.00.09 «Уголовный процесс; криминалистика; теория оперативно-розыскной деятельности». Х., 1966.

129. Коновалова В.Е. Организация расследования хищений государственного и общественного имущества: учеб. пособие. Х.: Юрид. ин-т, 1984. 44 с.

130. Коновалова В.Е. Убийство: искусство расследования: монография. Х.: Факт, 2001. 311 с.

131. Коновалова В.О. Вбивство: мистецтво розслідування: монографія. Харків: Факт, 2000. 311 с.

132. Кримінальний кодекс України від 5 квітня 2001 року / за ред. М.І. Мельника. К.: А.С.К., 2001.

133. Кобзар О.Ф. Знання способу вчинення злочину необхідна передумова ефективної боротьби з кишеньковими крадіжками. *Південноукраїнський правничий часопис*. 2007. № 3. С. 195-197.

134. Кобзар О.Ф. Особливості проведення огляду місця події при розслідуванні кишенькових крадіжок. *Південноукраїнський правничий часопис*. 2007. № 1. С. 159-163.

135. Ковалев А.Г. Психологические основы исправления правонарушителей. М.: Юр. лит., 1968. 136 с.

136. Коновалов С.И. Теоретико-методологические основы криминалистики: современное состояние и проблемы развития. Волгоград, 2001.

137. Корпев С.А. Криминалистика. Методика. СПб., 2000.

138. Корж В.П. Методика расследования экономических преступлений, совершаемых организованными группами, преступными организациями. Руководство для следователей: научно-практ. пособие. Х.: Лицей, 2002. 280 с.

139. Колесниченко А.Н. Научные и правовые основы методики расследования отдельных видов преступлений: дис. ... докт. юрид. наук. Х., 1967. 223 с.

140. Колмаков В.П. Следственный осмотр. М.: Юрид. лит., 1969.

141. Корчагин А.Г. Специальная вменяемость (невменяемость) и ее установление в уголовном процессе. *Совершенствование правовых мер борьбы с преступностью*. Владивосток, 1986.

142. Костенко М.В. Криміналістична характеристика вбивств на замовлення: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: спец. 12.00.09 «Кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність». Х., 2003. 23 с.

143. Кригер Г.А. Борьба с хищениями социалистического имущества. М.: Юр. лит, 1974. 328 с.

144. Криміналістика: підруч. / кол. авт.; за ред. В. Ю. Шепітька. К.: Юрінком Інтер, 2001. 682 с.

145. Криміналістика: підручник для студ. юрид. ВНЗ / кол. авт. Глібко В.М., Дудніков А.Л., Журавель В.А. та ін. / за ред. В.Ю. Шепітька. К.: Видавничий Дім "Ін Юре", 2001. 452 с.
146. Криміналістика / за ред. В.Ю. Шепітька. 2-ге вид., перероб. і доп. К.: Концерн «Видавничий Дім «Ін Юре», 2004. 728 с.
147. Криміналістика / под ред. Н.П. Яблокова. М., 1995. 564 с.
148. Криміналістика: учеб. / Аверьянова Т.В., Белкин Р.С., Корухов Ю.Г., Россинская Е.Р.; под ред. Р.С. Белкина. М.: Норма, 2005. 992 с.
149. Криміналістика: учеб. / отв. ред. Н.П. Яблоков. 2-е изд., перераб. и доп. М.: Юристъ, 2001. URL:<http://www.bibliotekar.ru/criminalistika-3/index.htm>.
150. Криміналістика / под ред. Н.П. Яблокова. 3-е изд., перераб. и доп. М.: Юристъ, 2005. 781 с.
151. Криміналістика / Т.В. Аверьянова, Р.С. Белкин и др. М.: НОРМА ИНФРА. М., 2000. 990 с.
152. Криміналістика: расследование преступлений в сфере экономики: учеб. / под ред. проф. В.Д. Грабовского, доц. А.Ф. Лубина. Н. Новгород: Нижегород. высш. шк. МВД России, 1995. 400 с.
153. Криміналістика: учеб. [для вузов] / А.Ф. Волынский, Т.В. Аверьянова, И.Л. Александрова и др.; под ред. проф. А.Ф. Волынского. М.: Закон и право, ЮНИТИ-ДАНА, 1999. 615 с.
154. Криміналістика: учеб. [для вузов] / под ред. Р.С. Белкина, И.М. Лузгина. М.: ЮРИСТЪ, 1980. 218 с.
155. Криміналістика: учеб. [для вузов] / под ред. Р.С. Белкина. М.: Изд. Группа НОРМА-ИНФРА М, 1999. 990 с.
156. Криміналістика / под ред. А.Г. Филиппова, А.А. Кузнецова. Омск: ОВШМ, 1993. Т. 2: Техника, тактика, организация и методика расследования преступлений. 558 с.
157. Криміналістика: учеб. / под ред. А.Н. Васильева. М.: Изд-во МГУ, 1980. 496 с.
158. Криміналістика: учеб. / под ред. А.Н. Васильева. М.: Изд-во Моск. ун-та, 1971. 564 с.
159. Криміналістика / под ред. Р.С. Белкина. М.: НОРМА, 2002. 990 с.
160. Криміналістика: учебник / под ред. И.Ф. Крылова. Л.: Изд-во Ленингр. ун-та, 1976. 592 с.
161. Криміналістика: учебник / под ред. И.Ф. Пантелеева, Н.А. Селиванова. М.: Юрид. лит., 1988. 672 с.
162. Кримінальний кодекс України: Кодекс України, Кодекс, Закон від 05.04.2001 № 2341-III. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*. 2001. № 25-26. Ст. 131.

163. Кримінальний кодекс України: науково-практичний коментар / Ю.В. Баулін, В.І. Борисов, С.Б. Гавриш та ін.; за заг. ред. В.В. Сташиса, В.Я. Тація [вид. 4-ге, доповн.]. Х.: Одіссей, 2008. 1208 с.
164. Кримінальний процесуальний Кодекс України від 13 квітня 2012 року № 4651-VI. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/4651-17>.
165. Кримінальна справа №34-09. Архів Ленінського суду м. Чебоксари (Республіка Чувашія). URL: <http://www.actoscope.com/pfo/chyvaschiya>.
166. Кримінальний процес України: підручник для студ. юрид. спец. вищ. закладів / Ю.М. Грошевий, Т.М. Мірошніченко, Ю.В. Хоматов та ін. Х.: Право, 2011. 496 с.
167. Кубарєв І.В. Проблеми організації розслідування вбивств, що вчиняються групою осіб в умовах неочевидності: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09. Донецьк, 2006. 221 с.
168. Кудрявцев В.Н. Объективная сторона преступления. М.: Госюриздат, 1960. 244 с.
169. Куринов Б.О. Научные основы квалификации преступлений. М.: Изд-во МГУ, 1984. 184 с.
170. Кустов А.М. Криминалистическая характеристика преступлений и механизм преступления. *Воронежские криминалистические чтения: сб. науч. тр.* Воронеж: Изд-во Воронеж. гос. ун-та, 2005. Вып. 6. С. 135-145.
171. Кустов А.М. Теоретические основы криминалистического учения о механизме преступления / А.М. Кустов; под ред. Р.С. Белкина. М.: Акад. МВД России, 1997. 227 с.
172. Кучер В.Г. Квалификация неосторожного убийства. *Комментарий судебной практики за 1987-1988 гг.* М.: Юр. лит., 1989. С. 113-126.
173. Кучинська О.П. Деякі особливості розслідування серійних убивств. *Вісник Запорізького нац. ун-ту.* 2010. № 4. С. 212-216.
174. Лазарєв А.П. Розслідування дітовбивств: правові, процесуальні та організаційні проблеми. *Теорія та практика судової експертизи і криміналістики.* 2009. Вип. 9. С. 151-155.
175. Лайвиньш Ю. Режиссура криминалистической видеосъемки. Введение в проблему. *Закон и жизнь.* Кишинев, 2004. С. 34-40.
176. Ларін А.М. Деякі питання слідчих версій у справі про вбивства. *Розкриття тяжких злочинів проти особи: матер. наук.-практ. конф.* К., 1973. С. 131-148.
177. Ларин А.М. Расследование по уголовному делу: планирование, организация. М.: Госюриздат, 1970.
178. Лисиченко В.К. Основи подолання протидії розслідуванню корисливо-насильницьких злочинів, вчинених організованими групами, злочинними організаціями: навч. посібник / В.К. Лисиченко, Р.М. Шехавцов. Луганськ: РВВ ЛАВС, 2004.
179. Личность преступника / отв. ред. В.Н. Кудрявцев. М.: Юрид. лит., 1975.

180. Лоер В. Теория доказательств. URL: <http://lib.ru/PRAWO/BESTJUR/loer.txt>.
181. Логінова В.В. Класифікація слідчих ситуацій про розслідуванні тілесних ушкоджень. URL: http://www.nbuu.gov.ua/portal/soc_gum/pib/2010_3/PB-3/PB-3_37.pdf.
182. Ломброзо Ч. Преступление. СПб.: Изд-во Н.К. Мартынова, 1900. 140 с.
183. Лукашевич В.Г. Осмотр места происшествия как информационно-тактическая основа организации раскрытия преступлений по горячим следам / В.Г. Лукашевич, И.Х. Турсунов. *Актуальные проблемы совершенствования производства следственных действий: сб. науч. тр.* Ташкент, 1982. С. 96-101.
184. Лук'янчиков Є.Д. Методологічні засади інформаційного забезпечення розслідування злочинів: монографія. К.: Нац. акад. внутр. справ України, 2005. 360 с.
185. Лускатов О.В. Визначення послідовності огляду об'єкта на місці події та фіксація його результатів у протоколі. *Криміналістичний вісник: наук.-практ. зб.* 2008. № 2 (10). С. 98-103.
186. Лускатов О.В. Методика розслідування злочинів проти громадської безпеки: лекція. Д.: Юрид. акад. М-ва внутр. справ, 2003. 88 с.
187. Лускатов О.В. Теорія та практика розслідування нерозкритих злочинів минулих років: монограф. Дніпропетровськ: Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2008. 192 с.
188. Макаренко Є.І., Негодченко О.В., Тертишник В.М. Огляд місця події: навч. посібник. Дніпропетровськ: Дніпроп. юрид. ін-т МВС України, 2001. 156 с.
189. Макаренко Е.И. Расследование разбойных нападений с проникновением в жилище. Ташкент, 1991. 88 с.
190. Марін О.К. Кваліфікація злочинів при конкуренції кримінально-правових норм. К.: Атіка, 2003. 224 с.
191. Матусовский Г.А. Экономические преступления: криминалистический анализ / Г. А. Матусовский. Х.: Консум, 1999. 480 с.
192. Митричев С.П. К вопросу о научных основах советской криминалистики. *Советская криминалистика на службе следствия: сб. ст.* М., 1956. Вып. 7.
193. Михеєнко М.М. Кримінальний процес України: підруч. / М.М. Михеєнко, В.Т. Нор, В.П. Шибіко. 2-ге вид., перероб. і доп. К.: Либідь, 1999. 536 с.
194. Михайленко А.Р. Возбуждение уголовного дела в советском уголовном процессе. Саратов: Изд-во Саратов. ун-та, 1975. 151 с.
195. Мишин А.В. Расследование поджогов личного имущества граждан. Казань: Изд-во Казан. ун-та, 1991. 128 с.

196. Мишков Я.Є. Методика розслідування хабарництва: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09. Х., 2005. 179 с.
197. Навроцький В.О. Теоретичні проблеми кримінально-правової кваліфікації. К.: Атіка, 1999. 464 с.
198. Назаров С.А. О соотношении криминалистической характеристики и механизма преступления. *Вестник криминалистики*. 2004. Вып. 2 (10). С. 18-20.
199. Нежурбіда С.І. Злочинна необережність: концепція, механізм і шляхи протидії: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Чернівці, 2001. 216 с.
200. Образцов В.А. Выявление и изобличение преступника. М.: Юристъ, 1997. 334 с.
201. Осмотр места происшествия: справочник следователя / под общ. ред. А.А. Леви. М.: Юр. лит., 1982. 272 с.
202. Офіц. сайт телеканалу НТН Україна. URL: <http://www.ntn.ua>.
203. Пещак Я. Следственные версии: криминалистическое исследование. М.: Прогресс, 1976. 228 с.
204. Правила Министерства лесного хозяйства УССР и Министерства внутренних дел УССР по технике безопасности при обращении с охотничьим оружием в быту и при проведении охоты от 01 января 1970 г. URL: <http://www.rada.gov.ua>.
205. Пономаренко Ю.А. Законодавство про кримінальну відповідальність та його чинність у часі (науково-практичний коментар). *Законодавство України. Науково-практичні коментарі (юридичний журнал)*. 2003. № 8. С. 23-32.
206. Порубов Н.И. Тактика допроса на предварительном следствии: учеб. пособие [для студентов, аспирантов, преподавателей юрид. вузов и фак.]. М.: БЕК, 1998. 197 с.
207. Про затвердження Інструкції про порядок ведення єдиного обліку в органах і підрозділах внутрішніх справ України заяв і повідомлень про вчинені кримінальні правопорушення та інші події та положень про комісії: наказ МВС України № 1050 від 19.11.2012.
208. Про затвердження Інструкції «Про організацію проведення негласних слідчих(розшукових) дій та використання їх результатів у кримінальному провадженні»: Спільний наказ Генеральної прокуратури України, МВС України, Служби безпеки України, Міністерства фінансів України, Адміністративної державної прикордонної служби України, Міністерства Юстиції України № 114/1042/516/1199/936/1687/5 від 16.11.2012.
209. Про затвердження Інструкції про участь працівників Експертної служби МВС України в кримінальному провадженні як спеціалістів: наказ МВС України від 26.10.2012 № 962. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/z1946-12>.
210. Про організацію взаємодії органів досудового розслідування з іншими органами та підрозділами внутрішніх справ у попередженні, вияв-

ленні та розслідуванні кримінальних правопорушень: наказ МВС України від 14.08.2012 № 700. URL: <http://document.ua/pro-organizaciyu-vzaemodiyi-organiv-dosudovogo-rozsliduvannj-doc119907.html>.

211. Про організацію діяльності органів досудового розслідування МВС України: Наказ МВС України № 686 від 09.08.2012.

212. Расследование преступлений повышенной общественной опасности: пособие для следователя / Бабаева Э., Гайдук А., Дворкин А. и др.; под науч. ред. Н.А. Селиванова. М.: Лига Разум, 1999. 505 с.

213. Россинский С.Б. Осуществление специальных операций при производстве следственных действий. *Воронежские криминалистические чтения* / под ред. О.Я. Баева. Воронеж: Изд-во Воронеж. гос. ун-та, 2002. Вып. 3.

214. Рубцов И.И. Криминалистическая характеристика преступлений как элемент частных методик расследования. СПб.: Санкт-Петербург ун-т МВД России, 2001.

215. Руководство по расследованию преступлений: науч.-практ пособие / А.В. Гриненко, Т.В. Каткова. Х.: Консум, 2001. 608 с.

216. Руководство по расследованию убийств / отв. ред. С.И. Гусев. М.: Юр. лит., 1977. 400 с.

217. Салтевський М.В. Криміналістика: підруч. Х.: Консум, 2001. Ч. 2. 528 с.

218. Салтевський М.В. Криміналістика (у сучасному викладі): підручник. К.: Кондор, 2005. 588 с.

219. Салтевський М.В. Криміналістика: навч.-довідк. посібник. К.: НВП «Правник», 1996. 159 с.

220. Салтевский М.В. Тактические основы организации и производства следственных действий и получение информации от вещей. *Специализированный курс криминалистики: учеб.* / отв. ред. М.В. Салтевский. К.: НИИРИО КВШ МВД СССР, 1987. С. 236-237.

221. Сафронов С. Особливості розслідування злочинів про заподіяння тілесних ушкоджень середньої тяжкості / С. Сафронов. URL: <http://www.pravoznavec.com.ua/period/article/626/%D1#chapter>.

222. Сафронов С. Тактика проведення відтворення обстановки та обставин події при розслідуванні тілесних ушкоджень: її особливості / С. Сафронов. URL: <http://www.info-library.com.ua/index.php?page=magazine&show=text&article=104>.

223. Сафронов С. Тактика проведення допиту на предмет встановлення суб'єктивної сторони злочину. URL: <http://www.pravoznavec.com.ua/period/article/1363/%D1#chapter>.

224. Сахарова О.Б. Елементи криміналістичної характеристики злочинів. *Вісник НАВСУ*. 2003. № 5. С. 37-42.

225. Сегай М.Я. Современные возможности судебных экспертиз в свете достижений науки и техники. К.: РИО МВД УССР, 1987. 72 с.

226. Селиванов Н.А. Проблемы программирования расследования и совершенствования криминалистических методик / Н.А. Селиванов, А.А. Эйсман. *Вопросы борьбы с преступностью*. М.: Юр. лит., 1988. Вып. 46.

227. Семенов В.В. Методика розслідування вбивств, прихованих інсценуванням: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09. Х., 2004. 198 с.

228. Семенов В.В. Проблеми висунення слідчих версій при розслідуванні вбивств, прихованих інсценуванням. Теорія та практика судової експертизи і криміналістики. 2009. Вип. 9. С. 77-84.

229. Сергеев Л.А. Планирование расследования / Сергеев Л.А., Соя-Серко Л.А., Якубович Н.А. М.: Политиздат, 1975. 303 с.

230. Сердюк Л.В. Расследование хулиганства и его профилактика: учеб. пособие / Л.В. Сердюк, А.Т. Тимербаев. Хабаровск: Хабаровск. высш. шк. МВД СССР, 1989. 76 с.

231. Синчук В.Л. Кореляційні залежності між елементами криміналістичної характеристики та їх використання у методиці розслідування вбивств: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: спец. 12.00.09 «Кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза». Х., 2004. 20 с.

232. Синчук В.Л. Кореляційні залежності між елементами криміналістичної характеристики та їх використання у методиці розслідування вбивств: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09. Х., 2004. 222 с.

233. Синчук О.В. Підходи до побудови програми початкового етапу розслідування вбивств із розчленування трупа. *Теорія та практика судової експертизи і криміналістики*. 2011. Вип. 11. С. 161-167.

234. Синчук О.В. Типові версії в структурі криміналістичної методики: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: спец. 12.00.09 «Кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність». Х., 2010. 20 с.

235. Скригонюк М.І. Філософсько-правовий контекст криміналістичної характеристики злочинів та її значення для методики розслідування. *Бюлетень Міністерства юстиції України*. 2006. № 6 (56). С. 26-34.

236. Совершенствование мер борьбы с преступностью в условиях научно-технической революции / под ред. В.Н. Кудрявцева. М.: Наука, 1980. 296 с.

237. Советская криминалистика. Методика расследования отдельных видов преступлений / В.К. Лисиченко, В.И. Гончаренко, М.В. Салтевский. К.: Вища школа. Головное изд-во, 1988. 340 с.

238. Соя-Серко Л.А. Проверка показаний на месте. М.: Юр. лит, 1966. 96 с.

239. Справа № 196/97. Архів Заводського район. суду м. Запоріжжя.

240. Справа № 209-7/01. Архів Сімферопольського міського суду.

241. Справа № 1-41/11 р. Архів Тальнівського районного суду Черкаської області, 2011 р.

242. Справа №1/103/59/2012. Архів Бахчисарайського районного суду АРК, 2012 р.
243. Справа № 296/2679/14-к. Корольовський районний суд м. Житомира, 2014 рік.
244. Справа № 657/1184/13-к, Каланчацький районний суд Херсонської області, 2013 рік.
245. Справа № 555/1629/14-к, Березнівський районний суд Рівненської області, 2014 рік.
246. Справа № 661/1577/13-к, Новокаховський міський суд Херсонської області, 2013 рік.
247. Справа № 495/1338/14-к, Білгород-Дністровський міськрайонний суд Одеської області, 2014 рік.
248. Справа № 619/1260/2012, Попільнянський районний суд Житомирської області, 2012 рік.
249. Справочник следователя / под ред. А.А. Леви. М., 1982. 272 с.
250. Справочник следователя. Практическая криминалистика: следственные действия: практ. пособие. Вып. 1 / Беджашев В.И., Викторова Е.Н., Викторова Л.Н., Леви А.А. и др. М.: Юр. лит., 1990. 288 с.
251. Старушкевич А.В. Криміналістична характеристика злочинів: навч. посібник. К.: «Правник» НАВСУ, 1997. 44 с.
252. Стахівський С.М. Слідчі дії як основні засоби збирання доказів: науково-практ. посібник. К.: Атіка, 2009. 64 с.
253. Статіва І.І. Початковий етап підготовчого провадження в кримінальному процесі України: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: спец. 12.00.09 «Кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність». Дніпропетровськ, 2011. 20 с.
254. Степанов А.А. Использование возможностей судебно-медицинской экспертизы при расследовании убийств, совершенных на железных дорогах. *Актуальные проблемы раскрытия преступлений*. М., 1985. С. 73-87.
255. Страхова С.В. Криміналістичні аспекти доказування у кримінальних справах про вбивства, вчинені з особливою жорстокістю. *Ученые записки Таврического национального университета им. В. И. Вернадского. Серия «Юридические науки»*. Т. 22 (61). 2009. № 1. С. 357-366.
256. Сухомлінов С.М. Типові слідчі ситуації та проблеми їх використання. URL: <http://intkonf.org/suhomlinov-sm-tipovi-slidchi-situatsiyi-ta-problemi-yih-vikoristannya/>.
257. Тактика допроса обвиняемого в конфликтной ситуации: учеб. пособие / М.И. Абдуллаев, Н.И. Порубов, И.М. Рагимов, Д.И. Сулейманов. Баку: Науч.-метод. центр ГУП, 1993. 107 с.
258. Тарасов М.Ю. Расследование уголовных дел об убийствах: процессуальные и криминалистические вопросы: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09. М., 2003. 247 с.

259. Тертишник В.М. Науково-практичний коментар до Кримінально-процесуального кодексу України. К.: А.С.К., 2002. 1056 с.
260. Тертышник В.М. Уголовный процесс: учеб. пособие. 2-е изд., пер. и доп. Х.: Арсис, 1999. 528 с.
261. Тетерин Б.С. Возбуждение и расследование уголовных дел / Б.С. Тетерин, Э.З. Трошкин. М.: Новый Юрист, 1997. 223 с.
262. Тимофеєнко С.А. Ознаки комплексної судової експертизи в кримінальному процесі. *Право та управління*. 2011. № 1. С. 452-456.
263. Томилин В.В. Судебная медицина: учеб. М.: Юрид. лит., 1987.
264. Турчин Д.А. Теоретические основы учения о следах в криминалистике. Иркутск: Изд-во Иркут. ун-та, 1983. 188 с.
265. Угрехелидзе М.Г. К методологии психологического изучения личности неосторожного преступника. *Теоретические проблемы учения о личности преступника*. М., 1979.
266. Федоров Ю.Д. Использование специальных знаний при осмотре места происшествия. *Пути совершенствования деятельности следственных аппаратов органов внутренних дел: сб. науч. тр. Ташкент. высш. шк. МВД СССР*. Ташкент, 1987. 118 с.
267. Фігурський В. Окремі питання дослідчої перевірки в справах про злочини, передбачені ст. 175 Кримінального кодексу України. *Вісник Львів. ун-ту. Серія юридична*. 2010. Вип. 51. С. 451-459.
268. Чаплинська Ю.А. Проблемні питання слідчого експерименту. *Право і суспільство*. 2014. № 1. С. 251.
269. Чаплинська Ю.А. Слідчий експеримент (організаційний аспект). *Криміналістичний вісник*. 2013. № 1 (19). С. 43-48.
270. Чаплинський К.О. Тактичне забезпечення проведення слідчих (розшукових) дій: монограф. Дніпропетровськ: Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ; Ліра ЛТД, 2010. 560 с.
271. Чаплинський К.О. Організаційно-тактичні основи проведення слідчого огляду. *Криміналістичний вісник*. 2011. № 1 (15). С. 22-29.
272. Чаплинський К.О. Організаційно-тактичні основи слідчого експерименту. *Право і суспільство*. 2010. № 6 (44). С. 233-237.
273. Чичиркіна С.П. Особливості проведення слідчих (розшукових) дій на початковому етапі розслідування при виявленні приховування злочинів у сфері службової діяльності. *Право та управління*. 2011. № 2. С. 387-396.
274. Ципарский Я.Г. Некоторые приемы реконструкции на месте происшествия для воспроизведения обстановки и обстоятельств события. *Криминалистика и судебная экспертиза: сб. НИИ судебной экспертизы*. Х., 1965. Вып. 2.
275. Шаталов А.С. Криминалистические алгоритмы и программы. Теория. Проблемы. Прикладные аспекты: науч. изд-е. М.: Лига Разум, 2000. 252 с.

276. Шепітько В.Ю. Криміналістична тактика (системно-структурний аналіз): монограф. Х.: Харків юридичний, 2007. 432 с.
277. Шепітько В.Ю. Криміналістика: курс лекцій, 2-е изд., перераб. и доп. Х.: ООО «Одиссей», 2005. 368 с.
278. Шепітько В.Ю. Тактика расследования преступлений, совершаемых организованными группами и преступными организациями. Х., 2000. 88 с.
279. Шепітько В.Ю. Теория криминалистической тактики: монограф. Х.: Гриф, 2002. 349 с.
280. Шиканов В.И. Использование специальных знаний при расследовании убийств. Иркутск, 1996. 219 с.
281. Шиканов В.И. Информация к тактической операции "Атрибуция трупа". Иркутск: Изд-во Иркут. ун-та, 1975. 182 с.
282. Шляхов А.Р. Судебная экспертиза: организация и проведение. М.: Юр. лит., 1979. 168 с.
283. Экологические преступления: квалификация и методика расследования / Гавриш С.В., Грузкова В.Г., Дудников А.Л. и др.; под ред. В.Е. Коноваловой, Г.А. Матусовского. Х.: Глобус, 1994. 226 с.
284. Эксархопуло А.А. Криминалістика в схемах и иллюстрациях: учеб. пособие. СПб.: Изд-во «Юридический центр Пресс», 2002. 450 с.
285. Юровских А.В. Расследование умышленного причинения тяжкого вреда здоровью, повлекшего по неосторожности смерть потерпевшего. URL: <http://law.edu.ru/script/cntSource.asp?cntID=100079275>.
286. Яблоков Н.П. Криминалістика. М.: Изд. группа НОРМА-ИНФРА-М, 2000. 384 с.
287. Яблоков Н.П. Совершенствование методических основ расследования преступлений. *Советское государство и право*. 1976. № 2.
288. Якимов И.Н. Криминалістика: руководство по уголовной технике и тактике. М.: НКВД РСФСР, 1925. 430 с.
289. Якимов И.Н. Криминалістика. Уголовная тактика: практ. пособие. 2-е изд., перераб. и доп. М.: НКВД РСФСР, 1929.
290. Яковенко М.О. Аналіз типових слідчих ситуацій у справах про нерозкриті грабежі минулих років. *Митна справа*. 2011. № 1 (73). Ч. 2. С. 207-211.
291. Timothy A. Perry Basic patrol procedures (Second edition), Sheffield, 1998.
292. URL: <http://www.pravoznavec.com.ua/period/article/134/%D0>.

ДОДАТКИ

Додаток А

Результати аналізу кримінальних проваджень у кримінальних правопорушеннях, кваліфікованих за ст. 119 КК України (всього 152)

№	Досліджувані питання	%
1.	Кримінальне провадження розпочато за таких підстав:	
	1) за заявами близьких родичів жертви	47
	2) повідомлення свідків-очевидців, що затримали підозрюваних в момент вчинення злочинних дій, та осіб, яким факти про вбивство через необережність стали відомі з інших джерел	31
	3) безпосереднє виявлення ознак кримінального правопорушення, слідчим, прокурором чи судом	18
	4) інші	4
2.	Термін розслідування:	
	1) не продовжувався	34
	2) продовжувався:	
	а) до 3 місяців	47
	б) від 4 до 5 місяців	12
	в) до 6 місяців	5
	г) понад 6 місяців	3
	Особливості розслідування	
1.	Вид ситуації	
	1.1. на початковому етапі розслідування	
	1) особа, що вчинила вбивство через необережність, затримана на місці події; відома жертва, є свідки, очевидці та наявні матеріальні сліди кримінально караного діяння	68
	2) особа, що вчинила кримінальне правопорушення, зникла з місця події і відома лише за ознаками зовнішності	17
	3) знайдено сліди кримінально-караного діяння, злочинець невідомий, свідків не має	1
	4) вбивство через необережність було вчинено в минулому: відомі потерпілий та підозрюваний	14
	1.2. на подальшому етапі розслідування	
	1) ситуації, для яких характерна наявність повних даних про злочинне діяння, виявлено конкретну особу (осіб), що їх вчинила і вона визнає свою вину	57
	• слідчий експеримент	76
	• проведення експертиз	59

	<i>2) ситуації, для яких характерна наявність повних даних про злочинне діяння, виявлено конкретну особу (осіб), що їх вчинили, але вона відмовляється від учиненого діяння</i>	23
	• допит підозрюваного	100
	• одночасні допити раніше допитаних осіб	15
	• слідчий експеримент	59
	• пред'явлення для впізнання	68
	• проведення експертиз	57
	• обшук	17
	<i>3) ситуація, коли одна особа визнає вину, а інші відмовляються у вчиненні цього діяння за наявності повних даних про нього</i>	19
	• одночасні допити раніше допитаних осіб	93
	• слідчий експеримент	48
	• пред'явлення для впізнання	62
	• проведення експертиз	67
	• обшук	38
	<i>4) ситуація, коли особа зізналася у вчиненні даного діяння, але наявних даних недостатньо для доведення її причетності до вчинення вбивства через необережність</i>	1
	• допит підозрюваного	100
	• одночасні допити раніше допитаних осіб	72
	• допит свідків	100
	• слідчий експеримент	38
	• пред'явлення для впізнання	42
	• проведення експертиз	51
	• обшуки	46
3.	Проводилися слідчі (розшукові) дії:	
	3.1. Огляд місця події:	
	1) проводився	100
	2) не проводився	0
	3.2. Огляд трупу:	
	1) проводився	100
	2) не проводився	0
	3.3. допит свідків був спрямований на з'ясування:	
	1) події злочину, обставин вчинення злочину, характеру дій злочинців	100
	2) причини та умови, що сприяли вчиненню злочину	49
	3) відомостей про минулі взаємини жертви з підозрюваним	62
	4) інше	14
	3.4. Обшуки:	

РОЗСЛІДУВАННЯ ВБИВСТВ ЧЕРЕЗ НЕОБЕРЕЖНІСТЬ

1) проводились	68
2) не проводились	32
У ході обшуку вилучено:	
1) зняття кримінального правопорушення	79
2) сліди вчинення кримінального правопорушення	46
3) докази, що свідчать про участь підозрюваного у вчиненні інших кримінальних правопорушень	2
Обшук проводився:	
1) за місцем мешкання підозрюваного	29
2) за місцем роботи підозрюваного	2
3) особистий обшук підозрюваних	63
3.5. допит підозрюваних проводився:	
1) відразу ж після затримання	87
2) після закінчення 3 діб після затримання	13
3) 1 раз	68
4) більше одного разу	32
3.6. допит підозрюваних був спрямований на:	
1) з'ясування події кримінального правопорушення, характер дії кожного співучасника	100
2) виявлення співучасників кримінального правопорушення	6
3) з'ясування даних, що мають тактичне значення	13
4) з'ясування причин та умов, що сприяли вчиненню кримінального правопорушення	54
5) інше	7
8. Одночасні допити раніше допитаних осіб проводилися:	
1) один раз	12
2) два і більше рази	15
3) слідча (розшукова) дія була необхідною, але не проводилась	2
4) не проводилась	81
3.9. Учасниками одночасного допиту раніше допитаних осіб були:	
1) підозрюваний та свідок	93
2) інші суб'єкти	7
Під час допитів пред'являлися:	
1) речові докази	11
2) фрагменти протоколів слідчих (розшукових) дій	3
3) прослуховувався звукозапис, проглядалася відеозйомка	3
4) фотознімки, схеми, плани, креслення	4
5) нічого не пред'являлося	81
3.10. Пред'явлення для упізнання:	
1) живі особи	63

2) речі	17
3) інше	20
4) пред'явлена на упізнання особа була впізнана	72
5) пред'явлена на упізнання особа не була впізнана	28
3.11. Призначення експертиз	
<i>3.11.1. Види експертиз:</i>	
1) судово-медична експертиза	100
- трупа	100
- підозрюваного	12
2) судово-біологічна експертиза речових доказів	37
3) судово-психіатрична	100
4) балістична	34
5) експертиза холодної зброї	53
6) дактилоскопічна	9
7) інші	3
<i>3.11.2. Експертиза проводилася в термін:</i>	
1) протягом 5 діб після початку кримінального провадження	23
2) протягом 5-15 діб	38
3) протягом місяця	27
4) більше місяця	12
<i>3.11.3. Результати експертного дослідження дозволили:</i>	
1) викрити злочинця у вчиненні конкретних діянь	57
2) одержати відомості про особливості вчинення злочину	31
<i>3.11.4. об'єкти експертного дослідження:</i>	
1) предмети, що є речовими доказами	52
2) знаряддя вчинення злочину	41
3) сліди, вилучені під час огляду місця події	32
4) інші об'єкти.	12
3.12. Слідчий експеримент:	
1) проводилося	92
2) не проводилося	8
3.13. Слідчий експеримент проводився з метою:	
1) для встановлення механізму вчинення злочину	72
2) для визначення меж поінформованості або необізнаності злочинців про подію злочину	19
3) для перевірки та оцінки висунутих версій	27
4) встановлення та усунення суперечностей у показаннях підозрюваних, свідків	34
3.14. Освідування:	
1) підозрюваних	64

РОЗСЛІДУВАННЯ ВБИВСТВ ЧЕРЕЗ НЕОБЕРЕЖНІСТЬ

	Криміналістична характеристика	
	1. Спосіб вчинення вбивства через необережність:	
	а) певні дії винного	99
	б) застосування вогнепальної зброї	68
	в) нанесення смертельного удару по тілу потерпілого	21
	- з яких руками було нанесено смертельних ударів	63
	- різними предметами	37
	г) ураження струмом	6
	д) підпал	3
	е) вибух	3
	є) бездіяльність	1
	ж) недбале порушення медичних правил	2
	2. Способи приховування:	
	Бажання приховати свої дії виникають після того як убивця – починає усвідомлювати свої дії	57
	– починає усвідомлювати можливість кримінальної відповідальності	78
	Шляхом	
	1) втеча з місця пригоди	81
	2) знищення знарядь злочину	86
	3) знищення одягу, взуття	79
	4) неправдиві свідчення, в тому числі алібі	92
	5) приховання трупа, його розчленування	63
	6) інсценування іншого злочину, самогубства, нещасного випадку	32
	7) відмова від дачі показань	73
	3. Спосіб вбивства через необережність:	
	1) повноструктурний	0
	2) неповнструктурний	100
	4. Дані про обстановку вчинення вбивства через необережність:	
	4.1. Місце вчинення кримінального правопорушення:	
	1) відкрита місцевість	17
	ліс, лісосмуга, поле	43
	вулиця, двір, дорога (автомобільна, залізнична)	37
	парк, земельні ділянки	12
	берег водойми (річки, озера, моря)	8
	2) приміщення	83
	квартира злочинця чи жертви	28
	місце роботи злочинця чи жертви	22
	розважальні заклади	20
	приміщення медичного закладу	15

приватне приміщення, що не належить злочинцю та жертві	7
4.2. Час вчинення злочину:	
<i>4.2.1. За часом доби:</i>	
1) вранці з 6 до 12 години	8
2) вдень з 12 до 18 години	52
3) ввечері з 18 до 24 години	34
4) вночі з 24 до 6 години	6
<i>4.2.2. За днем тижня:</i>	
1) будні дні	63
2) у вихідні дні	37
<i>4.2.3. Відповідно до пори року:</i>	
1) восени	29
2) взимку	21
3) навесні	24
4) влітку	26
5. Очевидність	
вбивства через необережність вчинюються очевидно для інших осіб під час бійок, сварок, необережності та впевненості у безпечності власних дій з боку винного	63
вчинення вбивств з необережності у малолюдних місцях	37
6. «Слідова картина» вбивства через необережність:	
<i>6.1. Сліди, що були виявлені після вчинення вбивства через необережність дій, відносно об'єкта їх знаходження:</i>	
1) тілесні ушкодження у жертви	100
2) тілесні ушкодження у підозрюваного	18
3) пошкодження предметів обстановки (стільці, столи тощо)	11
<i>6.2. Місце знаходження слідів вбивства через необережність:</i>	
1) місце вчинення злочину	100
2) за місцем проживання особи злочинця	37
3) місця проживання знайомих та родичів злочинця	6
<i>6.3. Ідеальні сліди, при безпосередньому контакті під час вчинення вбивства через необережність:</i>	
1) наявність	100
2) безпосереднього сприйняття	34
3) бачення наслідків	100
<i>6.4. Спосіб сприйняття</i>	
1) візуально	94
2) у вигляді звукової інформації	6
<i>6.5. Сліди, виявлені на місці події:</i>	
1) сліди тілесних ушкоджень (побоїв, опіків, утоплення, удушення, боротьби між потерпілим та злочинцем)	75

РОЗСЛІДУВАННЯ ВБИВСТВ ЧЕРЕЗ НЕОБЕРЕЖНІСТЬ

2) сліди застосування зброї (холодної чи вогнепальної)	29
3) сліди автотранспортних засобів, електричних, електромагнітних механізмів	14
4) сліди біологічного походження злочинця	26
6.6. Об'єкти, на яких залишаються сліди вбивств з необережності:	
1) особа злочинця, який може мати на своєму тілі, одязі сліди вчиненого злочину, а також володіти ідеальними слідами	100
2) труп потерпілого або його частини, що зберігають у собі інформацію про спосіб, знаряддя, час вчинення злочину, можливі ознаки злочинця, тощо	100
3) будь-які предмети матеріального світу (документи, зброя, автотранспортні засоби, медичні препарати, медичне обладнання, засоби підпалу, інші знаряддя вчинення злочину)	78
4) приміщення та місцевості, на яких сліди знаходяться	64
6.7. Сліди залежно від способу вчинення необережних вбивств	
1) сліди фізичної дії людини	75
2) технічні сліди, зокрема	34
– сліди автотранспортних засобів	7
– електричні сліди (які утворюються внаслідок дії електричного струму в певній точці тіла потерпілого)	6
– сліди застосування холодної та вогнепальної зброї	18
– електромагнітні сліди (сліди застосування приладів, принцип дії яких побудований на електромагнітних коливаннях)	2
7. Дані про жертву:	
7.1. стать:	
1) чоловіча	61
2) жіноча	39
7.2. вік:	
1) до 14 років	11
2) 14-18 років	9
3) 18-25 років	28
4) 25-35 років	26
5) 35-45 років	14
6) понад 45 років.	11
7.3. Чи знайомі були раніше жертва і злочинець:	
1) так	43
2) ні	57
8. Дані про осіб, що вчиняють вбивство через необережність:	
8.1. стать:	
1) чоловіча	88

	2) жіноча	12
	8.2. вік:	
	1) 14-18 років	11
	2) 18-30 років	27
	3) 30-40 років	28
	4) старше 40 років	33
	8.3. освіта:	
	1) неповна середня	2
	2) середня	11
	3) середня спеціальна	27
	4) неповна вища	24
	4) вища	37
	8.4. Наявність судимості	
	1) так	21
	2) ні	79
	8.5. Чи є на обліку у лікаря-нарколога	
	1) так	13
	2) ні	87
	8.6. Чи є на обліку у лікаря-психіатра	
	1) так	11
	2) ні	89
	8.7. Злочин вчинено в стані алкогольного сп'яніння	
	1) так	32
	2) ні	68
	8.8. Злочин вчинено в стані наркотичного сп'яніння	
	1) так	2
	2) ні	98
	8.9. Рід діяльності:	
	1) без постійного місця роботи	18
	2) працюючі	63
	3) учні (студенти)	19
	8.10. Сімейний стан:	
	1) у шлюбі	42
	2) ні	58

Додаток Б
 Результати анкетування працівників слідчих підрозділів
 Національної поліції України
 (всього 324 особи)

№	З а п и т а н н я	%
1.	Посада, яку займає:	
	Начальник (заступник начальника) слідчого відділу	7
	Старший слідчий	31
	Слідчий	62
2.	Стаж практичної роботи:	
	до 1 року	11
	Від 1 до 3 років	33
	Від 3 до 5 років	16
	Від 5 до 10 років	29
	більш 10 років	11
3.	Чи брали Ви участь у розслідуванні вбивства через необережність:	
	Так	73
	Ні	27
4.	Чи існує в органі, де Ви працюєте, спеціалізація окремих працівників з розслідування зазначених злочинів:	
	Існує повна спеціалізація (окремий працівник розслідує лише вказані злочини)	0
	Існує часткова спеціалізація (окремий працівник розслідує всі злочини зазначеної категорії, а також інші)	2
	Не існує, але розслідування цих злочинів доручається лише старшим слідчим	4
	Не існує, але кримінальне правопорушення розслідує саме той працівник, який проводив огляд місця події	7
	Не існує (розслідування цих злочинів доручається будь-яким слідчим з урахуванням їх навантаження)	87
	Інше	0
5.	Чи розслідуєте (розслідували) Ви кримінальні провадження, пов'язані зі злочинами зазначеної категорії:	
	Так, розслідую (розслідував) самостійно	64
	Так, розслідую (розслідував) у складі слідчо-оперативної групи	9
	Ні	27
6.	Вкажіть причини (фактори), які впливали на те, що розслідувані Вами злочини залишались нерозкритими:	

	Об'єктивного характеру:	
	1. Злочин вчинено при відсутності очевидців в умовах певного місця та часу (ввечері або вночі, у безлюдному місці і т.п.)	31
	2. Діяння вчинено досвідченим злочинцем, який застосував певні заходи (знищення слідів та взагалі участі у злочині, тощо)	7
	3. Знищення окремих слідів та доказів заінтересованими особами (протидія розслідуванню)	8
	Суб'єктивного характеру:	
	4. Несвоєчасний виїзд на місце події	17
	5. Поверхневий огляд місця події	9
	6. Невикористання науково-технічних засобів при проведенні слідчих (розшукових) дій (огляду місця події, тощо)	42
	7. Невикористання (недостатнє використання) спеціальних знань в процесі слідства	44
	8. Незадовільне проведення оперативно-розшукових заходів при встановленні злочинця "за гарячими слідами"	69
	9. Відсутність плану та системи в організації слідства на початковому етапі (не висунення всіх версій; перевірка лише однієї або окремих з них; не проведення або запізне проведення необхідних слідчих (розшукових) дій, тощо)	27
	10. Помилки в оцінці наявної інформації та доказів, внаслідок яких були висунуті та перевірялись хибні версії	16
	11. Завчасне зупинення кримінального провадження	2
	12. Інші	7
7.	Вкажіть, які з факторів, на Вашу думку, заважають (знижують ефективність) діяльності слідчого:	
	1. Слабка (недостатня) взаємодія зі співробітниками інших служб (оперативниками, експертами, тощо)	61
	2. Недоліки в організації роботи слідчих:	
	- відволікання від виконання безпосередніх обов'язків на всілякі заходи	12
	- погані умови праці (недостатня кількість приміщень, низький рівень оснащення комп'ютерною технікою тощо)	47
	- недостатнє оснащення засобами криміналістичної техніки	64
	- відсутність чи недостатність транспортних засобів	35
	- інше	0
	3. Недостатній рівень наукових розробок та рекомендацій щодо форм і методів роботи слідчого по справам цієї категорії	82
	4. Відсутність навичок щодо:	
	- аналізу матеріалів справи	1
	- планування заходів в роботі по справі	1
	- планування подальшого розслідування або формальне відно-	1

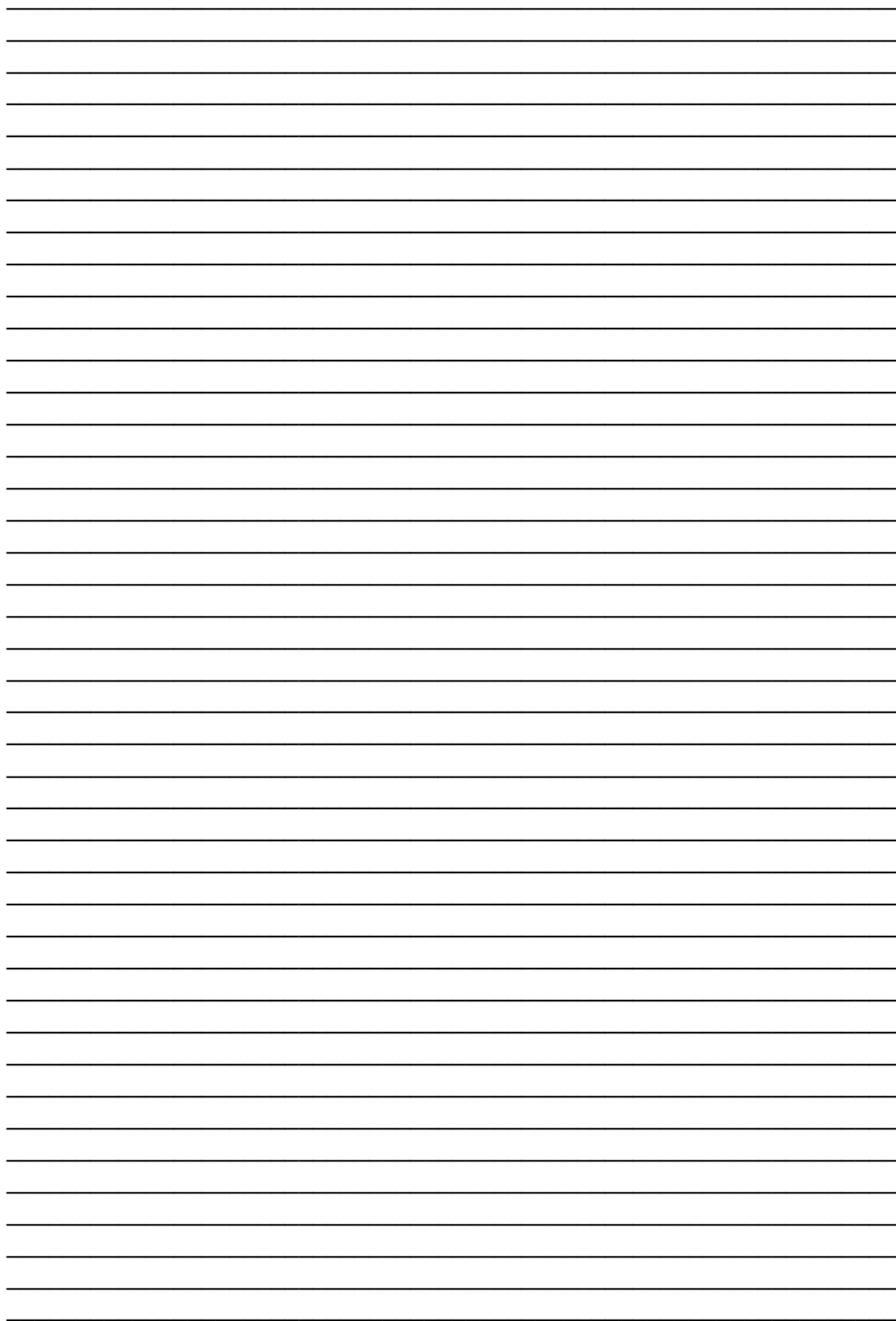
РОЗСЛІДУВАННЯ ВБИВСТВ ЧЕРЕЗ НЕОБЕРЕЖНІСТЬ

	шення до нього	
	- інше	0
	9. Наявність протидії з боку:	
	- злочинця (його оточення)	21
	- працівників правоохоронних органів	0
	- владних структур	0
8.	Вкажіть, з якими ситуаціями, що склалися у справах, Ви найчастіше зустрічаєтесь на момент їх порушення:	
	1. Особа злочинця відома (встановлена) та злочинець затриманий під час вчинення злочину, або безпосередньо після його вчинення	47
	2. Особа злочинця не встановлена, але є дані про неї	34
	3. Не виявлено інформації про особу злочинця	11
	4. Інше	8
9.	Вкажіть, з яких джерел Ви найчастіше отримуєте інформацію для висунення версій щодо особи злочинця та проведення подальших слідчих (розшукових) дій за зазначеним кримінальним правопорушенням:	
	1. Результати (акти) перевірок	2
	2. Матеріали, документи, отримані за запитами	4
	3. Огляд місця події	84
	4. Огляд трупа	72
	5. Огляд предметів (речей, документів)	6
	6. Проведення освідування	27
	7. Допити свідків	42
	8. Допити підозрюваних	32
	9. Інші	2
10	Які з перелічених слідчих (розшукових) дій найбільш ефективні, на Вашу думку, під час розслідування вбивства через необережність:	
	1. огляд місця події та трупа	91
	2. освідування	17
	3. допит підозрюваного	73
	4. допит свідка	24
	5. одночасний допит раніше допитаних осіб	12
	6. пред'явлення для впізнання	32
	7. слідчий експеримент	42
	8. експертизи	89
	9. обшуки	53
11	Місце вчинення вбивства через необережність:	
	1. територія підприємства, офісу, де працювала жертва	15
	2. житлове приміщення	52
	3. у місцях скупчення людей	7

	4. вулиця	13
	5. ліс, річка, водоймища	12
12	Вкажіть час вчинення злочину:	
	1. вранці (з 6 до 12 години)	21
	2. вдень (з 12 до 18 години)	34
	3. ввечері (з 18 до 24 години)	28
	4. вночі (з 24 до 6 години).	17
13	Вкажіть чинники, що визначають необхідність обрання тактичної операції при розслідуванні вбивства через необережність:	
	1. слідча ситуація	71
	2. кримінальна ситуація	18
	3. знання типових тактичних операцій	26
	4. необхідність вирішення певного завдання розслідування	92
	5. інше	3
14	Вкажіть дані про осіб, що вчиняють вбивства через необережність:	
	1. стать:	
	А. чоловіча	84
	Б. жіноча	16
	2. Вік злочинця:	
	А. 14-18 років	10
	Б. 18-30 років	35
	В. 30-40 років	27
	Д. понад 40 років	28
15	Вкажіть, які експертизи проводились у кримінальному провадженні по вбивству через необережність:	
	1) судово-медична	100
	2) психіатрична	100
	3) дослідження холодної зброї	52
	4) балістична	13
	5) технічна експертиза документів	7
	6) дактилоскопічна	23
16	Чи існують за місцем роботи методичні рекомендації з розслідування вбивства через необережність:	
	1. Так.	13
	2. Ні	87
17	Якщо Так, то ким вони підготовлені:	
	1. Слідчим управлінням МВС	16
	2. Фахівцями УМВС в області чи райвідділі	9
	3. ВНЗ МВС	75
	4. Інше	0

РОЗСЛІДУВАННЯ ВБИВСТВ ЧЕРЕЗ НЕОБЕРЕЖНІСТЬ

18	З яких джерел Ви отримуєте інформацію, яку використовуєте у розслідуванні:	
	1. З власного досвіду чи досвіду колег	71
	2. З досвіду працівників прокуратури, які раніше розслідували зазначені справи	2
	3. З підручників:	
	а) криміналістики	14
	б) кримінального процесу	11
	в) кримінального права	11
	4. Користуєтесь виключно нормативними документами, в тому числі і кодексами, та інтуїцією	12
	5. Користуюсь знаннями, отриманими під час навчання у ВНЗ	21
	6. Інше	3

Навчальне видання

**Іваниця Андрій Володимирович
Єфімов Микола Миколайович**

**РОЗСЛІДУВАННЯ ВБИВСТВ
ЧЕРЕЗ НЕОБЕРЕЖНІСТЬ**

Навчальний посібник

Редактор, оригінал-макет – *А.В. Самотуда*
Редактор *Л.В. Омельченко*

Підп. до друку 19.06.2019 р. Формат 60x84/16. Гарнітура – Times.
Друк трафаретний (RISO). Папір офісний. Ум.-друк. арк. 9,25. Обл-вид. арк. 9,50.
Зам. № 02/19-п. Тираж 50 прим.

Надруковано у Дніпропетровському державному університеті внутрішніх справ
49000, м. Дніпро, просп. Гагаріна, 26, т. (056) 370-96-59
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК № 6054 від 28.02.2018